

ILIRSKA GOMILA V VOLČJIH NJIVAH

STANE GABROVEC

Volčje njive leže na južnem robu Mirenske doline, dva kilometra vzhodno od Mirne, nekako na sredi poti med Mirno in arheološko pomembnim Ostrožnikom pri Mokronogu. Vas sama leži še na ravnini, tik nad njo pa se začneja hribovje, ki v tem delu na jugu zapira Mirensko dolino. Še bolj proti jugu se hribovje nadaljuje v pobočju, kjer leži vas Stan in v ozadju hrib Debenec (550 m). Dolina ima nadmorsko višino 238 m. Na podolgovatem grebenu prvega hriba, ki zaključuje dolino, je stala gomila, ki je predmet poročila. V tem delu je zemljišče last Ivana Kovača iz Volčjih njiv, njegova last je tudi omenjeni del hriba, ki ga posestnik izkorišča za pridobivanje peska. V zvezi s temi del je bilo najdišče tudi odkrito. Že l. 1948 je posestnik našel bronasto zapestnico, pri razširitvi kamnoloma l. 1952 pa je bil odkrit prvi grob s pripadajočim gradivom. Posestnik je o najdbi obvestil Dolenjski muzej v Novem mestu, ta pa arheološki oddelek Narodnega muzeja v Ljubljani. Najdišče si je ogledal Vinko Šribar koncem novembra in v začetku decembra izkopal površino približno 4 m² od roba kamnoloma, kjer je bila gomila najbolj ogrožena, navznoter. Na tem prostoru je odkril že pet grobov in nekaj sporadičnih najdb, ki pripadajo že uničenim grobovom. Poročilo o prvih šestih grobovih dajem na podlagi načrtov in zapiskov V. Šribarja.¹

Na osnovi teh najdb (grobvi 1—6) je Dolenjski muzej sklenil, da gomilo sistematično odkrije. Izkopavanja so se vršila od 17. do 31. julija 1953. Vodil jih je pisec poročila, tehnično vodstvo je imel Rudolf Berce, restavrator Narodnega muzeja; antropološka dela je izvršila Zlata Dolinar, asistent Antropološkega inštituta na univerzi v Ljubljani. Vsa potrebna finančna sredstva je dal Dolenjski muzej v Novem mestu. Najdbe so razstavljene v arheološki zbirki Dolenjskega muzeja, razstavno nepomemben del je začasno deponiran v depoju arheološkega oddelka Narodnega muzeja.

Arheološko je Mirenska dolina pomembna in že dolgo poznana. Naj omenim le bližnji Ostrožnik, Slepšek, Sv. Križ, Špičasti hrib, Ribjek,² same pomembne arheološke postaje ob južnovzhodnem robu Mirenske doline, ki imensko ponazarjajo številna mokronoška najdišča. Pod imenom bližnjega Mokronoga običajno te najdbe tudi združujemo. Časovno predstavljajo tako najstarejši ilirski horizont Dolenjskega (Ostrožnik in delno Slepšek), klasično in mlajšo

¹ Cfr. tudi Š(ribar) V. Dol. list 20. II. 1953, str. 4.

² Hoernes. WPZ 2. 1915. 115 s. Steklasa. Zgodovina župnije Šentrupert 1913, str. 6 ss. Pečnik I(zvestja) M(uzejskega) društva za K(ranjsko) 14, 1904, 57 s.

halštatsko dobo; nad vasjo Ribjek imamo tudi doslej najpomembnejše keltsko najdišče (nekaj nad sto grobov). Iliri so naselili tudi druge dele te doline,³ ustrežno njihovemu načinu življenja le višine ob njej. Prav tako je bila dolina naseljena tudi za časa Rimljanov, skozi njo je šla rimska cesta, ki je vezala Praetorium Latobicorum s savsko dolino. Za same Volčje njive imamo le kratko Pečnikovo poročilo,⁴ po katerem so našli kmetje na njivah že dosti rimskih grobov, v gozdu pa je več nenavadnih gomil. V okolici gomile, o kateri poročam, ni drugih gomil. Pripadajoče naselje je verjetno iskati na bližnjem hribu Mali Cirknik, ni pa raziskano.

Način pokopa

Obravnavana gomila je ležala, kot že omenjeno, na najvišjem podolžnem hrbtu hriba, ki ga izkoriščajo za pridobivanje peska. (Tab. XXIV, 1). Oblika je bila prilagljena podolgovatemu slemenu, bila je podolgovata, 12 m dolga (v smeri jugovzhod-severozahod) in približno 8 m široka. Visoka je bila do 2,50 m. Zaradi razčlenjenega zemljišča njen obseg na zunaj ni bil jasno določljiv že na pogled. Vrh slemena ni bil raven, niti posebej vzravnani — vsaj na celotni površini gomile ne, preden so gomilo nasuli. Tudi nasip gomile ni lepo pravilen, ampak kaže v x osi (jugovzhod-severozahod, glej zadevni profil) dva vrha, ki sta nastala pri širjenju gomile proti severozahodu. Naravno zemljišče je bilo tu namreč višje in je zaradi tega, kljub znatno nižjemu nasipu, tudi sama gomila višja kot v sredini. Sedlo med obema vrhovoma pa verjetno ni prvotno, ampak je nastalo že zaradi kasnejših posegov, katerih namen in čas ostajata neznana. To potrjuje dejstvo, da najdemo prav v tem sektorju ($x = 5-2$ m) mnogo ostankov razrušenih grobov. V severovzhodnem delu je bila gomila delno že uničena po kamnolomu, toda bistveno ne.

Danes sega v hribu drobljiva skala prav do vrha in jo pokriva le neznatna plast humusa do 10 cm, po vsej verjetnosti ni bilo mnogo drugače tudi v času pokopa. Nasip gomile je iz ilovnate zemlje, močno pomešana s peskom; vmes pa so tudi plasti čistega peska. Tak sestav nasipa gomile dela profil sicer zelo izraziti nasproti gomilam z ilovnatim nasipom, vendar je jasno, da mešanih plasti iz peščene zemlje in čistega peska ne moremo tolmačiti s posameznimi fazami nastajanja gomile, ampak so lahko istočasne. Pri nasipanju gomile pač niso imeli na razpolago enotnega materiala, kar je pri legi in strukturi tal v našem primeru čisto razumljivo. Med peščeno zemljo, ki tvori največji del nasipa, so nasipali tudi tanjše plasti čistega belega peska. Te so bolj redke in ne segajo preko vse gomile. V strukturi gomile so torej lahko slučajni element.

Gomila sodi k tipu manjših gomil, kakršnih je bilo prekopanih na slovenskem ozemlju na stotine. Vendar nimamo do danes, vsaj s slovenskega ozemlja ne, še nobenega načrta takih gomil. Kar bi lahko omenili, je le Mantuanijev načrt gomile v Boštanju⁵ in Šmidov iz Novega mesta. Gomili sta časovno blizu, po strukturi pa ne popolnoma. Kar je pa drugih krajših in nepopolnih omemb,⁶ nam ne zadostujejo za poglobljeno primerjalno študijo pokopa, kjer

³ Cfr. že omenjeno literaturo in Gabrovec, Poročilo o slučajnih najdbah, A (rheološki) V (estnik) 5, 1954, 152 ss.

⁴ IMK 14, 1904, 38.

⁵ Mantuani, Carniola NS, 4, 1915, 85 ss. Šmid, Carniola 1, 1908, 202 ss.

⁶ Tu mislim predvsem na Pečnikova in Rutarjeva poročila, ki so raztresena v IMK in MZK v letih pred prvo svetovno vojno, predvsem okrog l. 1900. Nezdostni so tudi Hoernesovi podatki v WPZ 2, 1915, 98 ss.

bi lahko tudi način pokopa govoril o časovni in sociolški problematiki ter geografski razporedenosti posameznih običajev.

V gomili je bilo odkritih 22 grobov, 21 skeletnih, 1 žgan grob. Nekaj jih je bilo uničenih pred izkopavanjem, precej številne sporadične najdbe pa kažejo tudi na to, da je bilo nekaj grobov uničenih za časa samega pokopavanja, morda kateri tudi pozneje pri kakem delu, katerega vzrok in namen danes ni več razložljiv. S precejšnjo verjetnostjo pa lahko trdimo, da več kot 30 grobov tudi cela in nedotaknjena gomila ni imela, tudi če vštujemo pri prekopih uničene skelete. Iz razvrstitve raztresenih ostankov bi mogli določiti še kake tri razmetane grobove, ki niso vključeni v omenjeno število.

Mrtve so dosledno položili na hrbet z iztegnjenimi rokami. Smer pokopa je različna, tako da iz načrta ni mogoče ugotoviti nobenega pravila. Ugotovljene so praktično vse smeri z najrazličnejšimi odkloni. Tudi o kaki razvrstitvi glede na centralni grob težko govorimo. Najbogatejši in najmonumentalnejši grob (izrazita obloga s kamni) je otroški grob št. 3. Okrog njega so tudi najgosteje razvrščeni grobovi. Ni izključno, da je ta grob določal lego grobov okrog sebe (primerjaj grobove 4, 5, 9, 10), lega drugih grobov pa je očitno brez zveze z njim. Opazimo še lahko, da so obrobni grobovi postavljeni pravokotno na premer gomile, to je, da leže v smereh tetiv, če si gomilo predstavljamo kot krog, medtem ko so v sredini razpostavljeni tudi v smereh premerov. Vsekakor ni smeri grobov določala kaka v grobnem obredu določena zahteva ali običaj, ampak kvečjemu le gomila sama s svojo krožno ali elipsoidno obliko in delno imenitnejši pokop (grob 3).

Enajst grobov leži na skali, pet jih je položenih v grobnice, ki so jih vsekali v skalo, prav toliko pa jih leži v sipu gomile. Grob 18, katerega ostanke smo dobili v nasipu gomile, je bil že razmetan in ne moremo ugotoviti njegove prvotne lege. Presenečenje vzbujajo v gomili grobovi, vsekani v skalo. Glede na nasip gomile je ta vglobljenost v skalo skoraj nerazumljiva. Od 5 v skalo vsekanih grobov sta predvsem izraziti dve grobnici: za skelet 17 (Tab. XXV, 2) in skupna grobnica za skeleta 14 in 15. Izrazitost je v tem, da sta tu izredno vestno izdelana primera grobov, ki sta v celoti vsekana v skalo, vse štiri stranice so visoke (ca. 60 cm) in navpično odrezane. V drugih primerih pa je grob vglobljen le delno toliko, kolikor je potrebno, da je grob lahko ležal na nepravilno oblikovanem terenu ravno. V bistvu je torej tudi tu skelet položen na skalo, za kar pa je bilo treba grobni prostor prej zravnati. Pri tem so nastale ponekod stene grobnice (pri grobu 9 ob glavi, pri grobu 21 na zahodni strani). Grobov, ki so le malenkostno vglobljeni v drobljivo skalo in kjer ne moremo govoriti o kakih izoblikovanih stenah grobnice (grob 8, 19, 22), ne štejemo v to skupino, ampak med grobove položene na skalo. Pri čistih tipih grobnice (št. 17 in 15, 14) je značilno, da je bila grobnica zasuta s popolnoma čistim belim peskom, ki ni bil prav nič pomešan z zemljo ali ilovico, kar kaže z gotovostjo na to, da pri kopanju teh grobnic še ni bilo nasute gomile, vsaj na področju obeh grobnic ne. Sicer si je nemogoče razlagati, da se ne bi zemlja iz nasipa gomile pomešala tudi s peskom, s katerim je bila zasuta sama grobnica.

Če lahko z gotovostjo trdimo, da za časa pokopov skeletov 14, 15, 17 z izrazitimi grobnicami še ni bilo gomile na sektorju teh grobov, je prav tako jasno, da je pri grobovih 2, 7, 10, 13, 16, ki so položeni v nasip gomile, ta že obstajala. Posebno zanimiv je primer skeleta 13, ki leži z glavo in trupom na drobljivi skali, z nogami pa, ki segajo proti sredini gomile, že v nasipu gomile

nad grobom 10. Gomila je v sredini torej že obstajala, na robovih pa je še ni bilo ali pa je bila zelo nizka. Ker smo videli že v primerih grobov z izrazito grobnico, da gomila ni imela od vsega začetka končnega obsega, seveda ni nujno, da bi grobovi, ki so ležali v nasipu, bili mlajši od tistih, ki leže v grobnici ali na skali. Računati je prav tako tudi s horizontalno stratigrafijo, to je s smerjo širjenja gomile. Pri poznejših pokopih so delno širili gomilo, delno pa pokopavali tudi v njen nasip. Pri tem so lahko prišli tudi do naravnih tal gomile, tako, da samo dejstvo, da je skelet ležal na skali, kronološko nič ne pove. Taki grobovi so prav tako lahko med najstarejšimi kot med najmlajšimi.

Najstarejše je po vsem videzu področje okrog groba 3 s skeleti 3, 4, 5, 9. To področje je bilo ravno, najbrž od vsega začetka splanirano in ni izključeno, da ima na tem področju grob 3 tudi centralni pomen. Pri tem puščamo nerešeno, ali so vsi ti grobovi istočasni, ali pa moramo videti v njih, kar je verjetneje, razmak naravnega umiranja skupnosti, kateri je gomila pripadala. To področje je dobilo prvo skromno gomilo. Ta se je nato širila navzven (širjenje proti vzhodu oz. severozahodu je po kamnolomu delno uničeno) in se tudi višala. Pri tem širjenju so na nevarnem slemenu hriba prišli do prostora, ki pri prvotni zamisli gomile še ni bil splaniran in je bil višji. Tako sta nastali grobnici 14, 15 in 17. Pri tem omenjeni čisti zasip grobne jame ne dokazuje, da splôh še ni bilo gomile, ampak le, da je še ni bilo na teh zunanjih področjih. Grobnica je med drugim imela svoj vzrok v tem, da so hoteli doseči višino prejšnjih grobov. Z obsegom grobov 8, 11, 14, 15, 17, 21 je imela gomila že svojo podobo, pri naslednjih pokopih pa so jo širili proti jugovzhodu, pri čemer imata groba 19 in 22 že izrazito obrobni značaj, delno pa so pokopavali tudi v sam nasip gomile. Pri tem so lahko prišli tudi do dna gomile ali na kak starejši pokop in ga pri tem uničili. Tak bi bil najverjetnejši uspeh analize vodoravne in navpične stratigrafije.

Skeleti leže preprosto zasuti v ilovnato peščeni zemlji, ali pa so lahko delno obdani ali celo pokriti s kamenjem. Posebno izrazita je obloga pri grobu 3, pokritje s kamni pa pri grobu 11 (Tab. XXIV, 2), kjer je ves grob pokrit s težkimi velikimi kamni. Ker je bil v zadnjem grobu pokopan še nedorasel otroški skelet, od katerega ni bilo skoraj nič ohranjenega, bi skoraj lahko dvomili, ali gre tu resnično za grob. Vendar ga dokazujejo rahlo vglobljena grobna jama, dve posodi, ki sta bili že izven kamene obloge in pod kamni skromen fragment otroškega femurja. Mimo teh izrazitih primerov so grobovi delno prekriti s kamni v obeh grobnicah (skeleta 14 in 15, 17) obdan pa je še delno grob 8 (kamen ob glavi), 19 (kamen za glavo), 10. Prav tako so kamni C, K, L, M, B (gl. načrt) verjetno ostanki obloge groba, ki je bila pozneje uničena. Takih kamnov v samem terenu ni in so jih morali namenoma prinesti od drugod, torej sodijo h grobnemu običaju. Da so grobovi v gomilah večkrat obdani ali celo zasuti s kamenjem tudi drugod, lahko sklepamo iz kratkih zapiskov ob Pečnikovih izkopavanjih. Isto je ugotovljeno tudi v Stični (gomila, ki jo izkopava Narodni muzej, še neobjavljeno). Ta primer je še posebej poučen. Tu so obloženi s kamenjem le mlajši grobovi, najnižji pa so pokriti s skrlljastimi ploščami, torej še po običaju planih grobov v takajšnji okolici. Nikjer pa seveda obloga s kamenji ni pravilo; obloženi ali zasut s kamenjem je le manjši del grobov.

V nekaj primerih so bili skeleti položeni v lesene krste (grob 6, 10, 13, 15, 20). Posebno izrazit je grob 10, na podlagi katerega moramo misliti, da so za krste rabila izvotljena debla. Prečni profil ostankov krste kaže namreč ukrivljeno linijo, ne pa krste, zbite z deskami. Ostanki lesa se dobe le pod skeletom, ne pa

nad njim. V grobovih 6 in 20 gre gotovo za podobno izdelano krsto ali izvotljeno deblo, pri skeletih 13 in 15 pa so ostanki preskromni, da bi mogli reči karkoli določnega o značaju krste. Kolikor je spol določljiv, poznajo krste le moški grobovi.

Drugih posebnosti ni mnogo. Dvojnih pokopov skoraj nimamo; v tej zvezi bi bilo omeniti le skeleta 14, 15 v skupni grobnici. Značilno pa je, da leži otroški skelet 14 nad 15 (čeprav še vedno v grobnici) in ima obratno smer. Težko je domnevati med obema individuuma kako ožjo sorodstveno zvezo, n. pr. oče in otrok. Pokop v isti grobnici v obratnih smereh pa zanesljivo dokazuje, da smer pokopa ni imela posebnega pomena. Drug tak primer, ki pa se določno ne da dokazati, bi bil skupen pokop skeletnega groba 19 in žganega 22, o čemer pa govorimo v zvezi z žganim grobom 22.

Gotovo je, da so nekateri poznejši pokopi uničili starejše. To je posebno jasno vidno v sektorju med grobom 19 in 17, kjer imamo mnogo raztresenih pridevkov, ki pripadajo uničenim skeletom, prav tako pa tudi kosti in kamenje od obloge groba. Sam grob 18 je le večja skupina takih dislociranih kosti in razmetanih pridevkov, ne pa grob in situ. Tudi kamni C, K, L, M, B (glej načrt) so verjetno pripadali temu grobu. V tem predelu je poznejši poseg v gomilo dobro viden tudi s profila. Pripomniti pa je treba, da nimamo na področju med grobom 19 in 20 nobenega skeleta in situ, da bi lahko videli v konkretnem pokopu vzrok za uničenje drugih. V pošteev bi prišel le skelet 20, vendar leži že na robu tega področja. Kot rečeno, pa je skoraj verjetneje, če uničenje grobov na tem delu razlagamo z nekimi poznejšimi posegi, ki so sicer lahko že zelo stari, niso pa nujno v zvezi s pokopom. Druga taka področja razmetanih grobov lahko domnevamo v prostoru nad grobom 3 in 4 ter 3 in 5, kjer smo dobili prav tako večje število raztresenih pridevkov, čeprav brez človeških kosti. Nasprotno pa so bili nad grobom 17 najdeni le ostanki razmetanih človeških kosti brez izrazite kulture. Ker leži nad grobom 17 še skelet 2, precej višje nad razmetanimi ostanki, je moral biti ta grob uničen že pred pokopom skeleta 2. Razmetani pridevki pa ne kažejo kakih tipološko izrazito starejših znakov, obratno, nekateri so celo glede na celotni značaj gomile mladi, kar kaže na to, da so bili razmetani tudi že mlajši pokopi. To je na eni strani tudi lahko razložljivo, če pomislimo, da je bil prav lahko razmetan tudi že kak poznejši grob iz nasipa gomile. Iz raztresenih najdb, ki se dajo razvrstiti na ožja področja, bi lahko skleпали na kake tri razmetane grobove.

Večina pridevkov v grobu, razen keramike, pripada noši, pri čemer niti ni izključeno, da je k njej spadala pri moškem tudi sekira, nekako tako, kot do nedavnega pri Črnogorcih bojni nož. V enem primeru je bila sekira dejansko najdena ob pasu. Mrtve so položili v grob oblečene in z okraskom, le moške delno tudi z orožjem in orodjem (bojna sekira, nož, šilo, pinceta). Predmetov s simbolično funkcijo skoraj ni, v to vrsto bi lahko prišteli le bronast klin (T. II, 1), ki smo ga našli v grobu 2 v desni roki skeleta, čeprav funkcija tega predmeta še ni dovolj razjasnjena. Pogosta pa je keramika, ki so jo običajno polagali k nogam. Od 22 pokopanih so le 3 moški in 1 spolno nedoločen skelet brez nje. Redkeje ima skelet kako manjšo posodo ob desni roki (skelet 4, 7, 12) ali pa nad prsmi (fragment lonca v grobu 9). V tem primeru so bili fragmenti lonca 15 cm nad skeletom in ga težko tolmačimo kot pridevek, verjetneje pripada h grobnemu kultu, ki so ga opravili, ko je bil grob že zakrit. Ker so ti ostanki iz grobe gline, kažejo na to, da so za obrede nad grobom uporabljali

druge posode, ne istih kot za pridatke v grob, četudi lahko v obeh primerih sodimo o isti funkciji prinašanja hrane, žrtvenih obredov ali podobno. Ostanke razbitih posod, ki so tako pogosti okrog žganih grobov, nismo našli okrog skeletov ali nad njimi. Kolikor so, pripadajo ostalini ponovno uničenih grobov. Prav tako ni bilo odkritih nikakih živalskih kosti ali rastlinskih pridevkov, kar oboje pogosto najdemo ob žganih grobovih ali v njih.

V gomili je po arheoloških pridevkih lahko razločevati moške in ženske grobove. Z arheološkimi ugotovitvami se skladajo v vseh primerih tudi antropološke, če se je le dal kljub slabi ohranjenosti spol antropološko določiti. Žene so nosile uhane, ogrlice, zapestnice, redkeje nanožnice, fibulo (vedno je bila najdena le v enem primerku), lahko tudi nož. Moški pas, bojna sekira, nož, so pa običajno brez okrasa. Tudi zaponk navadno nimajo. Moški grobovi so skromnejši. Po številu sta bila v gomili pokopana 2 moška, 2 ženski, 5 otrok, pri šestih pa spol ni jasno določljiv (v treh primerih, grob 12, 18, 22, je verjetneje ženski, v enem moški). V skupini treh razmetanih grobov, ki jih nismo šteli posebej, lahko vidimo ostanke dveh žensk in enega moškega.

En grob je žgan. Žara je ležala ob glavi skeleta 19 tako, da skoraj z gotovostjo računamo, da skeletni grob ni poznejši od žganega. Medsebojna lega je celo taka (glej tab. XXVI, 2), da bi zgolj iz stratigrafskega gledanja ali medsebojnega razmerja bila še najbolj privlačna misel na istočasni pokop. Žara je bila obdana na zunanji strani s ploščatimi neobdelanimi kamni, proti notranjosti groba je bila brez obloge in z velikim ploščatim kamnom tudi pokrita. Tudi ta obloga, ki se organsko veže z oblogo žare in oblogo skeleta ob glavi, budi misel na istočasni pokop. Pri tem seveda ni nujno, da bi mislili dobesedno na istočasni pokop, lahko so pri pokopu skeleta 19 le že računali na bodoči ponovni pokop. Tako skeletni grob 19, kot žgani 22 sta dejansko že izven gomile. To jasno dokazuje tudi profil za glavo skeleta 19, ki lepo kaže vsek v rob gomile (Tab. XXVI, 1). Če gre pri grobovih 19 in 22 res za istočasni pokop, potem je ta biritualnost gotovo zanimiva. To toliko bolj, ker lahko z neko verjetnostjo računamo, da gre za različnospolni pokop. Skeletni grob št. 19 je po arheološkem pridatku nedvomno moški — za antropološko analizo je preslabo ohranjen — v bližini žare žganega groba 22 pa je bilo najdeno vretence, ki bi utegnili označiti žgan grob kot ženski. Ugotovitev seveda ni dokazana, ker ni niti nujno, da bi vretence res pripadalo k žganemu grobu, niti v pozitivnem primeru stoodstotno ne dokazuje ženskega groba. Opozoriti je pa treba vendarle na to možnost, čeprav danes nimamo še dovolj trdne osnove za nadaljnje sklepanje.

Takšno razmerje skeletnih in žganih pokopov ni nenavadno, kot lahko razberemo iz kratkihotic. Tako je na Vinkovem vrhu pri Dvoru bila odkrita gomila s samimi skeleti in le z enim žganim grobom iste starosti.⁷ V Toplicah na Dolenjskem gomila z 10 skeleti in 1 žganim grobom,⁸ drugod zopet 44 skeletnih grobov in 2 žgana.⁹ Te primere je treba ločiti od običajno starejših žganih halštatskih grobov v gomilah¹⁰ (na primer Podzemelj), bliže pa so verjetno primerom, kjer imamo na vrhu in ob robu sicer halštatskih

⁷ Hoernes, WPZ 2, 1915, 117.

⁸ Rutar, IMK 9, 1899, 36.

⁹ IMK 8, 1898, 102.

¹⁰ Hoernes WPZ 2, 1915, 119 s.

gomil včasih večje število žganih, ki so časovno že jasno latenskodobni in se ločijo tudi po mlajših pridatkih od skeletnih¹¹. Žal je primerjalno gradivo preskromno, da bi dovoljevalo utemeljene sklepe. V našem primeru je žgan grob tudi brez izrazitih in zanesljivih pridatkov in zaradi tega tudi ne pove mnogo. Iz stratigrafske analize pa je nedvomno, da predstavlja enega najmlajših grobov in ima v tem smislu naš grob bližje paralele v žganih latenskodobnih grobovih ob robu in na vrhu gomil n. pr. na Magdalenski gori, dasi tudi s temi ni čisto identičen. Posebno ne, če sklepamo na zelo verjetno istočasni pokop skeletov 19 in 22, torej na istočasno biritualnost, medtem ko moramo v primeru Magdalenske gore le sklepati na neko, čeprav ne veliko, časovno odmaknjenost med skeletnimi in žganimi grobovi. V slovenski železnodobni kulturi se v okviru iste etnične skupine torej dvakrat menja način pokopa ali bolje, dvakrat opazimo tendenco prehajanja iz enega načina v drugega. V Hallstatt B in C kulturi prevladuje žgan pokop, ob koncu te dobe, morda že tudi prej, se začenja uveljavljati predvsem na Dolenjskem — drugod le sporadično — skeletni pokop, ki na Dolenjskem skoraj popolnoma prevlada prav v času naše gomile. Hkrati pa se na koncu Hallstatt D kulture začenja ponovno uveljavljati sežiganje. V prehodih imamo več ali manj povsod na Dolenjskem biritualnost. Primer iz Dobove,¹² ki je pa na slovenskih tleh za sedaj še osamljen, je primer biritualnosti že na začetku prehodne dobe v železno. Vzroki prehodov iz enega načina v drugi niso razjasnjeni. V našem primeru gre za drug primer, to je za ponovno uveljavljanje žganega pokopa, za prehod iz pokopa v sežiganje. Kako kompliciran je ta prehod, je razvidno iz tega, da je žgan grob v vzhodnoalpskem prostoru običajen prav za Kelte,¹³ čeprav je znano, da je za keltske grobove severno od Alp značilen skeletni pokop. Zaradi tega misli Reinecke,¹⁴ da imamo v vzhodnoalpskem prostoru opraviti s keltsko ilirsko mešanico, v kateri se keltski skeletni pokop ni mogel uveljaviti. Misel bi bila sama na sebi vabljava, ko ne bi Iliri na Dolenjskem, kjer so najmočnejši, v mlajši halštatski dobi, torej neposredno v času pred prihodom Keltov, v veliki večini ravno pokopavali in manj sežigali svoje mrtve. Predvsem na Dolenjskem sežiganje v tem času ni tako značilen element, da bi lahko posredoval ta način pokopa še drugemu tujemu ljudstvu. Kelti niso na Dolenjskem prevzeli običaja sežiganja svojih mrtvih, ampak so ga morali sem že prinesiti in z njimi se ta običaj zopet uveljavi. Opozoriti je treba še na to, da je vedno bolj jasno, da sežiganje ni le krajevna posebnost Keltov samo v vzhodnoalpskem prostoru,¹⁵ ampak je znano že tudi izven tega prostora. Ker za Kelte ni od vsega začetka značilno sežiganje, ampak so prešli nanj — kje in iz kakšnih vzrokov, tu ne rešujemo — je za naš osamljeni žgani grob in za podobne primere težko odločiti, ali ga moramo razumeti iz splošne tendence časa, ki je vplivala tako na Kelte kot na Ilire, torej bi bil vzrok v tretji, danes še neznani sili, ki je povzročila preobrat v sežiganje tako pri Keltih kot pri Ilirih. Mogoče pa je že določeno pod vplivom Keltov, mogoče pa tudi nadaljevanje tradicije sežiganja pri Ilirih samih, ki

¹¹ L. c. 100 ss.

¹² Izkopavanja Posavskega muzeja v Brežicah l. 1953. V nadaljevanju izkopavanj iz prejšnjega leta je Štarš tu odkril tudi dva skeleta. Poročilo je v tisku.

¹³ Mueller-Karpe, Carinthia I, 141, 1951, 661, kjer je v opombi 217 navedena tudi ostala literatura.

¹⁴ Mainz. Sischr. 18/19, 1915/14, 112.

¹⁵ Mueller-Karpe, l. c. 662 s.

dokončno vendarle ni prenehala, tudi na Dolenjskem ne. V tem zadnjem primeru pa ostane razmerje 21 skeletnih pokopov nasproti enemu samemu žganemu vendarle nerazumljivo, še posebej, ker je žgani grob horizontalno stratigrafsko izrazito najmlajši.

Ob današnjem pomanjkljivem stanju poročil in načrtov o posameznih izkopanih gomilah je težko reči, koliko predstavlja gomila v Volčjih njivah tipičen primer, za katero geografsko področje in za kateri čas. Iz nepopolnih omemb bi se dale razbrati na Dolenjskem tri vrste gomil. Prvič velike gomile z nad 50 m premera in več sto pokopi; drugič manjše, katerih velikost in število grobov ustreza približno našemu primerku in tretjič manjše, ki pa imajo le do ca. 5 pokopov. Gomila v Volčjih njivah pripada drugemu tipu. Časovno sodi ta tip, kot se zdi, v mladohalštatsko obdobje in se lahko nadaljuje tudi v laten, etnično pa Ilirov.

Če bi hoteli iskati paralele še za druge značilnosti gomile v Volčjih njivah, bi bilo treba omeniti gomilo A na Magdalenski gori v zvezi s smerjo pokopa.¹⁶ V tej gomili vlada podobna neizrazitost in različnost smeri. Ni pa splošno pravilo, kot kaže Mantuanijev načrt gomile iz Boštanja¹⁷ z enosmernimi pokopi. Tudi v velikih gomilah v Stični, kjer sicer ne moremo govoriti o dosledno istosmernih pokopih, prevladuje vendarle ena smer. Pokopi v krstah se z malenkostnimi izjemami skoraj ne omenjajo.¹⁸ Domnevati pa moramo, da so običajni, kot kažejo prav tako zelo pogosti pokopi v krstah v Stični, le da jih pri ne-skrbnem in nesistematičnem izkopavanju niso opazili. Iz še neobjavljenega izkopavanja gomile v Stični poznamo tako pokope v izvotljenem deblu kot v pravih krstah. V nekaterih primerih lahko govorimo celo o večjih lesenih konstrukcijah v gomili; toda te lahko pričakujemo le v večjih gomilah.¹⁹

Tipologija

Pri tipološkem opredeljevanju gradiva iz Volčjih njiv moramo takoj v začetku ugotoviti, da sodi v čas, iz katerega imamo, predvsem na Dolenjskem, najštevilnejše najdbe, ki so rezultat samostojnega razvoja Ilirov na današnjih slovenskih tleh. Primerjalno gradivo gre v stotine kosov, toda pri tem gre večidel za posamezne kose brez grobnih celin in podatkov o najdbi. Tako so grobne celine iz gomile v Volčjih njivah ena začetnih postojank, ki bodo lahko pri razčiščevanju širokega pojma pozne halštatske dobe prinesla jasnost, ki ne bo slonela le na tipološko genetičnem razmotrivanju. V našem primeru torej ne gre za izčrpno navajanje analogij, predvsem ne o kosih, ki so v tem času splošno, skupno dobro Ilirov v vzhodnih Alpah, posebno na Dolenjskem, ampak le za poudarek tega, kar je v našem gradivu novo na eni strani, in na drugi za poudarek elementov, ki lahko razčlenijo tudi široki pojem mlajše halštatske dobe.

Keramika kaže v veliki meri vse značilnosti mladohalštatskega časa, predvsem v izdelavi. Prevladuje odločno izrazito grobna keramika, ki je dobro izdelana iz prečiščene gline, dosledno mešana z drobnim peskom. Površina je

¹⁶ WPZ 2, 1915, 100.

¹⁷ Carniola NS 4, 1913, 85 ss.

¹⁸ Magdalenska gora, WPZ 2, 1915, 103.

¹⁹ Za južno Bavarsko cfr.: W. Kraemer, Bayerische Vorgeschichtsblätter 18/19, 1952, 152 ss. V Sloveniji imamo nekaj podobnega v Stični.

dobro, pogosto sijoče uglajena. Prevladuje črna keramika, katere prelom je temnosiv ali črn. Manj je rdeče keramike. Ta je izdelana tako, da ima površina premaz iz finejše gline, ki je zelo dobro, sijoče uglajen. Prelom je v sredini siv, tanjša plast na zunanjem in notranjem robu pa je rdeča. Med črno ali rdečo sijoče uglajeno keramiko je siva, katere površina je sicer tudi uglajena, toda ne tako skrbno. Manj je grobo in neskrbno izdelanih kosov. Taki so bili navadno najdeni nad skeletom ali ob njem ob boku (grob 9, 4, 7). Manj skrbno so izdelani običajno tudi manjši lončki. Iz tega lahko zaključimo, da so izrazito grobno keramiko, ki je bila skrbno izdelana, polagali k nogam; za različne obrede nad grobom, ko je bil skelet verjetno že zasut, pa so uporabljali manj skrbno izdelano posodo. Iz grobe neuglajene gline je tudi žara iz žganega groba 22 (Tab. XX, 2) in lonec iz groba 1 (Tab. 1, 2), ki se tudi sicer ločita iz znanega mladohalštatskega gradiva. To ni naključje. Oba primera ne sodita v izrazito grobno keramiko, ampak bolj v hišno, in delata tudi zaradi tega tuj videz, posebno ker časovno ustrezne hišne keramike ne poznamo dobro. Ta tuji videz pa ima dvojni značaj. Žara iz groba 22 deluje izrazito arhaično, lonec iz groba 1 pa moderno. Da je pa žgani grob 22 mlad, celo eden najmlajših v gomili, za to govori zelo nedvomno horizontalna stratigrafija. Ne le, da je ta grob prav na robu gomile, ampak edino v tem primeru je tudi jasno viden vsek grobne jame v gomilo, iz česar nedvomno sledi, da je pri pokopu teh dveh grobov stala gomila že v celotnem obsegu. Na drugi strani pa tudi iz tipoloških osnov ni pomislekov, da grob ne bi mogel biti mlad. Žara iz tega groba je formalno najbližje loncu iz groba 7, ki je položen že v nasip gomile, torej zopet relativno mlad; na drugi strani imamo paralele za to formo tudi iz istega časa v Boštanju.²⁰ Ta forma se pa dobi tudi v latenski Drešnji vasi.²¹ Lonec iz groba 1 — omeniti je vendarle treba, da je bil tam le po pričevanju lastnika Ivana Kovača, ki ga je sam našel še pred sistematičnim izkopavanjem — pa je po svoji formi izrazito mlajših potez. Če rečemo latenoiden, potem s tem le poudarimo te mlajše oblikovne poteze, ki same na sebi niso nujno izrazito latenske; le po formalni strani bi bil lahko tudi še iz drugih poznejših period.

S tem smo že prešli na opredelitev posameznih vrst keramike iz gomile. Po formalnem vidiku bi obravnavano keramiko razdelili na vaze na nogi, terine, skodelice z navznoter zavahanim ustjem, različne manjše lončke in lonce. Posebej pa nam je še omeniti skledo iz groba 4 in posodo v obliki steklenice s pripadajočim kozarcem.

Lonce smo že obravnavali. Vaze na nogi so najštevilnejše, vendar slabše ohranjene. Večina tudi ne v celoti, tako da pač lahko določimo zaradi številnega primerjalnega gradiva osnovno formo, podrobnosti pa ne. V tej vrsti je treba ločiti rdeče vaze s široko kroglasto čašo (Tab. XV, 5, XXI, 5), katerih podrobna forma, predvsem višina noge, ni ohranjena niti v enem primerku. Nizek cilindričen vrat je v obeh primerih grafitiran, delno tudi zgornji del trupa z vertikalnimi pasovi. V gomili predstavljata na prvi videz nekoliko starejši element, ki je bil v odmiranju. V svoji pretežno še nerazgibani eleganci se odmikajo od teženj novejše keramike, ki površino razčlenjuje s pasastimi

²⁰ Mantuani, Carniola NS 4, 1913, 95 sl. 23 b.

²¹ Muzej Celje. Neobjavljeno. Lonec je večji in brez plastičnega obroča pod ustjem, vendar pa ni gotovo, če lonec dejansko sodi v sklop latenske Drešnjijske vasi in ali ne gre morda za nekakšno poznejšo zamenjavo. (Sporočilo kustosa A. Bolte).

vglabljanji, predvsem na vratu in na nogi, ali pa z drugimi plastičnimi motivi na največji površini. Ta odmaknjenost pa ni velika in je le bolj zunanega značaja. Omenjeno razčlenjenost skuša izdelovalec doseči tudi tu, toda ne s plastičnim razčlenjevanjem, ampak z barvnim (grafitni pasovi, ki teko tako horizontalno na vratu, kot navpično na ramenu posode). Večja eleganca v profilu posod iz rdeče gline nasproti črnim je že ugotovljena,²² čeprav zaradi tega še ni misliti na uvoz. Rdeče keramike je sicer le še malo: dva fragmenta visokega pasasto razčlenjenega vratu (Tab. XXI, 8, XVI, 1). V skupino keramike, ki je pogosto izdelana v rdeči glini, toda na našem najdišču — kot pogosto tudi drugod — imitirana v sivi, sodijo vaze z bolj podolgovatim ovalnim trupom in več ali manj razčlenjenim vratom (Tab. XXI, 3; XVII, 3). Vaza na nizki prstanasti nogi, z visokim vratom in razčlenjeno največjo površino (Tab. XIV, 2), blizu katere je morala biti tudi posoda iz groba 16 (Tab. XIV, 4, 5), sodi izrazito v skupino črno izdelane keramike s sijočo površino iz Šmarjete in predvsem z Magdalenske gore. Prav tako bi lahko za primer iz groba 3 (Tab. III, 4), ki je razvojno na koncu številnih posod z nagubano največjo površino, bonum commune tega časa, navedli mnogo paralel iz vseh dolenjskih centrov, predvsem z Magdalenske gore in iz Šmarjete. Za vse kose bi lahko rekli, da so več ali manj zaključna faza v razvoju svojih tipov.

Med terine štejem skodeli iz groba 1 in 10 z visokim vratom in stisnjnim polkroglastim dnom z omfalosom (Tab. I, 3; XI, 1). Isti način gradnje imamo tudi v posodi iz groba 19 (Tab. XVI, 3). Tudi te posode predstavljajo zadnjo razvojno stopnjo različnih skodel ali skled, ki so imele nekdanj raven cilindričen vrat, koničen ali kroglast trup, ravno dno. Posoda iz groba 19 je tip bolj običajnih žar z visokim cilindričnim ali koničnim vratom, bolj konično ali kroglasto oblikovanim spodnjim delom z največjo površino v zgornji tretjini in ravnim dnom. V tej zadnji fazi je značilno, da postane trup stisnjeno polkroglast brez ostrega prehoda v dno, ki ima zdaj skoraj vedno omfalos. Ta težnja preoblikovanja trupa je splošna in je vedno mlad element. Ločiti pa moramo te elemente od starejših iz Hallstatt B in C kulture, kjer imamo prav tako večkrat dno z omfalosom in stisnjeno kroglasto dno, toda v drugem tipološkem krogu in drugačni razvojni liniji. Za podobno preoblikovanje lahko primerjamo tudi skodelo z visoko nad ustje dvignjenim ročajem, katere začetek sega prav v Hallstatt B horizont, kamor segajo tudi predhodniki drugih tu obravnavanih tipov, in ki v tem času prav tako kaže podobno oblikovan trup. Paralele k tipu posode iz groba 1 in 10 niso tako pogoste, vendar obstoje. Običajne pa so v različnih inačicah.²³

Kako dosledna je že opisana težnja oblikovanja trupa, vidimo najjasneje v skodelah z navznoter uvitim ustjem. Tudi te lahko zasledujemo strnjeno prav do začetka železnodobne ilirske kulture. Naši primeri (Tab. II, 5, VI, 4, XV, 3, XVI, 2, XXII, 5) so zopet zaključena stopnja razvoja. Običajno so sedaj te skledje manjših dimenzij, značilen pa je zopet stisnjen polkroglast trup brez ostrega

²² WPZ 2, 1915, 110. Ta tip posode je seveda pogost tudi v črni glini.

²³ Predvsem v Šmarjeti. Podrobno neobjavljeno. Za skodelo visoko nad ustje dvignjenim ročajem cfr. za najstarejšo fazo Vače: Arheološki katalogi Slovenije I. Starè, Vače (Odslej citiram: Vače, Katalog), Tab. LXXXVIII, 16 in predvsem Bled: Gabrovec, Ilirska nekropola na Bledu (v tisku) s podrobnejšo analizo nastanka in razvoja te posode. Mlajše variante so predvsem znane iz Šmarjete. CFR. tudi Rovišče WPZ 2, 1951, 116, sl. 2, 8.

prehoda v dno z omfalosom. Navadno so sedaj te skodele precej nizke in imajo na največji površini še eno ali več bradavic, ki so lahko razčlenjene. Pogosta je tudi horizontalna kanelura tik pod zunanjim robom ustja. Tudi za te skodele ni treba navajati paralel; v končni stopnji mlajšega halštatskega gradiva se dobe povsod (Vače, Katalog, Tab. 89).

V manjših lončkih prav tako pogosto opazimo poteze, za katere smo že pri obravnavanih tipih dejali, da stoje na koncu razvoja različnih tipov. V glavnem pa niso toliko značilni, da bi rabili podrobnejše obdelave.

Skodela iz groba 4 (Tab. V, 4; XXX, 2) ni toliko na koncu starih halštatskih form, kot da uvaja že elemente, ki so značilni za latenski čas. Tu mislim predvsem na horizontalno razčlenjenost z nizkimi rebri, poteze, ki so v latenski keramiki splošne. Tudi o formi bi lahko navedli daljno paralelo iz Formina,²⁴ in to celo iz njegove pozne stopnje. Ta paralela pa je le formalna. V izdelavi kaže namreč skleda iz groba 4 vse značilnosti boljše halštatske keramike. Če govorimo o latenoidnosti oblike, je to res, toda izdelal jo je domač ilirski lončar z vsem znanjem domače ilirske obrti in njene tradicije.

Med keramičnim gradivom moramo posebej obravnavati keramično posodo v obliki steklenice s sitastim dnom (Tab. XXVII; IV, 2) in pripadajočim kozarcem (Tab. IV, 3). Posoda ima na vrhu prav majhno odprtino, celotna vrhnja površina ustja je narejena tako, da se dobro prilega palcu roke, s katerim so to odprtino pri uporabi lahko zaprli. Posodo so namreč napolnili tako, da so sitasto dno potisnili v tekočino. Ko so jo napolnili s tako precejeno tekočino, so odprtino na robu zamašili s prstom, jo prenesli na določeno mesto in jo tam prelili v čašo, s tem da so vrhnjo odprtino zopet odprli. V našem primeru smo v ugodnem položaju, da je ob steklenici dejansko bila najdena tudi čaša, katere ustje se natanko prilega sitastemu dnu posode (glej Tab. XXVII). Medsebojno razmerje čaše in posode je jasno. Tudi količina tekočine, ki jo more sprejeti steklenica in kozarec, je približno enaka. Izdelava ali uporaba take posode predstavlja pri Ilirih že v tem času vsaj praktično poznanje nekih hidrostatičnih zakonov. Zaradi ugodne najdbe je funkcija posode jasna; poiskati nam je še, kje je nastala zamisel take posode.

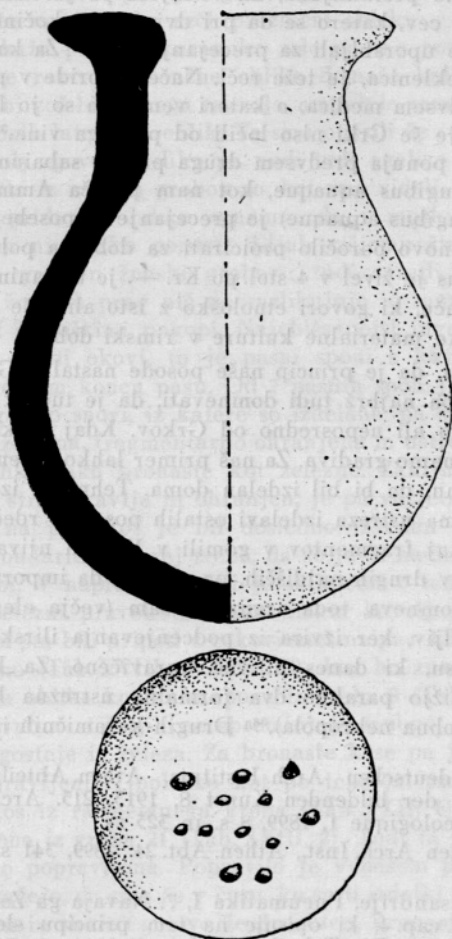
Primerjalno gradivo je razmeroma skromno, neposrednih paralel ni, pač pa lahko vendarle dobimo nekaj primerjav za posode, ki so zgrajene na istem principu prenašanja tekočine. Ta princip je v našem primeru važen, za to izločam vse precej številne sitaste, glinaste ali kovinske posode, ki so z našo sorodne le po sitastem dnu ali stenah. Te poznamo od neolita dalje in so lahko služile zelo različnim namenom, tudi takim, ki nimajo z našim nič skupnega. S slovenskega ozemlja omenja dve sitasti posodi Hoernes²⁵ iz Mladih Vin, vendar je notica brez pomena, ker posodi, ki sta na Dunaju, nista podrobneje objavljeni in jih ne moremo pritegniti v primerjavo. Iz Slavonije lahko omenimo sitasto posodo iz Vukovara²⁶ (sl. 1), ki sodi v halštatski čas. Pri vukovarski posodi je

²⁴ Smodič, ČZN 25, 1940, 1 ss. Ztschr. D. Hist. f. Stayermark 36, 1943, Tab. XVII, XVIII.

²⁵ WPZ 2, 1915, 112.

²⁶ Arheološki muzej Zagreb. Inv. št. 5205. Do sedaj neobjavljeno. Slučajna najdba. Dr. Vinskemu, znanstvenemu sodelavcu v zadrebškem muzeju, ki mi je ljubeznivo poslal skico posode, dovolil objavo in dal podatke o najdbi, se tudi na tem mestu zahvaljujem.

sicer možen prav tak način uporabe kot v našem primeru, ni pa popolnoma nujen. Ustje je zoženo, toda ne tako izrazito, kot sicer pri tem tipu posod. Tudi sitasto dno je bolj skromno. Izven našega ozemlja²⁷ je treba omeniti primer, ki je prav tako osamelec, iz Friedberg-Fauerbacha (Hessen, Nemčija).²⁸ Z njim

Sl. 1. Vukovar

objavlja Behrens še dva kosa, ki sodita že v rimsko dobo (Mainz-Bretzenheim in Dunapentele na Madžarskem). Primer iz Dunapenteleja je mnogo bolj zapleten, spominja pa v zgradbi ročaja na tovrstne grške primere. Ideja takih posod je namreč grška, tu jo poznajo pogosto že konec šestega stoletja v

²⁷ Na te primere in zadevno literaturo me je opozoril prof. W. Dehn, za kar se tudi tu najlepše zahvaljujem.

²⁸ Behrens, *Germania* 23, 1939, 55 ss.

črnofiguralni tehniki.²⁹ Tipološko grški primeri z našo posodo v obliki steklenice nimajo nobene zveze, pač pa je ta v principu uporabe. Ta je bil lahko tudi pri bronastih posodah.³⁰ Pri grških avtorjih³¹ beremo tudi že opis take posode in njene uporabe. Po njihovih zapisih gre za bronasto kroglasto bučo, ki je v spodnjem delu sitasto preluknjana, na vrhnjem pa je nanjo pritrjena daljša ravna ali ukrivljena cev, katero se da pri dviganju tekočine na vrhu s prstom zamašiti. Priprave so uporabljali za precejanje vina.³² Za kakšno pijačo je bila uporabljena naša steklenica, je teže reči. Načelno pride v poštev več ali manj vsaka tekočina, predvsem medica, o kateri vemo, da so jo Iliri znali pripraviti tako mojstrsko, da je še Grki niso ločili od pravega vina.³³ Vendar se nam v zvezi z našo posodo ponuja predvsem druga pijača, sabaum ali sabaia,³⁴ ki so jo Iliri delali *ex frugibus aquaque*, kot nam poroča Ammianus Marcellinus.³⁵ Pri tej pijači (*ex frugibus aquaque*) je precejanje še posebej potrebno. Če nam je dovoljeno Ammianovo poročilo proicirati za dobrega pol tisočletja nazaj — Ammianus Marcellinus je živel v 4 stol. po Kr. —, je to zanimiv primer tradicije neke nacionalne pijače, ki govori etnološko z isto ali s še večjo zgovornostjo, kot preostanek ilirske materialne kulture v rimski dobi.

Če smo ugotovili, da je princip naše posode nastal v Grčiji, najmanj že v 6. st. pred Kr., je treba najbrž tudi domnevati, da je tudi k Ilirom prišla ideja take posode posredno ali neposredno od Grkov. Kdaj in kako, še ne moremo ugotoviti, ker ne poznamo gradiva. Za naš primer lahko rečemo le, da ni nobenih pomislekov proti temu, da bi bil izdelan doma. Tehnična izdelava tako posode kot kozarca popolnoma ustreza izdelavi ostalih posod iz rdeče glin, od katerih je bilo najdenih nekaj fragmentov v gomili v Volčjih njivah. Za to keramiko, ki ima paralelo tudi v drugih najdiščih, pa mislim, da import ne pride v poštev. Hoernes³⁶ ga sicer domneva, toda argument sam (večja eleganca teh posod) v tej obliki ni prepričljiv, ker izvira iz podcenjevanja ilirske tvornosti na Dolenskem v tem času, ki danes ni več upravičeno. Za kozarec sam lahko navedemo kot najbližjo paralelo dva formalno ustrezna kozarca iz Roj pri Moravčah (latenskodobna nekropola).^{36a} Drugih keramičnih izdelkov ni. Omeniti

²⁹ Zahn, Mitt. d. deutschen Arch. Instituts, Athen. Abteilung 24, 1899, 339. Muenchner Jahrbuch der bildenden Kunst 8, 1913, 215. Arch. Anzeiger 1941, 41 op. 1. 41. Revue Archeologique 1, 1899, 8 s. in 325 ss.

³⁰ Mitt. d. deutschen Arch. Inst., Athen. Abt. 24, 1899, 341 s. Notizie degli Scavi 1917, 112 sl. 14.

³¹ Heron iz Aleksandrije, Pneumatika I, 7. Navaja ga Zahn. Cfr. tudi Philon iz Bizanca, Pneumat. cap. 4, ki opisuje na tem principu slonečo zajemalko za pokašanje vina. Feldhaus, Die Technik der Vorzeit 1914, str. 518 pravi, da so take posode služile tudi za vodno uro.

³² Heron Aleksandrinski.

³³ Aristot. 22. Cfr. Pauly Wissowa RE, Supplementband V, 1931, 341 z ostalo literaturo.

³⁴ Beseda je ilirska, cfr. še ime Sabatus in krajevna imena Sabatinka (Noricum), Sabatia, pristanišče v Liguriji, lacus Sabate (-inus) v Etruriji. Nemška beseda Saft je istega korena. Pokorny Zur Urgesch. der Kelten und Illyier 79, 97. Walde-Koffman, Lat. etym. Wörterbuch, s. v. sabaia (-um).

³⁵ Ammian Marc. XXV, 8, 2. Hieron, comm. in Isaium XV, 19, omenja njeno priljubljenost *vulgo in Dalmatiae Pannonialque provinciis*.

³⁶ WPZ 2, 1915, 110.

^{36a} Neobjavljeno. Naturhistorisches Museum na Dunaju.

je treba le še vretenca za statve, ki so bila najdena le v štirih primerih. Formalno niso važna, bolj je značilno to, da izginjajo kot pridatek. To je popolnoma v smislu ugotovitve, da praktično v tem poznem času, če izvzamemo keramiko, pravzaprav skoraj ne moremo govoriti o pridevkih v grobovih, ampak le več ali manj o tem, da so mrtve pač polagali v grob oblečene, in sicer ne v njih vsakdanji, ampak, če smemo tako reči, praznični obleki.

V bistvu nam kaže pregled keramike zelo enotno podobo. Dosledno so v vseh tipih zastopane razvojno končne oblike domače halštatske keramike. V halštatski keramiki ni več bistvenega razvoja, ampak le zamiranje in obubožanje ter uveljavljanje novih latenskih oblik. Te smo opazili že tudi v našem gradivu. Isto ali morda še bolj zgovorno sliko pa nudi tudi analiza kovinskega gradiva.

Kovinski pridatki iz moških grobov so, kot smo videli, razmeroma skromni. Že pri keramičnih pridevkih lahko opazimo, da v moških grobovih nasproti ženskim in otroškim niso tako pogosti. Kljub višjemu številu moških grobov dajejo osnovni ton gradivu ženski grobovi; tudi zaradi tega, ker se mnogi otroški grobovi od ženskih prav nič ne razlikujejo in moramo v teh primerih verjetno računati z deklinškimi pokopi. Najobičajnejši inventar moških grobov so pasne spone in pasni okovi, to je pasni sponi s kavljem ustrezni del z obročkom na nasprotnem koncu pasu. Od 7 pasnih spon jih je 6 pravokotnega tipa in 1 rombičnega, po snovi, iz katere so izdelane, pa so 4 železne in 3 bronaste. Rombična je železna, fragmentarno ohranjena in ustreza drugim primerom teh spon, ki so lahko tako bronaste kot železne. Zaključek v obliki prečne palice na nasprotni strani kavlja ni ohranjen, je pa verjetno obstajal in je star način pripenjanja na pas, kot je bil dosledno izveden pri starejših dvojno križnatih sponah. Poudariti je torej treba, da se je ta način in tip spone ohranil še v zelo kasni dobi. V napredni obliki je ta spona v tem času izdelana že v predrti tehniki.³⁷ Železni pravokotni sponi imata kavelj prav tako izdelan iz istega kosa železa in sta bili pripeti z zakovicami na pas. Oblikovno sta dve ozki s poudarjeno dolžino (Tab. XVIII, 1 XXIII, 5), kar bo značilno za mlajši čas,³⁸ vendar ne kot edina oblika kot kaže spona iz groba 8 (Tab. IX, 5). Vsekakor se pasne spone oblikovno v stoletjih ne spreminjajo mnogo, značilnejše bo, da so v mlajšem času pogostejše iz železa. Za bronaste kose pa je značilno, da so vsi že za uporabe popravljeni. Tipološko kot po tehnični izdelavi (masivnost) je zanimiv arhaični kos iz razmetanega groba (Tab. XXII, 6). Še bolj izrazita pa je v tem smislu spona iz groba 21 (Tab. XVIII, 2). Tudi ta je bila že za uporabe prelomljena in nato popravljena. Popravilo je v našem primeru sicer skrbno, toda drugi detajli kažejo, da smo že v času, ko so ti izdelki v zatonu. Neohranjen kavelj je bil železen in skoraj gotovo že drugoten. Bronasta pločevina, ki je ob zakovicah na notranji strani pomagala krepkeje pritrčiti spono na usnjen pas, je iz pločevine, ornamentirane v iztolčeni tehniki. Tak ornament v tem času ni samo izrazito arhaičen, ampak na notranji strani tudi nima nobenega smisla: dokaz, da so za popravilo vzeli staro pločevino od kakega že tudi pokvarjenega predmeta. Zdi se mi še več. Na notranji strani pasnega okova imamo snope rahlo zarezanih črt. Če imamo to za ornament, za katerega sicer na pasnih sponah nimamo nobenih paralel, bi bil skrit na notranji strani med spono in usnjem brez smisla. Ni izključeno torej, da je že tudi snov za samo spono vzeta od nekega drugega bronastega predmeta. Pasne spone torej niso značilne toliko

³⁷ Ložar, GMDS XV, 1954, 59 sl. 5.

³⁸ Starè, AV 4, 1955, 267.

po svojih oblikah, pač pa po tem, da nam nazorno kažejo svoje zaključno stanje: novih že skoraj ne izdelujejo več, še stare že nekam s težavo popravljajo. Če označimo to gospodarsko lahko rečemo, da že izginja bogastvo, ki je bilo tako značilno za prejšnjo dobo, bron postaja že dragocen in »drag«, njegovih izdelkov si ne more več vsakdo nabaviti.

Pasna okova sta bila najdena dva. (Tab. II, 2; XIX, 1): v grobu 2 brez pripadajoče pasne sponi in v grobu 21, kjer je verjetno pendant k že obravnavani sponi. Oba kosa sta istega tipa, drugi je ornamentiran s prekrizanimi črtami, ki jih obdajajo prečne črte. Isti ornament imamo na votli zapestnici iz groba 3 (Tab. III, 1), izven gomile pa n. pr. pogosto na Vačah,³⁹ predvsem pa v Šmarjeti in mokronoških najdiščih.

V zvezi s pasom so bile najdene še posamezne zakovice z bronasto pločevino (Tab. II, 4), predvsem pa še drugi okovi iz groba 21 (Tab. XIX, 3—7). Neko zvezo s pasom bodo imeli tudi obročki (n. pr. Tab. XIX, 2) in skledast obesek iz bronaste pločevine (Tab. II, 5).

Nejasna je uporabna funkcija bronastega predmeta, ki je na obeh straneh glavičasto zaključen, v sredi pa pravokotno razširjen in preluknjan (Tab. XIX, 10). Najden je bil v bližini pločevinastih okovov iz groba 21. Podobne kose poznamo že z Vač in iz Šmarjete.⁴⁰

Sekire so bile najdene 3. Prvi dve (Tab. XII, 1; XVIII, 5) predstavljata običajno formo sekire v mladohalštatskem obdobju, redkejša je tretja (Tab. XVII, 1; XXXII, 5). Še najbližjo paralelo poznamo z Vač,⁴¹ dobimo pa jih tudi na Ogrskem⁴² med gradivom, ki ga Gallus in Horvath karakterizirata kot predskitsko in datirata v 8. do 6. stoletje. Najbrže bo najprilneje, če sekiro zvezemo s trorobnimi puščicami,⁴³ svastiko⁴⁴ in drugim tako imenovanim skitskim gradivom, ki sem ter tja spremlja mladohalštatsko gradivo pri nas in ki še ni podrobneje raziskano. Sulica je bila najdena le ena (Tab. XXIII, 1), sporadično, in kaže, prav tako mlajše elemente.

Pinceta je bila najdena le ena, v moškem grobu (Tab. XVII, 2).⁴⁵ Kot grobni inventar nastopa pinceta že zgodaj,⁴⁶ toda v slovenskem halštatskem gradivu je skoraj ni. Pogostejša je v japodskih grobovih. Oblikovno je naš primer enostavnejši kot viniški, ne ustreza pa tudi popolnoma pobreškemu.

³⁹ Vače, Katalog T. XLV, 6, XLVII, 8, tudi na fibuli mlajšega certoškega tipa. T. XXXVI, 3. Za Šmarjeto in Mokronog: Narodni muzej, Ljubljana. Neobjavljeno.

⁴⁰ Vače: Dunaj, Naturhistorisches Museum, neobjavljeno. Šmarjeta, Narodni muzej, Inv. št. P 1137 in P 1138, neobjavljeno.

⁴¹ Müllner, *Typische Formen* T. XXXII, 6; Vače, Katalog XVI, 3. Vaški primer je starejši. Primerjaj vaški podobno sekiro v plateniški kulturi. Schranil, *Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, 1928, T. XLII, 7.

⁴² Gallus-Horvath, *Un peuple cavalier prescythique en Hongrie* 1939, Pl. IX, 3 (Sedviz), Pl. LVII, 3 (Somhlyohegy), ta je iz brona.

⁴³ Vače, Katalog VII, 4—6.

⁴⁴ Ložar, *GMDs* 15, 1934, 45, sl. 6. *Treasures of Carniola* 1934, Pl. VII, 20.

⁴⁵ Ebert *Reallexikon* 10, str. 161 s. v. Pinzette, navaja mnenje, da so pincete uporabljali za puljenje dlak, za neke vrste britev. To mnenje podpira dejstvo, da se dejansko dobe običajno le v moških grobovih.

⁴⁶ Z našega ozemlja na Pobrežju pri Mariboru. Izkopavanje S. Pahiča l. 1952. Ustrezno paralelo poznamo z Vač (Dunaj, Naturhistorisches Museum, neobjavljeno). Za japodske grobove cfr. Vinica, Ložar, *GMDs* 15, 1934, 50, T. VIII, 10. Prva je identična z našo. *Treasures of Carniola* 1934, Pl. XII, 53; Pl. XV, 77. Primerjaj tudi podobne pincete kot obeske na fibulah pri Sv. Luciji: *Boll. Soc. Adr.* 15, 1893, XI, 5; XII, 5; XIII, 4.

Nerazjasnjena ostane tudi funkcija bronastega, v obliki žeblja skovanega klina, s prerezom v obliki osmerokotnika v zgornjem in okroglega v spodnjem delu. Isti kos je bil verjetno najden v 29 grobu gomile V, na Magdalenski gori (izkopavanje Meklenburške) v bogatem grobu bojevnika z gradivom, ki kaže že tudi poteze zgodnje latenskega časa (latenski meč).⁴⁷ Ker ta predmet v katalogu ni podrobneje objavljen, ostane zveza več ali manj dvomna. Iz iste notice izvemo tudi, da je bilo takih predmetov najdenih več tako na Magdalenski gori, kot drugod, n. pr. v Št. Vidu pri Stični.⁴⁸ Najdeni so bili vedno le v moških grobovih. Podoben klin, le iz železa in drugače oblikovano glavico, poznamo tudi z Vač.⁴⁹

V moških grobovih sta bili najdeni tudi dve železni šili, grob 8 in 10 (Tab. IX, 4; XI, 4). Poznamo jih dokaj pogosto tudi iz drugih najdišč.⁵⁰

Noži kažejo običajno obliko tega časa in niso omejeni le na moške grobove. Navadno pa so v moških grobovih večji. V 15. grobu se je ohranil tudi okov iz bronaste pločevine (Tab. XIV, 4), ki sodi po vsej verjetnosti k lesenemu ročaju takega noža. Delno so na njem še ohranjeni ostanki lesa.

Fibule so bile najdene le v ženskih grobovih (Tab. IV, 2; VIII, 3; X, 5; XIII, 2; XXIII, 4) in nikdar več kot v enem primerku. Po obliki so same mlajše inačice kačastih in certoških. Za zadnje je opredelitev med certoške že zgolj formalna. V bistvu so to razvojno mlajši primeri različnih vrst, predvsem kačastih (z nič več ukrivljenim, ampak ravnim trakastim lokom — Bandfibel) in čolničastih, ki v svoji končni stopnji prevzamejo elemente različnih zvrsti, tako od kačastih disk na prehodu v iglo, ki pozneje okrne in nima več svojega funkcionalnega smisla. Večkrat je tudi težko reči, ali je kaka varianta trakaste fibule poenostavitev kačaste ali čolničaste. To končno tudi ni važno, ker je v vsakem primeru zagotovljena mladost vrste. Značilno je za vse te fibule, da so v primeru s starejšimi kosi majhne in da so izgubile vso nekdanjo težo in masivnost. Vsi primeri so izdelani v minimalni masivnosti, ki je potrebna, da se fibula prekmalu ne odlomi. V preprostosti izdelave jih presega le še poznejši tip srednje in poznolatske fibule s preprostim lokom v obliki žice. Paralele so številne in popolnoma identične predvsem v mokronoškem, šmarješkem, vaškem, svetolucijskem krogu.⁵¹ Omenim naj le, da so pogosto v spremstvu tako imenovane fibule z nazaj obrnjeno konjsko glavo (Tierkopffibel), tip, na katerega je prvi pokazal Merhart⁵² in ga opredelil kot značilnega v 4. stoletju za Ilire v predelih, kamor niso še prišli Kelti.

⁴⁷ Treasures of Carniola 1934, str. 22 s.

⁴⁸ L. c. 78.: An enigmatic article is the large bronze nail with globular head. In the present collection there are several of them, always found singly in a man's grave; it would appear that they had some significance as magic. They are not confined, by the way, to the Magdalenberg site, and were found also at St. Veit etc.

⁴⁹ Vače, Katalog XVII, 9.

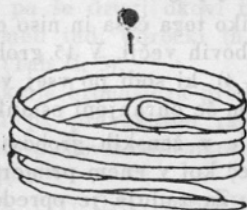
⁵⁰ Vače, Katalog XVII, 6—8. Šmarjeta, Mokronog, Magdalenska gora, Narodni muzej, Ljubljana, neobjavljeno.

⁵¹ Vače, Katalog XXVIII, XXXV. Boll. Soc. Adr. 9, 1885. T. V, 12—14; VI, 7, 8, 11; 15, 1893, T. XVIII, 12—20. Gradivo iz drugih najdišč večinoma še neobjavljeno. Narodni muzej Ljubljana.

⁵² WPZ, 14, 1927, 101 ss. cfr. še Müller-Karpe, Carinthia I. 141, 1951, 617 ss., ki je pokazal na te primere tudi na Koroškem in drugem slovenskem prostoru.

Zapestnice in nanožnice (te so bile najdene le v grobu 4) so navadno masivnega tipa, običajno na zunanjem robu prečno nažlebljene; to je najpogostejši tip, ki ga je v slovenskem mladohalštatskem gradivu na stotine kosov. Ornament ima različne inačice. Zapestnica je lahko nežlebljena le na nekaterih mestih, sicer pa gladka (Tab. III, 2), ali pa prečno zarezana na vrhnji in spodnji strani (Tab. X, 4); le ena je votla (Tab. III, 1), izdelana iz pločevine in ornamentirana s prekrizanimi črtami, ki jih obdajajo prečne črte, ornament, ki smo ga že ugotovili na okovu pasu iz groba 21. Med paralelami naj omenim primere iz Lepenc v Bohinju,⁵³ ki popolnoma ustrezajo kosom iz groba 9 (Tab. X, 4). Lepence v Bohinju kažejo nasproti Bitnjam na istem geografskem področju izrazito mlajši značaj. Ta paralela tudi dokazuje razširjenost istih tipov v tem času tudi preko dolenskih središč.

Sl. 2. Ostrožnik

Zanimivejši so uhani, ki smo jih našli šest. Vsak par predstavlja svojo varianto. Prvi iz pločevine izdelani, v obliki valja s kaveljčkom in ornamentirani, so domači v slovenski halštatski kulturi že od prej (Vače II po Staretu); kažejo pa že drugi primerki,⁵⁴ da so se obdržali še dalje tudi v 4. stoletju. To dokazuje tudi naš primer iz groba 7 (Tab. XIII, 1, 2). Grob je ležal v nasipu gomile in je med mlajšimi v gomili. Ornament se je v tem času že močno poenostavil in tipiziral (primera iz Volčjih njiv in Vinterjevca sta identična). O drugem tipu s pregibom (Tab. VI, 1 in XV, 6) je v literaturi deljeno mnenje, ali predstavlja dejansko uhan ali obročka za lase ali kite. Naša dva primera tega ne moreta dokončno razrešiti. Eden je bil najden v razmetanem grobu 18 in zadevno ne pove ničesar; drugi iz groba 4 pa ob sencih lobanje. To bi govorilo sicer za uhan, vendar je bil najden le v enem primeru. Če so si ga udevali v lase ali kite, so morali imeti spete na sencih. Tudi oba primera iz groba 9 (Tab. X, 1, 2) sta bila najdena ob levih in desnih sencih, torej kot uhana, ali obsenčna lasna obročka. Uhan s pregibom je v tem času predvsem pogost na mokronoških in šmarjeških najdiščih.⁵⁵ V teh najdiščih najdemo tudi različne variante tega uhana, iz katerih je razvidno, da sta nastala oba tipa tako iz groba 4 in 18, kot iz groba 9 iz istega uhana. V omenjenih najdiščih najdemo namreč tudi uhan s pregibom v večjih dimenzijah, kakor tudi manjše primere, ki sicer popolnoma ustrezajo našim iz groba 4 in 18 brez pregiba. V Šmarjeti in mokronoških najdiščih so ti uhani v mladohalštatski dobi splošni, dosti številnejši kot na Vačah. Analiza tamkajšnjih uhanov ali obročkov za lase bo lahko pokazala tudi razvoj tega uhana, ki sega nedvomno daleč nazaj. Kot

⁵³ Narodni muzej Ljubljana, neobjavljeno.

⁵⁴ Starè, AV 4, 1953, 272, T. I, 4 (Vintarjevec).

⁵⁵ Narodni muzej Ljubljana, neobjavljeno.

starejši tip tega uhana naj tu predvsem omenimo primer iz Ostrožnika (sl. 2), ki sodi v območje tamkajšnje Hallstatt B kulture.⁵⁶ Iz tega tipa uhana so se zelo verjetno razvile vse številne variante uhana v mokronoški in šmarješki skupini. Koliko smemo ta starejši ostrožniški tip še nadalje izvajati iz starejših primerov, že ne sodi več v območje naše raziskave.⁵⁷

Ovratnica je le ena, bronasta (Tab. III, 5). Tipološko je ta primer v svoji zasnovi sicer zelo star, toda kot kaže ornament, ki je identičen z ornamentom na zapetnicah v istem grobu, so take ovratnice izdelovali še prav do konca mlajše halštatske dobe. V tem času so seveda poznali že tudi drugačne tipe bronastih ovratnic.⁵⁸ Prevladujejo pa v tem času izrazito ovratnice iz jantarjevih in steklenih jagod (Tab. XXXII, 1, 2, 3, 4). To so skupno dobro že dolgo na širokem prostoru. V našem primeru kaže jagoda v obliki ovnove glave (Tab. XXII, 1) že na poudarjeno mlajši čas.⁵⁹

Kronologija in zaključek

Tipološka analiza nam je pokazala, da kaže gradivo v Volčjih njivah izrazito končno razvojno stopnjo. Tako keramika kot kovinski predmeti so v razvoju, ki ga z lahkoto izvajamo iz dediščine ilirske starejše kulture. Toda ta razvoj je že na svojem koncu. V boljši keramiki se pokaže to v razgibanosti oblik, v halštatskem baroku, ki nastopi sicer že preje, je pa v našem primeru dosledno izveden, kadar koli skuša lončar ustvariti boljši kos. Tudi čisto tipološko imamo v primerih, ki se dajo zasledovati nazaj, dosledno zadnjo razvojno stopnjo. Izven strogega razvojnega kroga ilirskih halštatskih oblik v vzhodnoalpskem prostoru smo obenem opazili nove oblike, ki jih lahko že imenujemo latenske. Toda te ne pomenijo popolne prekinitve, niti kakega uvoženega kosa, o katerem bi lahko določno rekli, od kod in kdaj je prišel, ampak le nove tendence iz tujega kroga, ki se v latenski keramiki uveljavijo in izžive. V kovinskih pridatkih je prav tako vidno *bonum commune*, ki so ga ustvarili Iliri na vzhodnoalpskem prostoru, predvsem na Dolenjskem in le tenkočutnejši predmeti, n. pr. fibule, povedo, da smo izrazito na zadnji stopnji. Pri tem je morda le naključje, da nimamo nobenega izrazitega kosa, ki bi lahko na tej zadnji stopnji pokazal konkretno na nove latenske tendence, kot jih kaže n. pr. fibula z nazaj obrnjeno konjsko nogo in ki je bila najdena tudi v okviru mladohalštatskega gradiva na naših tleh; žal pa ne vemo za grobne celine. Brez tega pa že vemo, da se je našemu podobno gradivo lahko našlo tudi že v zvezi z

⁵⁶ Cfr. podoben uhan tudi na Vačah. Vače, Katalog LXIV, 12 in tudi druge variante na isti tabeli. Da se je tudi na Vačah obdržal ta tip uhana še v mladohalštatskem času, cfr. Starè, AV 6, 1955, 290, T. I, 6—9.

⁵⁷ Cfr. oblikovno podobne paralele uhanom iz groba 4 in 18 iz tumula v Lubni (centralna Poljska), ki spada v bronasto dobo II po Monteliusu. *Slavia antiqua* 1, 1948, 100 sl. 16, 17, 18. Tu prikazani primeri so le iz zlate žice. Tip uhana, s pregibom je sicer predvsem poznan v unjetiški kulturi, cfr. Schranil, *Die Urgeschichte Böhmens und Mährens* 1928, T. XXII, 29, 32, 33, 35, 37. V tej zvezi je treba omeniti najdbo čistega tipa unjetiškega uhana z Rifnika. Seveda ni verjetno, da spada ta unjetiški uhan dejansko v horizont rifniške staroželezne ilirske kulture.

⁵⁸ Cfr. Libna gora, Schmid, *Südsteiermark im Altertum*, T. I, 7 in podoben primer v Šmarjeti (neobjavljeno).

⁵⁹ Starè, AV 4, 1955, 269 in T. IV.

zgodnjelatenskim materialom.⁶⁰ Pritegnili bi lahko tudi vidik ekonomskega razvoja. V klasičnem halštatu je dosegla družbena razčlenjenost svoj višek. Iz tega časa so najbogatejši grobovi, ki močno izstopajo iz števila drugih. Te razčlenjenosti v naši gomili ni več. Za grobove je značilno dosti enakomerno razdeljeno srednje možno bogastvo. Posebej za bron je že čutiti, da postaja dragocen in da ga je težko dobiti. Omeniti pa je treba, da nas samo ta vidik v današnjem stanju raziskav lahko zavede. Na eni strani bi ga lahko koristneje uporabili, ko bi imeli izkopanih večje število gomil na istem prostoru — ena pove še vse premalo — in ko bi imeli boljše raziskano ali obdelano že znano gradivo iz mokronoške okolice. Tu je izkopal Pečnik nad 1500 grobov,⁶¹ o katerih pa lahko le rečemo, da obsegajo gradivo iz vse ilirske dobe, kot tudi keltsko, več pa že ne. Že danes pa je jasno, da kljub bogati naseljenosti mirense doline Iliri tu niso pokazali tistih stvaritev, mislim tu predvsem na umetno kovinsko obrt, kot na Vačah, Magdalenski gori, v Stični. Vsaj poznamo jih ne. Iz tega predela ne moremo naštetih nobenega izrazito bogatega groba. Tudi gomil velikih mer tu ni. Dejstvo nediferenciranega, srednjega bogastva izgubi torej v tem predelu svojo razvojno težo. Način pokopa je pri današnjem stanju raziskav še tudi premalo zgovoren. Slepšek bi v tem področju lahko največ povedal o tem, kakor tudi o sociološki strukturi grobov v posameznih dobah, saj imamo od tod najdbe, ki so še paralelne Ostrožniku (Hallstatt B), pa do časa gomile v Volčjih njivah, toda o načinu pokopa pove Pečnik le, »da so bili tu žgani in skeletni plani grobovi, gomile z žganimi in skeletnimi pokopi vse pomešano.«

Izrazito paralelno gradivo gomile iz Volčjih njiv pa, sodeč po skromnem merilu oksidacije bronastih predmetov, izhaja iz skeletnih grobov. Prav tako paralelno gradivo iz Šmarjete. Iz Špičastega hriba v bližini gomile iz Volčjih njiv omenja Hoernes⁶² gomilo, ki po dimenzijah popolnoma ustreza naši. V Narodnem muzeju v Ljubljani je nekaj predmetov iz tega najdišča, ki natančno ustrezajo gradivu iz Volčjih njiv. Tudi za Šmarjeto vemo, da je bilo prekopenih na stotine manjših gomil.⁶³ Tamkajšnje gradivo pa prav tako ustreza Volčjim njivam. Po teh skromnih indicijah bi lahko sklepali tudi na to, da je v tem času in v tem predelu skeletni pokop v podobnih manjših gomilah precej splošen običaj.

Tako analiza pokopa kot tipološka analiza postavljata gomilo v Volčjih njivah dokaj jasno v drugo polovico mlajšega halštata na Slovenskem (Vače II b po Staretu). Kot značilnost te stopnje navaja Stare⁶⁴ poleg razvitih oblik kačastih in čolničastih fibul tudi nov tip fibule, ki nastopi šele v tej dobi, certoško fibulo. Ker starejših inčič te fibule naše gradivo ne pozna, in ker tudi sicer čutimo že močno odmaknjenost od predhodne stopnje (Vače II a), iz katere se je ta organsko razvila, bi lahko predvideli že tudi v tem okviru kasnejšo

⁶⁰ Cfr. Treasures of Carniola 1934, 77 in WPZ 2, 1915, 98 ss. pasim. Cfr. tudi Starè AV, 4, 1953, 279, T. VIII, Vel. Kostrevnica. S podrobno proučitvijo že izkopanega gradiva bi lahko dobili še marsikaj. Zaradi nesistematičnih izkopavanj in pomešenega gradiva pa bomo bistveno navezani na nova izkopavanja.

⁶¹ Pečnik, Beschreibung der Karte Rudolfswerth aus prähistorischer Zeit. Rokopis, Drž. arhiv Slov., Ljubljana.

⁶² WPZ 2, 1915, 113.

⁶³ Hoernes, WPZ 2, 1915, 110.

⁶⁴ Starè, Prazgodovinske Vače, Ljubljana 1954, str. 125.

obdobje. Začetek naše gomile je torej pomaknjen že v razvito certoško periodo. Tipološka arhaika uhanov s pregibom temu ne nasprotuje, ker smo videli, da kaže še neobjavljeno gradivo iz šmarjeških in mokronoških najdišč, da so bili v tem času še splošno v rabi. To potrjuje tudi najnovejše gradivo z Vač. Tudi latenski stilni vplivi v keramiki hkrati v razvojno zaključnimi halštatskimi oblikami so odločilni, da tudi začetka gomile ne smemo stavljati prezgodaj, posebej če pomislimo, da ti elementi nastopajo že v grobovih, ki smo jih na podlagi stratigrafske analize morali uvrstiti med starejše v gomili (grob 4 in 1).

Za trajanje naše gomile je naslonitev na Vače manj pomembna, ker je Starretova stopnja Vače III zaradi pomanjkanja gradiva še premalo izrazita. Vsekakor značilnih elementov stopnje Vače III naša gomila ne pozna.⁶⁵ Pomembnejše bo dejstvo, da gomila v Volčjih njivah ne pozna še nobenih vplivov latenske nekropole iz 2 km oddaljenega Mokronoga, katere začetek stavljamo v La Tene C po Reineckeju.⁶⁶ Po letu 300 torej v našo gomilo po vsem videzu niso več pokopavali. Čas uporabe gomile v Volčjih njivah moramo po tem takem postaviti med 450 in 350, pri čemer nam je misliti predvsem na čas okrog 400 z nekoliko večjim poudarkom na četrtem stoletju kot na petem.

Gomila v Volčjih njivah ponazarja življenje Ilirov v stoletju pred prihodom Keltov v mirensko dolino. Naravno je, da je v svoji materialni kulturi najbližje povezana s sosednimi mokronošskimi najdišči in s Šmarjeto. Ta najbližja povezava pa vključuje tudi povezanost s celotnim vzhodnoalpskim prostorom, Sv. Lucijo, Bohinjem, a koroška najdišča smo imenovali med kraji, ki poznajo identično gradivo. Ostalih dolenjskih najdišč niti ne omenjam še enkrat. Vzhodnoalpski prostor je še povezan in doživlja še skupen razvoj. Njegova značilnost je nadaljevanje podedovane tradicije, iz katere pa izginja prejšnje bogastvo. Ilirska halštatska kultura ni več ustvarjalna, celo dediščina sama se poenostavlja in krni. V umetni obrti je bogata torevtika že skoraj zamrla. Vplive iz tujih kulturnih krogov sprejemajo le skromno. Na mejah vzhodnoalpskega prostora se že porajajo in delno že stoje nove politične sile (Japodi, Kelti), ki so zaprle nekdanje trgovske zveze. Prejšnja velika sociološka diferenciacija že izginja. Zelo mogoče je tudi, da se v tem času spreminja delno tudi znotraj vzhodnoalpskega prostora razmerje sil in ekonomskega bogastva.

Opis grobov in najdb

Grob 1

Moški skelet, ležal je na skali. Smer jugovzhodna. 2,2 m pod rušo.

1. Lonec iz sivožgane, s peskom mešane gline. Površina je neuglajena. Na notranji strani so dobro vidni sledovi gnetenja s prsti. Lonec je jajčaste oblike, ustje rahlo navzven zavihano, pod vratom sta dve široki plitvi kaneluri. V. 17 cm, pr. ustja 14 cm. Inv. št. P 2⁶⁷. Tab. I, 2; XXVIII, 1.⁶⁸

⁶⁵ L. c. str. 150. Starè našteva med novimi elementi te skupine tenke, drobno nasvitkane bronzaste zapestnice s presegajočimi, po navadi z dvema zankama spetimi konci ter obročaste (železne) pasne sponje z jezičkom, česar gradivo z Volčjih njiv ne pozna.

⁶⁶ Cfr. Müller-Karpe, Carinthia I, 141, 1951, 670 ss.

⁶⁷ Inventarne številke arheološke zbirke Dolenjskega muzeja v Novem mestu.

⁶⁸ Vse risbe so delo Erne Jenkove, risarke Narodnega muzeja v Ljubljani, fotografija na terenu: R. Berce. Druge fotografije B. Stajer (tab. XXVII—XXXI) in V. Nučič (tab. XXXII).

2. Skodela (terina) iz črno sive gline. Površina je črna in dobro uglajena. Polkroglast trup prehaja brez ostrega prehoda v dno z omfalosom. Koničen vrat je rahlo usločen. V. 11 cm, pr. ustja 18 cm. Posoda je ohranjena tri četrtinsko, sedaj dopolnjena. Inv. št. P 1. Tab. I, 3.

3. Železen nož. Rezilo je ukrivljeno, ročaj odlomljen. Ohr. d. 9,2 cm. Inv. št. P 3. Tab. I, 1.

Grob 2

Moški skelet, maturus, ležal v nasipu gomile v globini 1 m, nad skeletom 17. Smer jugovzhodna.

1. Bronasti klin v obliki žeblja s polkrožno glavico. Pod glavico kanelura. Premer paličastega dela v ornamentiranem odseku pravilen osmerokotnik, v neornamentiranem krog. Vrhni del je ornamentiran v skupinah po pet horizontalnih kanelur, ki teko v prelomljeni liniji. D. 16 cm. Inv. št. P 5. Tab. II, 1.

2. Bronasti fragmenti opasača. Ohranjen je bronasti okov z obročkom, ki je bil na pas pritrjen z zakovicama (d. 7 cm, šir. 2,2 cm), 3 zakovice z ostanki bronaste pločevine, ki je pri eni zakovici ornamentirana z iztolčenimi pikami in skledasti obesek iz tanke bronaste pločevine, na sredi preluknjan. Pr. 2,5 cm. Inv. št. P 4. Tab. II, 2, 3, 4.

Grob 3

Otroški skelet, obdan in delno pokrit z velikimi kamni. Ležal na skali. Smer jugovzhodna. 2,2 m pod rušo.

1. Bronasta ovratnica, masivna z nazaj uvitima koncema. Proti koncema se tanjša. Na petih mestih je ornamentirana s snopi prečnih zarez, ki so le na zunanji strani. Pr. 13 cm. Deb. do 0,9 cm. Inv. št. P 6. Tab. III, 3.

2. Votla zapestnica iz tanke bronaste pločevine, segmentnega preseka. Konci so vdeti drug v drugega. Na zunanji strani je ornamentirana s prekrižanimi linijami, ki jih obdajajo po 3 prečne. Pr. 5,3 cm. Deb. 1 cm. Zapestnica je slabo ohranjena. Inv. št. P 7. Tab. III, 1.

3. Bronasta zapestnica (nanožnica), masivna, okroglega preseka s presegačočima se koncema. Na petih mestih je zapestnica na zunanji strani ornamentirana s snopi prečnih zarez. Pr. 8,4 cm. Deb. 0,7 cm. Inv. št. P 8. Tab. III, 2.

4. Železen nož, rezilo ukrivljeno, ročaj na strani rezila ostro ločen od lista. D. 10,8 cm. Inv. št. P 9. Tab. IV, 1.

4. Skodela na nogi iz sivožgane, z drobnim peskom mešane gline. Površina je črna in dobro uglajena. Votla noga z razširjeno stojno ploskvijo. Največja površina je nagubana, 3,2 cm visok cilindrični vrat je nekoliko usločen. V. 13,5 cm. Pr. ustja 20,5 cm. Inv. št. P 10. Tab. III, 4; XXIX, 1.

6. Skodelica iz sivopečene, s peskom mešane gline. Površina je uglajena. Dno v obliki omfalosa prehaja brez ostrega prehoda v največjo površino, ustje je navznoter uvito. Na največji površini ima razčlenjeno bradavico. V. 4,5 cm. Pr. ustja 12 cm. Inv. št. P 11. Tab. II, 5; XXXI, 3.

7. Posoda v obliki steklenice iz rdeče, dobro prečiščene gline. Prelom je na zunanjem robu rdeč, sicer sivočrn. Znotraj vratu se dobro vidi izdelava (s kolobarji). Površina je dobro uglajena. Ravno dno je sitasto. Trup kroglast. Koničen, visok vrat ima navzven obrnjeno ustje s prav majhno odprtino. Vrat je horizontalno nažlebljen. V. 13 cm. Pr. največje površine 9,8 cm. Pr. dna 7,5 cm. Inv. št. P 12. Tab. IV, 2; XXVII.

8. Kozarec iz rdeče, dobro prečiščene gline. Površina je uglajena in rdeče prebarvana. Kozarec ima ravno dno, nažlebljen trup in navzven zavito ustje. V. 9 cm. Pr. ustja 7,5 cm. Inv. št. P 13. Tab. IV, 3; XXVII, 2.

Grob 4

Ženski skelet (adultus) je ležal na skali. Smer vzhodna z odklonom proti severu. 2 m pod rušo.

1. Ovratnica iz jantarjevih jagod (14 ohranjenih jagod). Jagode so nepravilno kroglasto valjaste oblike. Vel. 1—2 cm. Inv. št. P 14. Tab. V, 1.

2. Uhan s pregibom iz sploščene bronaste žice. Uhan je ornamentiran z dvema horizontalnima kanelurama. Pr. 1,8 cm. V. 1 cm. Širina sploščene žice 0,2 cm. Ob njem je bil najden tudi konček okroglo uvite bronaste žice s presegačoima se koncema. Pr. 0,9 cm. Inv. št. P 15. Tab. VI, 1.

3. Kačasta fibula z rogljički na loku. Preluknjana rogljička sta vdeta na lok s prečno palčico. Na prehodu iz loka v iglo ima disk. 3 cm dolga noga je zaključena v poudarjeni glavici. D. 7,5 cm. V. 1,8 cm. Inv. št. P 16. Tab. VI, 2.

4. Bronasta zapestnica, masivna, polkrožnega preseka z močno presegačoima se koncema. Na zunanji strani prečno nažlebljena. Pr. 7,5 cm. Deb. 0,6 cm. Inv. št. P 17. Tab. V, 2.

5. Bronasta nanožnica, masivna, nesklenjena. Okroglega preseka, na zunanji strani je okrašena s prečnimi globokimi zarezi. Pr. 12 cm. Deb. 0,9 cm. Inv. št. P 18. Tab. V, 3.

6. Bronasta nanožnica iste oblike in mer kot prejšnja. Inv. št. P 19.

7. Skleda iz črne, s finim peskom mešane gline. Površina je dobro uglajena. Pod rahlo poudarjenim ustjem tečeta še dve rahli horizontalni rebri. Pod največjim obodom so trije plastični, 4 cm visoki izrastki. Dno je ravno. Trup polkroglast z navznoter uvitim ustjem. V. 13,5 cm. Pr. ustja 21,8 cm. Inv. št. P 20. Tab. V, 4; XXX, 2.

8. Plitva skodelica iz črnosive, z drobnim peskom mešane gline. Površina je uglajena. Dno z omfalosom prehaja brez ostrega prehoda do največje površine. Ustje je navznoter upognjeno. Na največjem obodu ima bradavičast izrastek. V. 4,5 cm. Pr. ustja 13,5 cm. Inv. št. P 21. Tab. VI, 4; XXXI, 5.

9. Lonček iz sivožgane gline, mešane s peskom. Izdelava je groba. Ravno dno. Trup prehaja brez vratu v navznoter zavito ustje. V. 8 cm. Pr. ustja 8,2 cm. Inv. št. P 22. Tab. VI, 5.

Grob 5

Moški skelet. Ležal je na skali. Smer južna. 1,8 m pod rušo.

1. Železna tulasta sekira. D. 20 cm. Š. rezila 6 cm. Inv. št. P 23. Tab. VII, 1.

2. Železen nož. Ukrivljen, ročaj na strani rezila ostro ločen od lista. D. 13 cm. Fragmentarno ohranjen in prelomljen. Inv. št. P 24. Tab. VII, 2.

Grob 6

Skelet je ležal na drobljivi skali v izvotljenem deblu. Spol nedoločljiv. Smer severna z odklonom proti zahodu. 2,10 m pod rušo.

1. Fragment železnega noža. Ohranjen je ročaj in del lista. D. 6,9 cm. Inv. št. P 25. Tab. VII, 3.

2. Več fragmentov posode iz sivožgane gline, mešane z drobnim peskom. Ohranjeni so fragmenti ustja, ki je razčlenjen s širokimi plitvimi kanelurami, fragmenti z največje površine s plastično bradavico in fragment oboda s prehodom v vrat. Vel. $14,5 \times 7,5$ cm in manj. Inv. št. P 26. Tab. VII, 4.

Grob 7

Otroški skelet (8 let), ležal v nasipu gomile, smer vzhodna z odklonom 35° proti severu, 90 cm pod rušo.

1. Fragmenti uhana. Tip uhana z valjastim plaščem iz tanke bronaste pločevine; na eni strani kaveljček. Ohranjeni le skromni fragmenti valja iz pločevine in kaveljček. Valj je bil verjetno ornamentiran tako kot pri desnem uhanu. V. 1,2 cm. Inv. št. P 27. Tab. VIII, 2.

2. Uhan iz tanke, bronaste pločevine v obliki valja, s kaveljčkom na eni strani. Valj je ornamentiran z rahlo iztolčenimi horizontalnimi linijami, ob robovih sta po dve vrsti iztolčenik pik. V. 2 cm. Pr. valja 1,1 cm. Uhan je ohranjen fragmentarno. Inv. št. P 28. Tab. VIII, 1.

3. Ovratnica iz steklenih in koščenih jagod. Steklene jagode so kroglaste in kolobaraste oblike, modre, rumene in zelene barve. Zelene so prosojne. Večina od njih je okrašena z belimi ali rumenimi cickak linijami. Med temi večjimi steklenimi jagodami so drobnejše ploščate iz kosti. Ohranjenih je 17 steklenih in 60 koščenih jagod. Pr. do 1,5 cm. Inv. št. P 26. Tab. IX, 3; XXXIII, 3.

4. Bronasta certoška fibula. Tenak lok segmentnega preseka ima na prehodu v nogo in v bližini glave poldiskast izrastek, lok prehaja v dveh zavojih v nogo, glavica noge je ploščata. D. 6 cm. V. 1,8 cm. Inv. št. P 30. Tab. VIII, 3.

5. Bronasta zapestnica, masivna, vlita, s presegajočima se koncema. Presek je polkrožen. Na zunanji površini je prečno nažlebljena. Pr. 5,5 cm. Deb. do 0,6 cm. Inv. št. 31. Tab. IX, 1.

6. Bronasta zapestnica iste oblike kot prejšnja. Inv. št. P 32. Tab. IX, 2.

7. Lonec iz sive gline, površina je uglajena dosti površno. Dno je ravno. Koničen trup doseže največjo površino v zgornji šestini, največja površina prehaja neposredno v navznoter zavito ustje. Pod največjo površino sta 2 bradavici. (Prvotno so bile 3—4.) V. 17 cm. Pr. ustja 15 cm. Lonec je ohranjen dvetretjinsko, sedaj dopolnjen. Inv. št. P 33. Tab. VIII, 5.

8. Lonček iz temnosive gline s srednjedobro uglajeno površino. Kroglast trup prehaja v krožni liniji v dno z omfalasom. Pod ravnim ustjem sta dve horizontalni kaneluri. V. 5,7 cm. Pr. ustja 6,2 cm. Inv. št. P 34. Tab. VIII, 4. Ležal je ob prsih na desni strani skeleta.

Grob 8

Skelet starejšega moškega (maturus-senilis). Ležal v plitvi, nekoliko v drobljivo skalo uglobljeni jami. Višina uglobitve do 20 cm. Smer vzhodna, 130 cm pod rušo. (Tab. XXV, 1).

1. Železna pravokotna pasna spona. Na eni strani kavelj, ki je izdelan iz istega kosa, na drugi dve zakovici. D. 10,2 cm. Šir. 5,2 cm. Spona je fragmentarno ohranjena v več kosih. Inv. št. P 35. Tab. IX, 5.

2. Železno šilo, pravokotnega preseka. D. 7,5 cm. Inv. št. P 36. Tab. IX, 4.

Grob 9

Ženski skelet (iuvenilis) ležal na skali. Smer vzhodna z odklonom 5° proti severu. 150 cm pod rušo.

1. Ovratnica iz jantarjevih jagod. Kroglasto kolobaraste jagode se proti koncema manjšajo. Na sredini se nizajo večje jantarjeve jagode z manjšimi. Pr. 0,4—1 cm. Ohranjenih 83 jagod. Inv. št. P 37. Tab. X, 3; XXXII, 1.

2. Uhan iz bronaste pločevine, dvakrat uvit. Konca se ožita in glavičasto zaključita. Na zunanji strani je uhan profiliran. Pr. 5,7 cm. Inv. št. P 38. Tab. X, 1.

3. Uhan istega tipa kot prejšnji. Inv. št. 59. Tab. X, 2.

4. Kačasta fibula. Lok je preprosto uvit, na glavi v prehodu v iglo je diskasta ploščica, 4 cm dolga noga je zaključena s kroglasto glavico. D. 9 cm. V. 2,4 cm. Inv. št. P 40. Tab. X, 5.

5. Zapestnica, masivna iz brona, z močno presegaajočima se koncema, stisnjeno kroglastega preseka. Na spodnjem in zgornjem robu je ornamentirana s snopi po 6 prečnih zarežic. Konca se tanjšata. Pr. 7,5 cm. D. 0,8 cm. Inv. št. P 41. Tab. X, 4.

6. Zapestnica istega tipa kot prejšnja. Inv. št. P 42.

7. Fragment lonca iz sive gline, mešane s peskom. Površina uglajena. V največjem fragmentu je ohranjen del dna s steno. V. 8,5 × 9,5 cm. Ostali fragmenti so manjši in neznatni. Inv. št. P 43. Lonec je bil najden nad skeletom.

8. Skelet je imel posodo tudi pri nogah, ki je pa popolnoma zdrobljena in oblika nedoločljiva.

Grob 10

Skelet odraslega moškega pokopan v krsti ali izdolbenem deblu, ki leži delno že na skali, večji del pa v nasipu gomile. Smer južna s 25° odklona proti vzhodu, 110 do 140 cm pod rušo.

1. Rombična železna pasna spona. Ohranjena je fragmentarno. D. 19,5 cm. Inv. št. P 44. Tab. XI, 2.

2. Bronast obroček. Presek v obliki leče. Pr. 3,5 cm. Inv. št. P 45. Tab. XI, 5.

3. Železen nož, skoraj raven. Fragmentarno ohranjen. D. 9,6 cm. Inv. št. P 46. Tab. XI, 3.

4. Železno šilo, katerega se drže še koščki lesa. D. 6,5 cm. Inv. št. P 47. Tab. XI, 4.

5. Skodela (terina) iz sive, na površini črne in dobro uglajene gline. Polkroglast spodnji del prehaja gladko v dno z omfalosom. 5 cm visok cilindričen vrat je usločen. Prehod v vrat je oster. Na največji površini so tri nesimetrične porazdeljene bradavice. V. 10,7 cm. Pr. ustja 18 cm. Inv. št. P 48. Tab. XX, 1; XXX, 1.

Grob 11

Otroški skelet (pod 2 leti). Ležal na skali, pokrit z velikim kamnom. (85 × 45 × 25 cm). Smer južna z odklonom proti zahodu, 70 cm pod rušo (Tab. XXIV, 2).

1. Lonček iz sive gline, mešane z drobnim peskom. Površina je slabo uglajena. Kroglast trup prehaja brez ostrega prehoda v dno z omfalosom. Ci-

lindričen vrat, ki ni ostro oddeljen od trupa, je nagnjen navzven. V. 13 cm. Pr. ustja 11 cm. Inv. št. P 49. Tab. XII, 1.

2. Lonček iz sive gline. Površina ni uglajena. Dno je ravno, trup ovalen, nizek vrat je navzven zavijhan. Na največji površini ima tri bradavice. V. 6,5 cm. Pr. ustja 6,8 cm. Inv. št. P 50 Tab. XI, 3; XXXI, 6.

3. Okroglo uvita, drobna bronasta žica, okroglega preseka s presegajočima se koncema. Pr. 1,2 cm. Inv. št. P 51. Tab. XII, 2.

Grob 12

Skelet okoli 20 let starega individua. Spol neločljiv, verjetneje ženski. Ležal na drobljivi skali brez uglobitve. Smer južna s 50° odklona proti zahodu, 70 cm pod rušo.

1. Certoška bronasta fibula. Lok je iz rahlo ukrivljene pločevine. Noga je ornamentirana s tremi punciranimi krožci. Fibula je fragmentarno ohranjena. Ohr. d. 6 cm. Inv. št. P 52. Tab. XIII, 2.

2. Mala vaza na nogi iz rjavo sive gline. Površina je slabo uglajena in porozna. Razširjena noga je masivna. Trup ovalen z navznoter zavitim ustjem. V. 8,7 cm. Pr. 8,5 cm. Inv. št. P 53. Tab. XIII, 1; XXXI, 1.

Grob 15

Zelo slabo ohranjen skelet (iuvenilis), spol nedoločljiv. Pokopan je bil v krsti, ki leži v zgornjem delu na drobljivi skali, noge pa že v nasipu gomile. Smer severna z odklonom 35° proti vzhodu. Skelet je delno obložen s kamni. 120 cm pod rušo. Brez pridatkov.

Grob 14

Otroški skelet (infans 1). Skelet je bil pokrit z velikimi kamni. Leži nad skeletom št. 15 v njegovi grobni jami. Smer južna, 130 cm pod rušo.

1. Jagoda iz steklene modre paste. Na površini ornamentirana s cik cak linijo. Premer 1,4 cm. Inv. št. P 54. Tab. XIII, 3.

2. Lonček iz sive gline. Površina je srednje dobro glajena. Dno je ravno. Valjasto oblikovan trup ima navznoter uvito ustje. Na sredi trupa ima tri bradavice. V. 9,2 cm. Pr. ustja 11 cm. Inv. št. P 55. Tab. 13, 4; XXXI, 4.

Grob 15

Odrasel moški skelet. Pokopan v krsti, ki je ležala v grobnici, v kateri je pokopan tudi skelet 14. Grobnica je zelo skrbno izdelana, navpične, 60 cm visoke stene, dno v kompaktni skali popolnoma ravno. Grobnica je daljša kot skelet, žara ni bila postavljena tik ob nogah, ampak na koncu grobnice 80 cm od nog. Med nogami in žaro so se našli tudi drugi ostanki kulture, 190 cm pod rušo. Smer severna.

1. Železen nož. Delno odlomljen ročaj prehaja na hrbtni strani tekoče v list, na rezilni strani poudarjen. Nož je srpasto ukrivljen. D. 13 cm. Inv. št. P 56. Tab. XIV, 1.

2. Dva fragmenta tanke bronaste pločevine, s katerima je bil okovan neki lesen predmet (ročaj noža?). Na notranji strani pločevine se vidijo še ostanki lesa. Na bronasti pločevini so ohranjene še 3 luknje, verjetno od zakovic. D. 8,5 cm. Inv. št. P 57. Tab. XIV, 3.

3. Vaza iz sive, dobro prečiščene gline. Površina je črna in sijoče uglajena. Vaza ima nizko prstanasto nogo, polkroglast trup je poudarjeno oddaljen od visokega cilindričnega in usločenega vratu. Pod prehodom v vrat ima posoda na treh mestih stožčaste izrastke. Največja površina je razčlenjena s tremi, 6 cm visokimi vertikalnimi rebri. V. 22 cm. Pr. ustja 20 cm. Inv. št. P 58. Tab. XIV, 2; XXIX, 2.

Grob 16

Fragmentalno ohranjen skelet, le ostanki dolgih kosti. Spol nedoločljiv. Ležal je v nasipu gomile, 150 cm pod rušo.

1. Fragmenti vaze, popolnoma zdrobljeni in nesestavljivi. Vaza je bila izdelana iz črne gline, mešane z drobnim peskom, dobro uglajene površine. Posoda je imela nizek 2 cm visok vrat, kroglast trup in verjetno prstanasto nogo. Na največji površini je ornamentirana s plastičnimi vertikalnimi rebri in valovnico. Ohranjeni so fragmenti vratu in stene trupa. V. 8,5 × 5 cm in manj. Inv. št. P 59. Tab. XIV, 4, 5.

Grob 17

Otroški skelet (infans 1). Ležal je v grobnici, vsekani v skalo. Grobnica je skrbno izdelana z ravnim dnom in navpičnimi, do 60 cm visokimi stenami. Dolga je 180 cm in 80 cm široka. Dolžina bi ustrezala odraslemu skeletu, vanj pa je položen otroški skelet. V nasipu grobnice nad otroškim skeletom so bili najdeni razmetano tudi fragment kolka in lobanje odraslega skeleta. Grobnica je bila delno prekrita s kamenjem. Smer vzhodna z odklonom 37° proti severu. 170 cm pod rušo. Tab. XXV, 2.

1. Bronasta certoška fibula. Širok lok je ornamentiran s podolžnimi vrezanimi črtami, ki so na obeh straneh omejene s prečnimi črtami. Na prehodu iz loka v iglo je diskasta ploščica. D. 6,8 cm. V. 2,2 cm. Inv. št. P 60. Tab. XV, 2.

2. Ovratnica iz modrih jagod iz steklene paste. Premer jagod 0,7 cm. Ohranjenih je 42 jagod. Inv. št. P 61. Tab. XV, 1; XXXII, 2.

3. Dva fragmenta skodele z navznoter uvitim ustjem. Rjava glina mešana s peskom. Tip skodele z omfalosom na dnu. Na največji površini ima bradavico. Na zunanjem robu teče horizontalna kanelura. Vel. 10,8 × 7,5 cm in 7,5 × 5 cm. Inv. št. P 62. Tab. XV, 3.

Grob 18

Ob kamnih B in M so bili najdeni fragmenti lobanje, kolka in humerusa. Fragmenti kažejo na odraslo osebo. Morda sodi v kompleks tega razmetanega groba tudi sistem kamnov C, K, L, M (glej prilogo 3). V okolici teh kamnov je bilo najdene precej razmetane keramike in uhan. Ostanki so bili najdeni v nasipu gomile 90—110 cm pod rušo.

1. Fragment ustja skodele z navznoter uvitim ustjem. Na največji površini ima plastičen izrastek, razčlenjen s prstnim vtisom. Vel. 4,5 × 5,5 cm. Inv. št. P 67. Tab. XVI, 2.

2. Dva fragmenta vratu vaze iz rdeče gline. Vrat je bil visok, pasasto razčlenjen; prvi pas je grafitiran. Vel. 5 × 4,5 cm ozir. 6,5 × 2,5 cm. Inv. št. P 66. Tab. XVI, 1.

5. Uhan s pregibom iz sploščene bronaste žice. Uhan je ornamentiran s horizontalno kaneluro, ki teče po sredi sploščene žice, katere robovi so na zunanji strani mestoma poševno narezani. Pr. 1,7 cm, širina žice do 0,5 cm. Inv. št. 63. Tab. XV, 6.

4. Dve jantarjevi jagodi krogličaste oblike. Pr. 0,8 cm. Inv. št. P 64. Tab. XV, 4.

5. Dva fragmenta rdeče vaze na nogi. Prelom je črnosiv, v sredini in na robovih rdeč, površina je sijoče uglajena, vrat grafitiran, od vratu teko vertikalne, do 0,8 cm široke grafitirane črte na največjo površino. 5 cm visoki cilindrični vrat je rahlo usločen, trup kroglast, noga ni ohranjena. Velikost $18 \times 11,5$ cm oz. $9,5 \times 6,5$ cm. Ohranjena je ca $\frac{1}{5}$ gornjega dela trupa in vratu. Inv. št. P 65. Tab. XV, 5.

Grob 19

Moški, odrasel skelet. Ležal je na skali. Ob glavi ima oblogo s kamenjem, ki sodi delno tudi k žganemu grobu 22, katerega žara je stala tik ob glavi skeleta 19. Smer vzhodna z odklonom 37° proti severu, 90 cm pod rušo. Tab. XXVI, 1, 2.

1. Fragment pravokotne bronaste pasne spona. Ohranjen je del s posebej izdelanim in pritrjenim kavljem. Na pas je bila spona pritrjena s 3 zakovicami, ki so bile na notranji strani posebej pritrjene z bronasto pločevino, da ne bi izpadle. Širina 4 cm, ohr. dolžina do 2,5 cm. Od bronastega okova z obročkom je ohranjen le obroček (pr. 2,2 cm) in 4 zakovice z manjšimi fragmenti bronaste pločevine. Inv. št. P 69. Tab. XVI, 4.

2. Fragmenti posode iz sive, s peskom mešane gline, slabo uglajene površine. Ohranjeni so večji deli koničastega vratu z navzven obrnjenim ustjem. Dno je bilo rahlo vglobljeno in je prehajalo v tekočem prehodu v trup, ki je le slabo ohranjen. Velikost fragmentov 16×8 cm in manj. Inv. št. P 69. Tab. XVI, 3.

Grob 20

Moški skelet (maturus), pokopan v krsti (izvotljenem deblu), ki je ležala na drobljivi skali. Grob je delno obložen s kamni. Smer zahodna z odklonom 35° proti jugu. 100 cm pod rušo.

1. Železna pravokotna pasna spona. Na enem koncu ima kavelj, ki je izdelan iz istega kosa kot spona. Na nasprotnem koncu pa 2 bronasti zakovici, s katerima je bila pritrjena na usnjen pas. D. 20 cm. Šir. 3,8 cm. Spona je fragmentarno ohranjena in trikrat prelomljena. Inv. št. P 70 Tab. XVIII, 1.

2. Železna bojna sekira. Na sredini luknja za toporišče, en del je oblikovan v sekiro, drugi je top. V odprtini za toporišče je bil ohranjen še bukov les,⁶⁹ zaradi boljše zagozde toporišča je bilo to na vrhu zagozdeno z žebljem. D. 20 cm, širina rezila sekire 3,5 cm. Vel. žeblja 2,7 cm. Inv. št. P 71. Tab. XVII, 1; XXXII, 5.

3. Bronasta pinceta, pravokotnega preseka, na vrhu stisnjena v zanko. D. 8 cm. Inv. št. P 72. Tab. XVII, 2.

4. Fragmenti vaze na nogi iz sive gline, mešane z drobnim peskom. Površina je uglajena. 4 cm visok vrat je močno usločen, horizontalno razčlenjen z dvema

⁶⁹ Lesne ostanke je določila dr. A. Budnar, kustos Prirodoslovnega muzeja, za kar se ji tudi na tem mestu najlepše zahvaljujem.

vglobljenima pasovoma. Trup ovalen, od votle noge je ohranjen le majhen fragment. Pr. ustja 15 cm. Velikost največjega fragmenta 17×16 cm. Inv. št. P 73. Tab. XVII, 3.

Grob 21

Od skeleta ni bilo ohranjene nobene kosti, niti v fragmentih ne. Pač pa imamo lepo izdelano, delno v skalo vsekano grobno jamo, v kateri so bili najdeni pridevki. Po pridatkih sodeč je bil pokopan moški skelet. Smer grobne jame sever—jug, z odklonom proti zahodu. 110 cm pod rušo.

1. Železna tulasta sekira z ušescem na tulcu. V tulcu je ohranjen bukov les od toporišča. D. 16 cm, šir. rezila 5 cm. Inv. št. P 74. Tab. XVIII, 3.

2. Železen nož, ukrivljen. Ročaj je na rezilni strani ostro ločen od lista. Na ročaju se vidijo še ostanki lesenega ročaja. D. 16 cm, širina lista do 2 cm. Inv. št. P 75. Tab. XIX, 9.

3. Bronasti okov pasu z obročkom. Bronast okov je bil pritrjen na pas z dvema zakovicama. Pločevina je bila na vrhnji strani ornamentirana s tremi prečnimi urezanimi črtami, ki oklepajo diagonalno se sekajoče črte. Zanka, v kateri je obroček, je že močno obrabljena. D. 7,8 cm, pr. obročka 2,8 cm, šir. br. okova 1,3 cm. Inv. št. P 76. Tab. XIX, 1.

4. Pravokotna bronasta spona iz močne bronaste pločevine. Na pas je bila pritrjena s 3 zakovicami. Delno je na spodnji strani zakovic ohranjena še tanjša pločevina, ki je ornamentirana v tolčeni tehniki. Ta pločevina je ponovno uporabljena in vzeta od kakega drugega predmeta. Železen kavelj je bil posebej pritrjen, na notranji strani ima spona prečne skupinsko razdeljene rahle zareze. Spona je bila zlomljena in nato popravljena. D. 16,3 cm. Šir. 4,4 cm. Debelina pločevine 0,7 cm. Inv. št. P 77. Tab. XVIII, 2.

5. Dva obročka iz bronu okroglega preseka. Na zunanji strani sta prečno nazlebljena. Na notranji se dobro vidi vlivni šiv. Pr. 2,3 cm. Inv. št. P 78. Tab. XIX, 2.

6. Predmet nejasne uporabe iz bronu. Na sredi je pravokotno razširjen in preluknjan. Konca se končujeta glavičasto. Stranske ploskve pravokotno razširjenega dela so ornamentirane s križajočimi se gostimi črtami. Vrhnja stran z dvema diagonalno vrezanima črtama. D. 3 cm. Inv. št. P 79. Tab. XIX, 10.

7. Dvoglavi obesek (?) iz cina, z zanko na zadnji strani. Morda odlomljeni fragment rogljička na kačasti fibuli. V. 1,2 cm. Inv. št. P 80. Tab. XIX, 8.

8. Večje število fragmentov iz bronaste pločevine, delno z zakovicami. Fragmenti sodijo k okovom, verjetno pasu. Inv. št. P 81. Tab. XIX, 3—7.

Grob 22

Žgan grob. Žara je stala tik ob glavi skeleta 19 in je bila na dveh straneh obdana s kamni in pokrita z večjim ploščatim kamnom. Dno v nivoju groba 19; 80 cm pod rušo. Tab. XXVI, 1, 2.

1. Lonec iz sive gline, mešana s peskom, neuglajene površine. Dno je ravno, ovalen trup prehaja neposredno v navznoter uvito ustje. 6 cm pod vrhom je plastičen obroč, razčlenjen s prstnimi vtisi. Pod njim sta še dve plastični razčlenjeni bradavici. V. 24 cm. Pr. ustja 20 cm. Inv. št. P 82. Tab. XX, 2; XXVIII, 2.

2. Bikonično vretence za statve, iz sive gline. V. $2,4 \times 2,8$ cm. Vretence je bilo najdeno izven žare v njeni bližini. Inv. št. P 83. Tab. XX, 1.

Sporadične najdbe

Nad grobom 3 in 4 (T 1 na prilogi 3) so bili najdeni na ožjem področju prdatki, ki so verjetno ostanek razrušenega ženskega groba. Ostanke so bili najdeni v nasipu gomile 50 cm globoko.

1. Lonček iz sivožgane gline, mešane s peskom, površina je uglajena. Dno je ravno, trup kroglast, vrat le rahlo naznačen. V. 7,5 cm, pr. ustja 8,5 cm. Inv. št. P 85. Tab. XXII, 2; XXXI, 2.

2. Steklena jagode, kolobarjaste, modre barve. Ena je vertikalno nažlebljena, ostale gladke. Ena jagoda je v obliki ovnove glave iz modrega stekla. Oči, nos, rogovi so označeni plastično in barvno. Skupaj je ohranjenih 14 celih in 3 fragmentirane jagode. Obenem z njimi je bil najden tudi bronast obroček pr. 2 cm. Inv. št. P 84. Tab. XX, 1; XXXII, 4.

Med grobom 3 in 5 (T 2 na prilogi 3) je večja skupina razmetanih najdb, ki so verjetno ostanek uničenega ženskega groba.

3. Trije obeski iz bronaste pločevine, valjaste oblike. Eden je fragmentiran. Ornamentirani so s paralelnimi horizontalnimi črtami, eden poleg tega tudi na robu s poševnimi zarežicami. Pr. 0,7 cm. V. 0,9 cm. Inv. št. P 92. Tab. XXI, 7.

4. Vretence za statve iz sive gline v obliki prisekanega stožca. Velikost $1,7 \times 2$ cm. Inv. št. P 89. Tab. XXI, 1.

5. Vretence za statve iz sive gline, bikonične oblike. Spodnji del konusa je krajši. Vel. $3 \times 3,5$ cm. Inv. št. P 90. Tab. XXI, 4.

6. Vretence za statve iz sive gline, bikonične oblike. Vel. $2,5 \times 3$ cm. Inv. št. P 91. Tab. XXI, 6.

7. Fragmenti vaze na nogi iz sivorjave žgane gline, mešane s peskom. Površina je uglajena. Votla noga je proti dnu razširjena, bikoničen trup prehaja v vrat brez ostrega prehoda. Višina vratu ni ohranjena. Ohr. v. 20 cm. Pr. noge 13 cm. Inv. št. P 86. Tab. XXI, 5.

8. Fragmenti vaze na nogi iz rdeče gline, mešane s peskom. Prelom je v sredini črn, na straneh rdeč. Vrat je grafitiran, prav tako so ohranjeni sledovi vertikalnih grafitiranih pasov, ki teko od vratu na največjo površino. Ohranjeni so fragmenti votle profilirane noge trupa in vratu. Največji fragment meri 21×10 cm. Inv. št. P 87. Tab. XXI, 5.

9. Vrat vaze iz rdeče žgane gline, mešane s peskom. Vrat je razčlenjen s pasastimi kanelurami. Ohr. viš. 5,2 cm. Pr. 9,5 cm. Inv. št. P 88. Tab. XXI, 8.

10. Obroček iz brona, sklenjen. Pr. 5,2 cm. Inv. št. P 95. Tab. XXI, 2.

Jugovzhodno od groba 20 smo dobili v nasipu gomile večje število razmetane keramike in drugih ostankov (T 3 na prilogi 3), ki utegnejo pripadati uničenemu moškemu grobu.

11. Fragment pravokotne bronaste pasne spone. Spona je bila pritrjena s tremi zakovicami na pas, kavelj izdelan iz posebnega kosa, je bil železen (ni ohranjen). Spona je bila prelomljena in popravljena. Ohr. d. 9,8 cm. Šir. 5,7 cm. Inv. št. P 94. Tab. XXII, 6.

12. Majhna certoška bronasta fibula. Lok je polkrožnega preseka, igla manjka. D. 3,1 cm. V. 1 cm. Inv. št. P 95. Tab. XXII, 4.

Ilirska gomila v Volčjih njivah

St. groba	Spol	Krsta	Fibule	Zapestnice	Nanožnice	Ovratnice	Uhani	Pasne sponce	Okov pasu	Sekire	Noži	Obročki	Silo	Keramika	Ostale najdbe
1	m	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	} bronast klin v obliki žebnja
2	m	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	
3	o	—	—	2	—	1	—	—	—	—	1	—	—	4	
4	ž	—	1	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	3	
5	m	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	
6	?	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	
7	o	—	1	2	—	1	2	—	—	—	—	—	—	2	
8	m	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	
9	ž	—	1	2	—	1	2	—	—	—	—	—	—	2	
10	m	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	1	1	
11	o	—	—	—	—	—	1?	—	—	—	—	—	—	2	
12	ž?	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
13	?	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
14	o	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
15	m	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	okov ročaja
16	?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
17	o	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
18	ž?	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	3	
19	m	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	
20	m	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	pinceta
21	m	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	2	—	—	} razni okovi, predmet nejasne uporabe
22	ž?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
T 1	ž?	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	
T 2	ž?	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3	3 vretence
T 3	m?	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	
Sporadično	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	*1 sulica
Skupaj		5	7	8	2	9	8	7	2	3	8	6	2	32	

Skupaj 10 moških (eden dvomen), 7 ženskih (5 dvomnih), 5 otroških, za 3 je spol nedoločljiv. V to število so všteti tudi izrazitejši razmetani grobovi (točke T 1, T 2, T 3 na načrtu).

13. Skleda iz sive gline, površina je uglajena. Ustje je navznoter uvito. Trup prehaja brez ostrega prehoda v dno z omfalosom. V. 6,7 cm. Pr. ustja 18,7 cm. Inv. št. P 96. Tab. XXII, 5. Skledica je ohranjena fragmentarno, sedaj dopolnjena.

14. Bronast obroček, neenakomerno izdelan. Pr. 3 cm. Inv. št. P 97. Tab. XXII, 5.

Druge raztresene najdbe so bile najdene sporadično brez medsebojne zveze, ali pa že pri čiščenju peska iz kamnoloma.

15. Certoška bronasta fibula, na prehodu loka v nogo disk. Noga ni ohranjena. D. 4,7 cm. Inv. št. P 98. Tab. XXIII, 4.

16. Fragment železne pravokotne pasne spone. Ohranjen je del s kavljem. ki je izdelan iz istega kosa. Ohr. d. 6,5 cm. Šir. 5,8 cm. Inv. št. P 99. Tab. XXIII, 5.

17. Železna sulica, ozkolistna s poudarjenim rebrom v sredini. Tulec je ohranjen fragmentarno. D. 22 cm. Šir. lista do 3 cm. Inv. št. P 100. Tab. XXIII, 1.

18. Železen nož, srpasto ukrivljen. D. 12 cm. Inv. št. P 101. Tab. XXIII, 2.

19. Bronast obroček, polkrožnega preseka, zunanja stran je prečno nažlebljena. Pr. 2,4 cm. Inv. št. P 102. Tab. XXIII, 6.

20. Fragment 0,4 cm široke sploščene žice s horizontalno kaneluro po sredini. Fragment uhana, ohranjen deformirano. Vel. 2,5 cm. Inv. št. P 103. Tab. XXIII, 7.

21. Bronasta zapestnica. Nesklenjena, na zunanjem robu prečno nažlebljena. Presek polkrožen. Pr. 7,3 cm. Last Ivana Kovača. Našel jo je že l. 1948 pri kopanju peska. Tab. XXIII, 3.

SUMMARY

The Illyrian tumulus at Volčje njive

The village of Volčje njive is situated in the south of the Mirna valley not far from the already known finding-places 2—4, among which Mokronog should be particularly pointed out.

The tumulus lay on the ridge of an oblong hill which shuts off the Mirna valley to the south; it was 12 meters long, 8 meters wide and up to 2,5 meters high. The irregular form of the burial-mound is due to the configuration of the ground. The type to which the tumulus belongs is a group of smaller burial-mounds, hundreds of which were excavated in Slovenia, mostly in Dolenjsko (Lower Carniola), before 1914. Since these excavations were carried out unsystematically, there exists practically no excavation plan, so that the sort of interment with which we are to deal gives no information whether the single items point to a typical burial custom or at one deviating from the rule. At present three kinds of tumuli can be distinguished in Slovenia: 1. large mounds having a diameter of above 30 metres; 2. medium-sized mounds, which correspond in size as well as in number of the burials to that of Volčje njive; 3. smaller mounds, which are as large as those of group 2 but comprise fewer burials.

In the tumulus of Volčje njive 22 burials have been excavated: a burnt burial and 21 skeleton burials. One or even two burials may have been de-

stroyed before the excavations. Fairly abundant stray finds suggest a destruction of burial units through interments as far back as the times of the Illyrians. Concerning their sex, 10 of the skeletons belong to men, 2 to women, 5 to children, whereas the sex of the remaining 5 is undefinable. The burnt burial apparently contains the remains of a woman. Archaeological accessories make it possible to ascertain the sex; anthropological findings agree with this, provided the skeletons are sufficiently preserved for examinations of the kind. Women and children used to wear ear-rings, necklaces, bracelets (more rarely anklets) as well as a fibula, occasionally also a knife. Men's accessories were such commodities as girdleplates, axes, knives, awls, tweezers — ornaments and fibulae not being common. Vessels were placed at the feet of men and women. The corpses were buried lying on the back with outstretched arms. The orientation of the skeletons is varied and indiscriminate. Eleven skeletons lay on rocky ground, 6 lay in the heaped-up earth of the mound, 5 were cut in the rock. The burial-mound did not come into existence all at once but expanded with additional burials. The oldest section is the one containing burials 3, 4, 5 and 9. Later on, the tumulus expanded eastwards, the corpses being occasionally buried in the mound. Five burials were protected by a layer of stones, which was by no means the usual practice. About a quarter of the skeletons — all of them men's — lay in coffins (burials 6, 10, 13, 15, 20). A hollowed-out tree trunk apparently served as coffin, which can be seen particularly well in burial 10; however, this kind of coffin cannot be clearly ascertained in every case.

According to stratigraphic observations the only burnt burial in the tumulus belongs to those of a younger period, although the shape of the urn is rather antique. The urn was placed at the head of skeleton 19, which is bound to lead us with considerable certainty to the conclusion that a simultaneous biritual interment of two individuals took place; these were possibly of different sex (skeleton 19 is a man's, the burnt burial probably a woman's). One would be tempted to explain the different kind of interment as due to their belonging to different national groups; however, this could hardly be proved. The problem of a single burnt burial beside 21 skeleton burials remains obscure. In the Slovene iron-age civilization the burial custom with the same ethnical group changes twice, or rather, a tendency towards a transition to another burial custom may be observed twice. During Hz C (according to Reinecke) the burnt burial is used exclusively, at the end of this period the skeleton burial is added and this prevails during Hz D mostly in Dolenjsko and to a smaller extent in other parts of Slovenia. At the end of Hz D there is a revival of the burning of corpses. In the transition periods more or less both burial customs are practised. The cause of the changes in burial customs has not yet been explained. In our case it is a question of a revival of the custom of burning, but it is difficult to determine what brought it about. How complicated this problem is may be best seen from the fact that the burnt burial is characteristic of the Celts in this region, whereas to the north of the Alps the Celts used to bury their dead. Thus Reinecke came to the assumption that the Illyrians and the Celts in the area of the East Alps intermingled, which prevented the typically Celtic skeleton burial from asserting itself. The idea itself would be very tempting unless the Illyrians in Dolenjsko, where they are not strongly represented, had not practised burying to a large extent and burning only seldom in the period immediately before the penetration of the Celts. Particularly in

Dolenjsko the custom of burning the corpses is at the time of the arrival of the Celts no such characteristic element as to be communicated to another people. Consequently the Celts must have brought with them into this area the custom of burning their dead. In our case it is difficult to decide whether this isolated burnt burial in the tumulus indicates a general tendency of the period, which exercised its influence to the same degree over the Celts as well as the Illyrians, or it is a continuation of the old Illyrian custom which never completely died out even in Dolenjsko, or we must consider it as a custom already taken over by the Celts.

Findings in pottery present culturally a fairly uniform picture. The final types of the younger Hallstatt native pottery are represented throughout. At the time of the tumulus in question we can discover no essential improvement in the development of native Hallstatt pottery but a decline of the usual forms on the one hand and an increase of the new Latène forms on the other. These can also be observed already in our material (ill. V, 4; I, 2). The material to be compared is extraordinarily abundant; the material from the complex of finds from Šmarjeta, Magdalenska gora and Mokronog must be specially mentioned. What is typical of the burial pottery of this period are the baroque richly jointed shapes which become prominent in the more elaborate pieces. The vessels have usually a foot or the spherical body passes without sharp separation into the omphalos bottom.

In pottery special attention must be paid to the bottle-shaped sieve pipette with the cup to match (ill. IV, 2, 3). For filling the pipette was dipped with its sieve-like bottom into the liquid, then the narrower mouth was stopped and the liquid was ready to be transferred. In our case this usage was also explained by the finding of a cup whose mouth corresponds exactly to the bottom of the sieve pipette. The common purpose of the two vessels has thus been proved. The manufacturing and use of a vessel of this kind suggests a certain knowledge of hydrostatic laws on the part of the Illyrians. Typological objects for immediate comparison are practically non-existent; still, some vessels that are shaped according to the same fundamental principle of transportation of liquids may be mentioned. This very principle is important in our case. It has its origin with the Greeks. In Greece the kind of transfusion is known as early as the period of the ceramics of black figures in the 6th century. The shape of our vessel does not indicate any relationship to the Greek vessels, but there is a relation in the way they were used. In Greek authors we find descriptions of the manufacture and use of such vessels, which served to them for decanting wine. It is more difficult to ascertain for what liquid our vessel was used. In principle it could have served for any drink, above all for the well-known Illyrian mead. In our case another Illyrian drink may also be taken into consideration: sabaïum or sabaia (34), which was made *ex fungibus aquaque*, as reported by Ammianus Marcellinus (35). For this drink filtering was particularly required. If we have ascertained that the basic principle of the sieve pipette is of Greek origin, we may also assume that the Illyrians took it over from the Greeks. It is impossible to find out when and how it happened because of want of palpable proofs. Judging by the technique of manufacture our sieve pipette is a native product and corresponds completely to the red-clay pottery made in the area, some pieces of which were found also in the tumulus of Volčje njive.

The number of metal objects in men's burials is small. Girdle-plates of rectangular (6 pieces) or rhombic form (1 piece) are the most frequent. Four of these articles are made of iron, three of bronze. They are less interesting in their shape than in the way of manufacture. Nearly all girdle-plates were repaired when they were still being used and the bronze plate of which they were made had been used before. The rectangular girdle-clasps, especially those made of bronze, already fall out of use in the period. New types appear, but they are not yet to be found among the articles dug out at Volčje njive. How some of the objects were used (ill. XIX, 10; II, 1) is obscure. The latter seems to occur more frequently in the Mecklenburg collection (48) and has to all appearance a symbolical meaning. Two of the battle-axes (ill. VII, 1; XVIII, 3) are typical of the younger Hallstatt period, the third (ill. XVII, 1) is rare and seems to have come into existence under Scythian influence. Among the practical objects two awls from burials 8 and 10 as well as a pair of tweezers from burial 20 may further be mentioned.

The metal objects found in women's burials do not differ from the usual material of the later younger Hallstatt period. Particularly frequent are the types which extend far into the Latène period in the Illyrian area which remained intact from the arrival of the Celts.

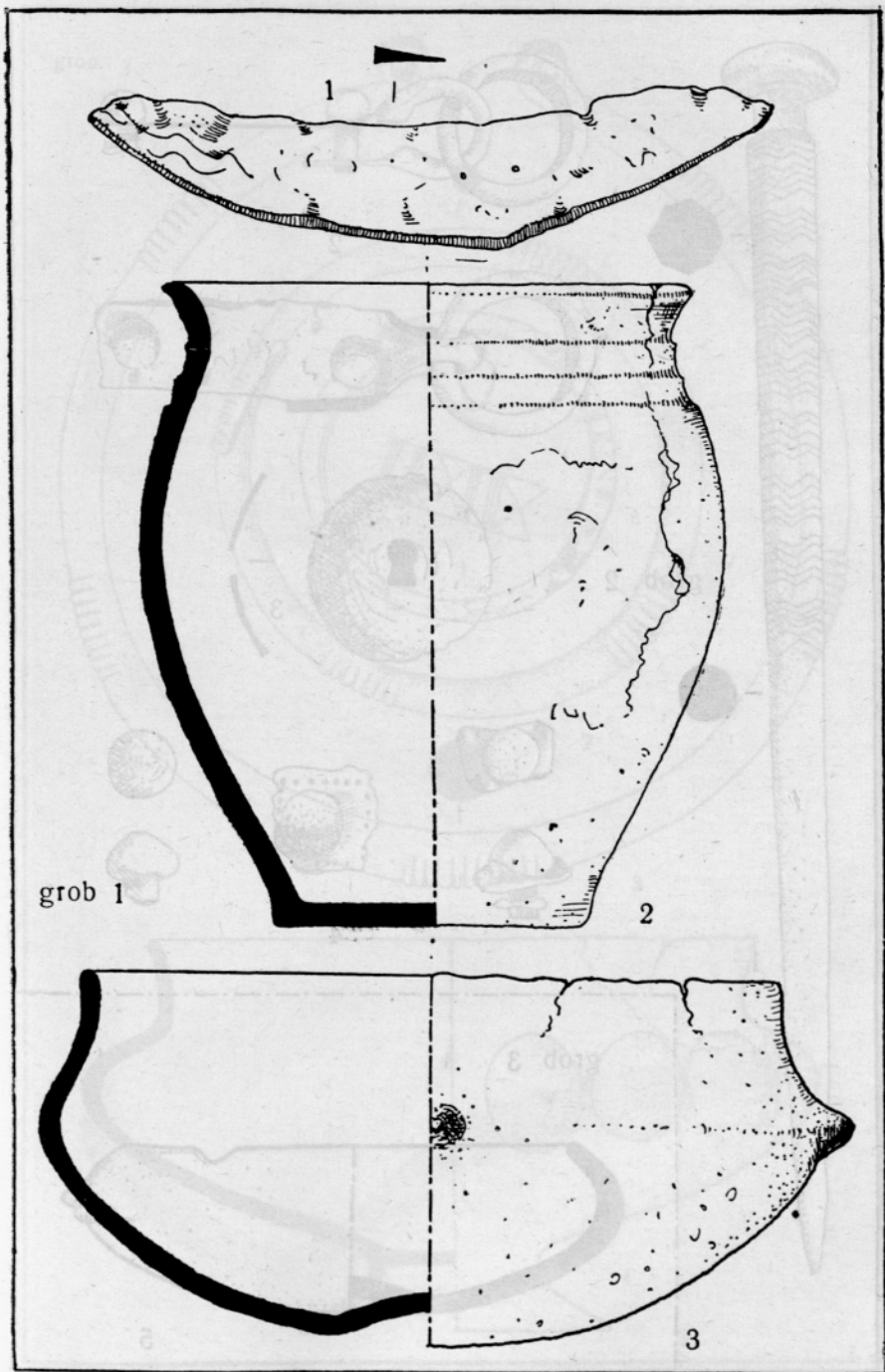
The same material which typologically still belongs to the Hallstatt period is found also later in connection with markedly Latène material. The same fibulae that we find at Volčje njive often occur together with the so-called animal-head fibulae — a type to which Merhart (52) already called attention and which he described as typical of the 4th century in those Illyrian areas which had at the time remained untouched by the Celts.

Very interesting are the ear-rings that have been found. The first type (ill. VIII, 1, 2) was in use all over the Slovene area since early Hallstatt D period. The second (ill. VI, 1; XV, 6) and the third type (ill. X, 1, 2) are less known in literature but occur in great numbers and in many variants at Mokronog and Smarjeta. The articles that have been found are young, it is true, but typologically we can trace them back to the urn-field civilization and even to the bronze age (57). In neck ornaments glass and amber prevail; only one bronze neck-ring has been found. The former two materials are abundantly represented in the younger Hallstatt period (and also later on) in the area of the East Alps.

Typologically the archaeological finds of Volčje njive belong to the last phase of the younger Hallstatt civilization, which had been developed by the Illyrians before the arrival of the Celts into the Mirna valley. Mokronog the Celtic settlement situated 2 kilometres away, dates from about 300 A. D. and does not yet exercise any influence on the material of Volčje njive. This fact would put the tumulus into the second half of the younger Hallstatt period (Vače II b according to Stare) (450—350 B. c.). In so far as it is possible to pronounce a judgement before a thorough examination of the finding-places of Mokronog and Marjeta, towards which Volčje njive tends in the first place, we could even take into consideration a younger phase of this period, namely the time somewhere about 400, the fourth century being more likely than the fifth.

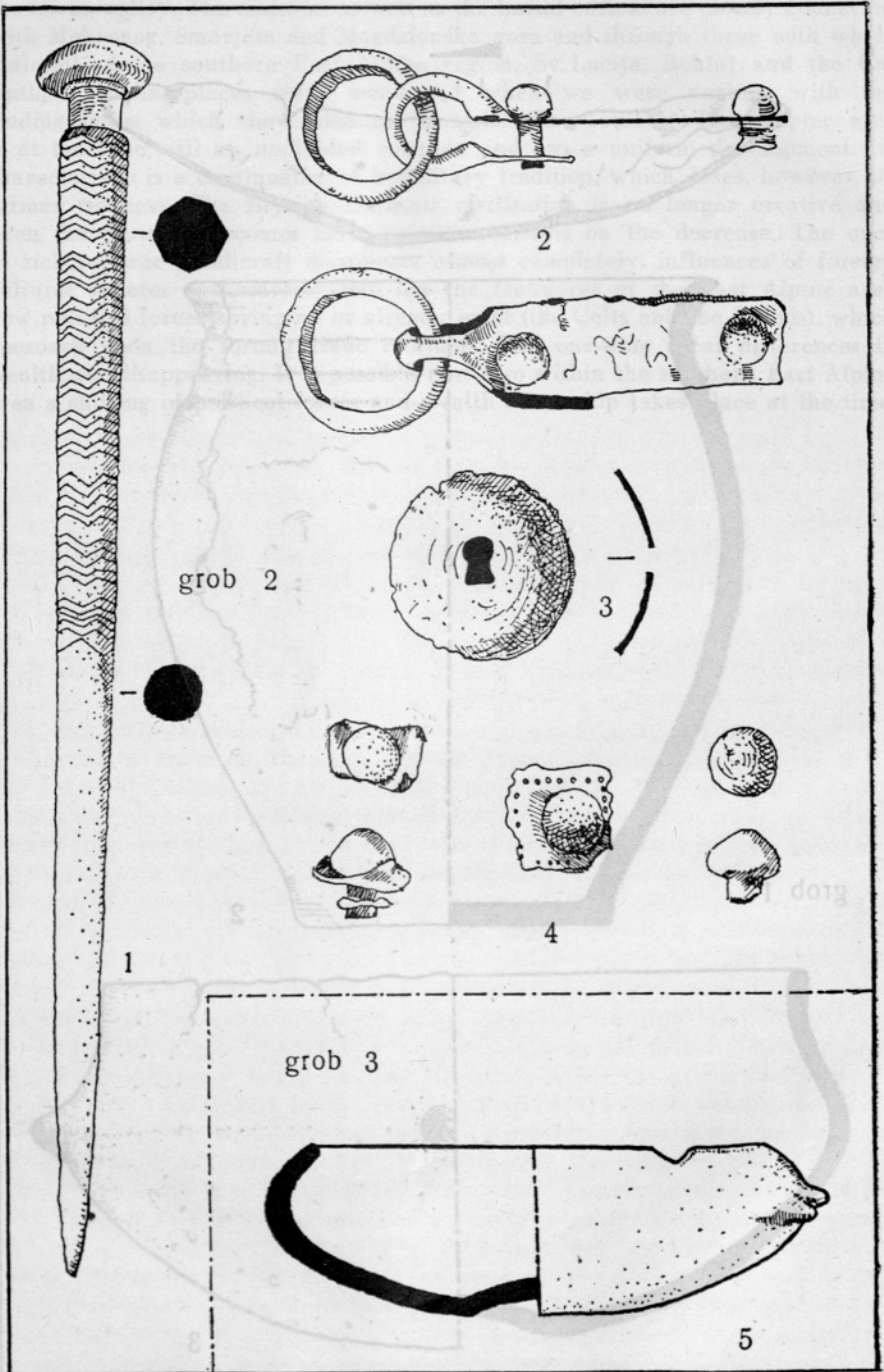
Thus the finds in the tumulus of Volčje njive give us a picture of the way of life of the Illyrians in the last century before the arrival of the Celts into

the Mirna valley. The material as well as the burial custom are closely connected with Mokronog, Šmarjeta and Magdalenska gora and through these with whole material of the southern East Alpine region. Sv. Lucija, Bohinj and the Carinthian finding-places were mentioned when we were dealing with the finding-places which show identical material. The southern East Alpine area is at the time still an undivided complex and has a uniform development. Its characteristic is a continuance of hereditary tradition, which, loses, however, its former richness. The Illyrian Hallstatt civilization is no longer creative and even the heritage becomes more primitive and is on the decrease. The once so rich toreutic handicraft disappears almost completely, influences of foreign cultural spheres are scarcely felt. On the frontiers of the East Alpine area new political forces spring up or already exist (the Celts and the Japods), which encroach upon the former trade relations. The one-time great differences in wealth are disappearing. It is possible that also within the southern East Alpine area a shifting of political forces and wealth ownership takes place at the time.

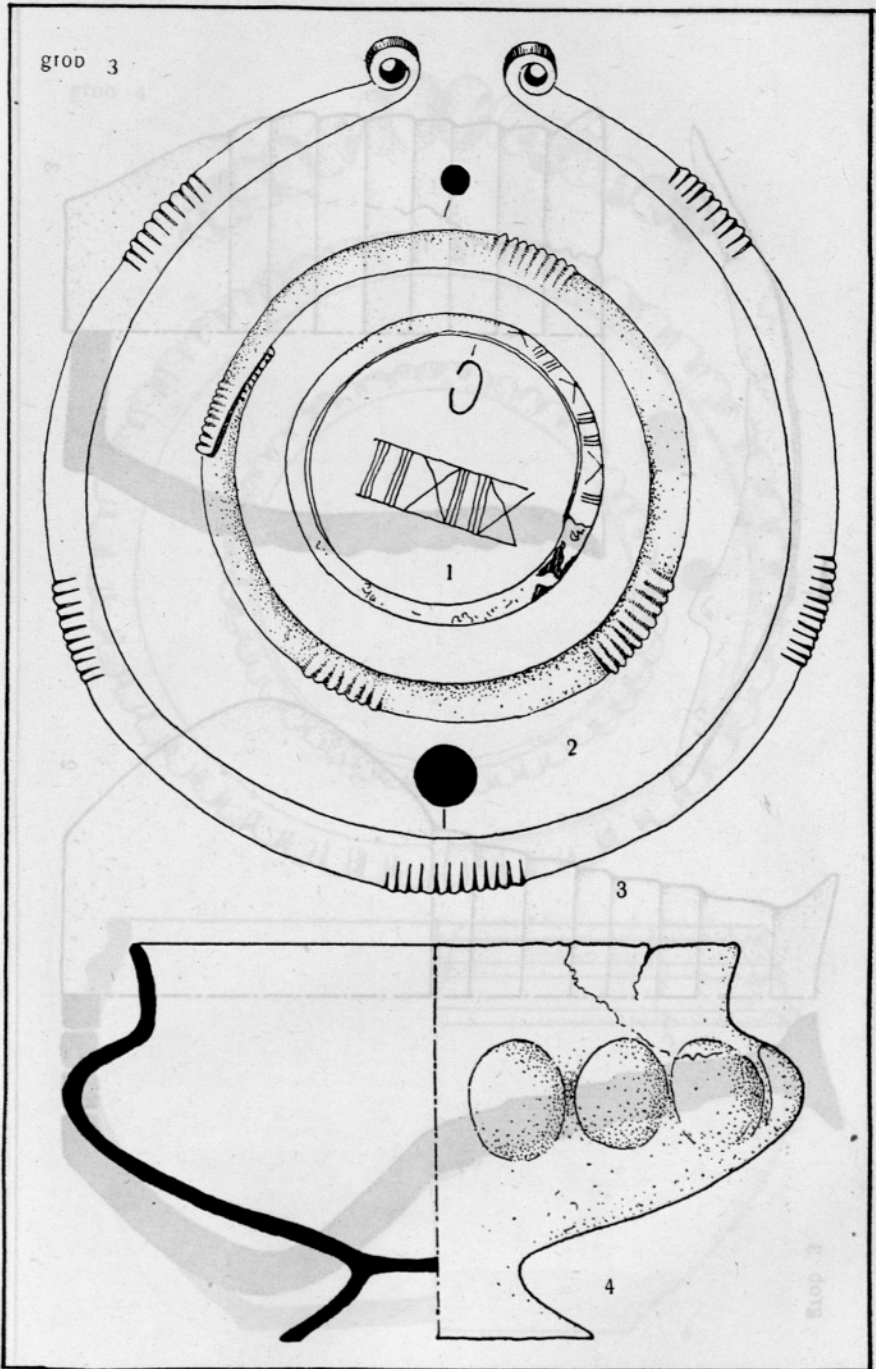

1 = 1/1, 2, 3 = 1/2

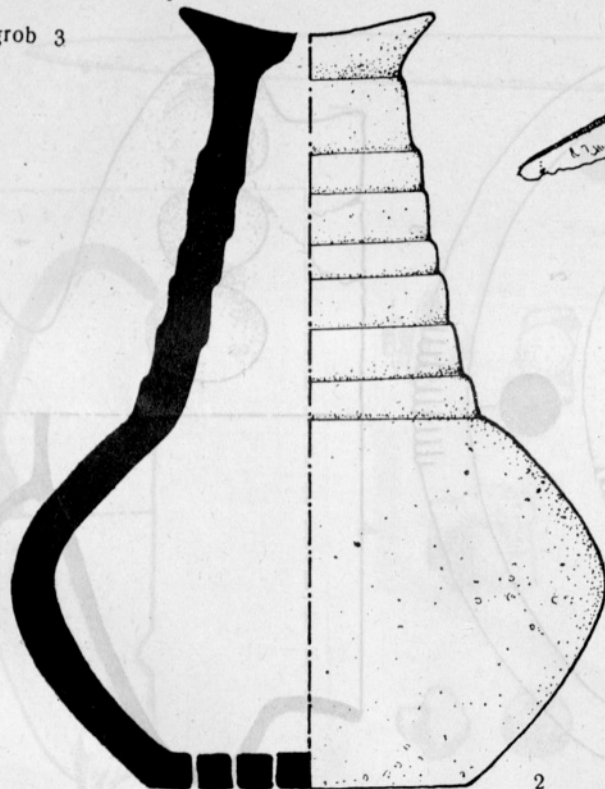

1-4 = 1/1, 5 = 1/2

1-3 = 5/4, 4 = ca. 1/5

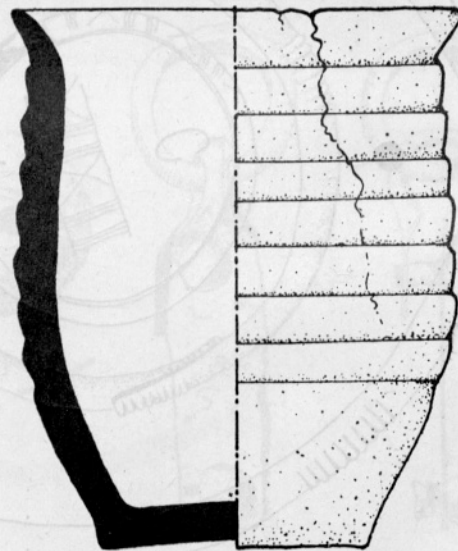
grob 3

2

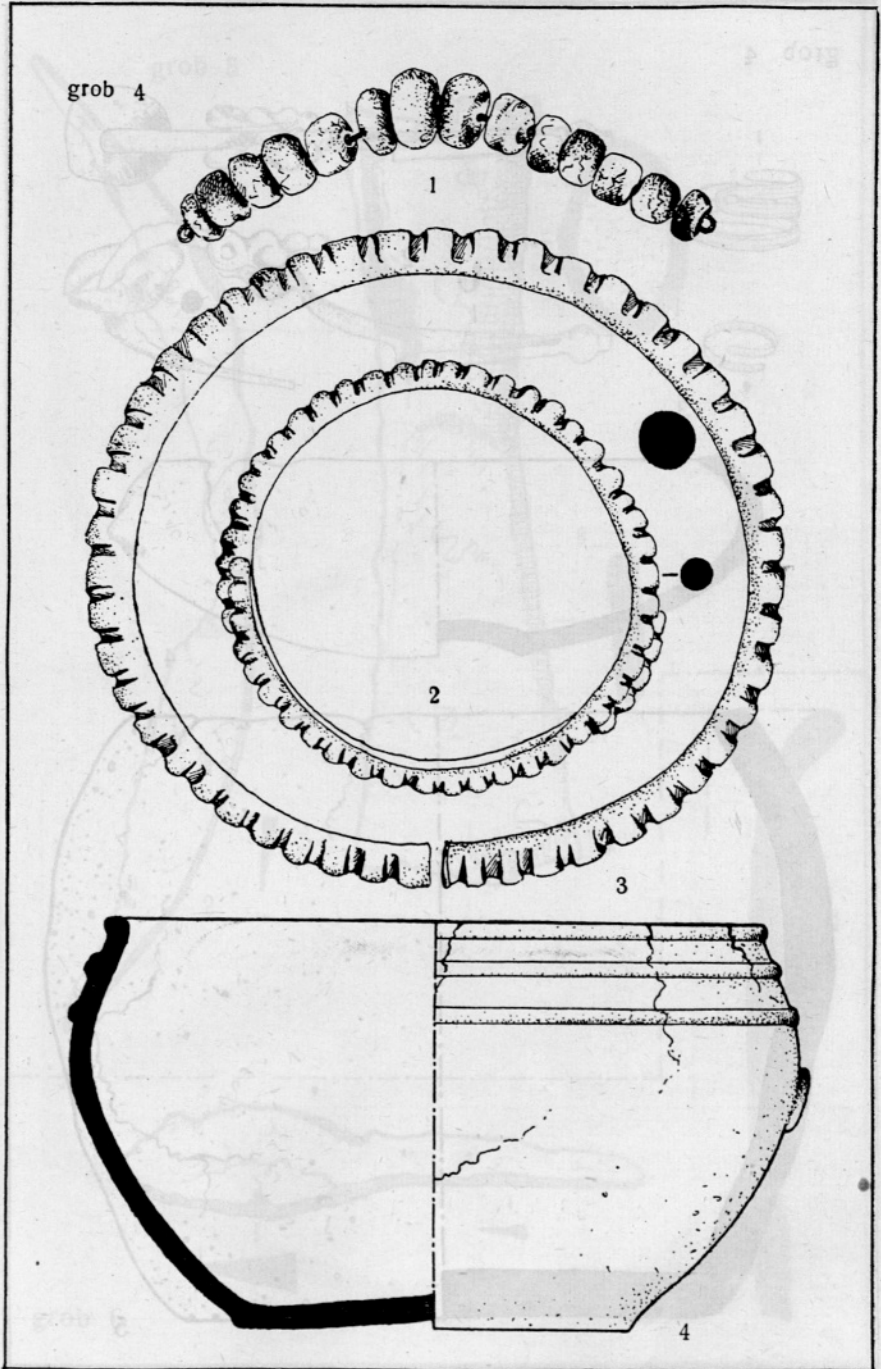

1

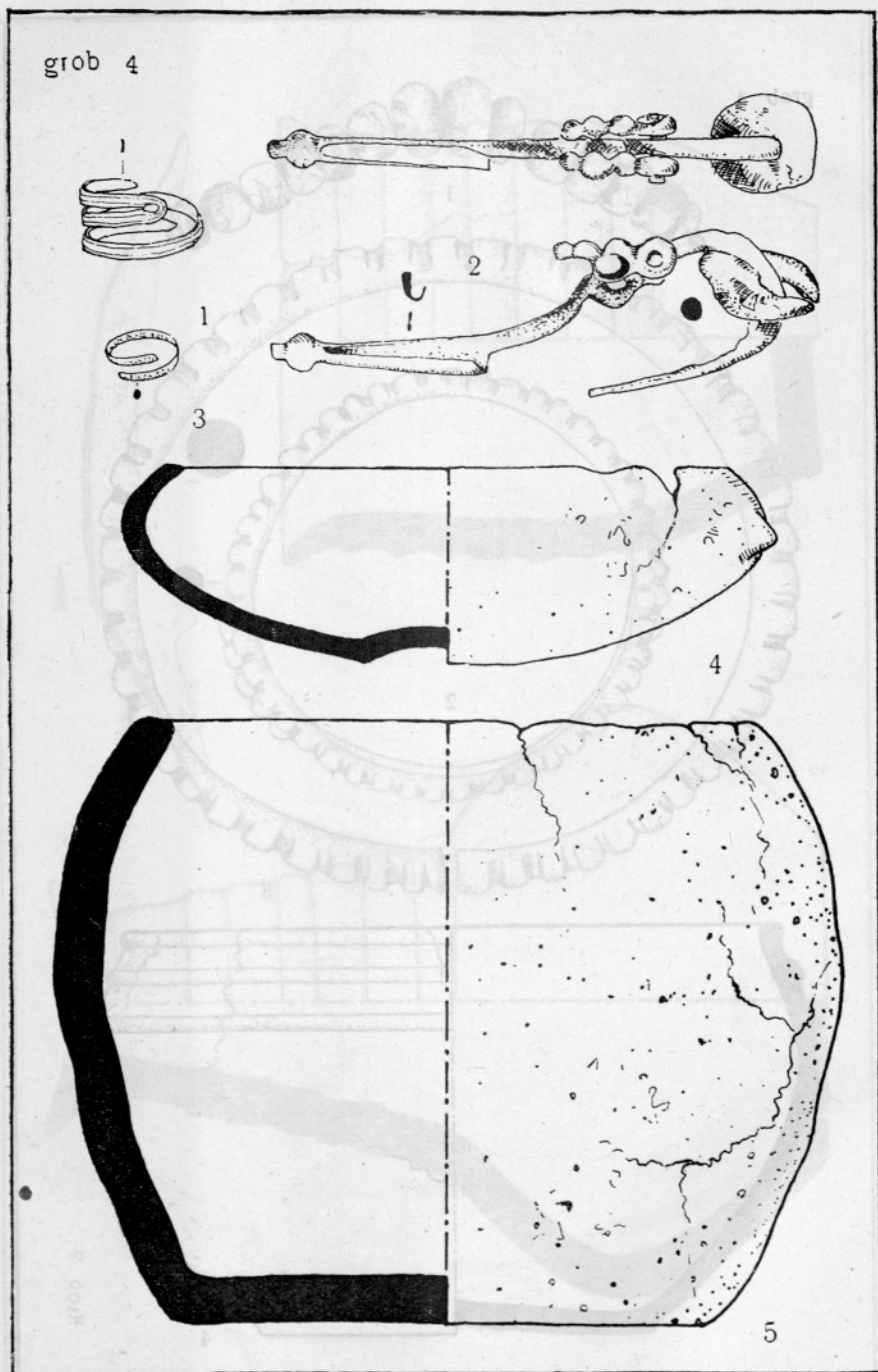
3

1-3 = 3/4

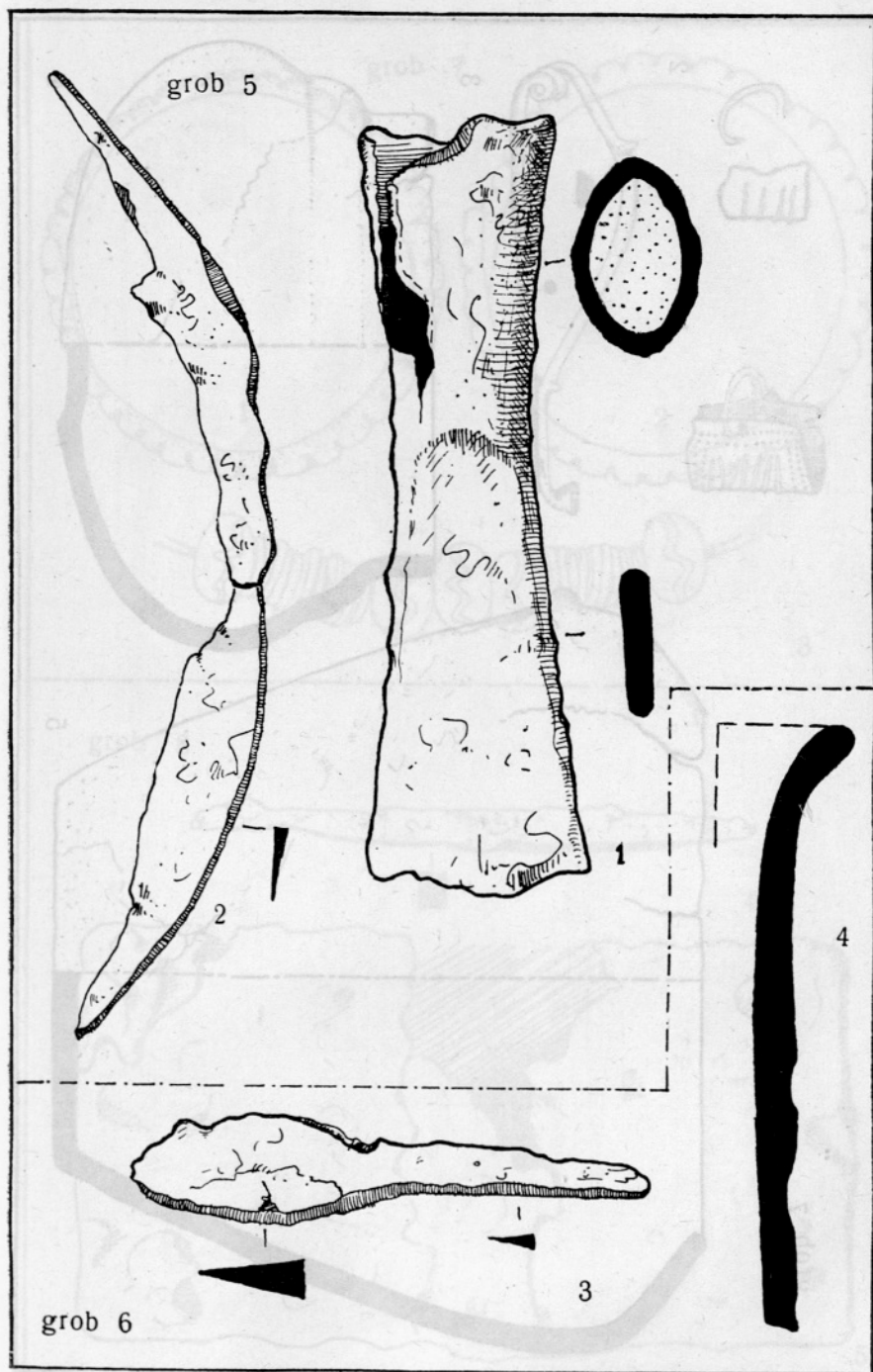

1—3 = $\frac{3}{4}$, 4 = ca. $\frac{1}{3}$

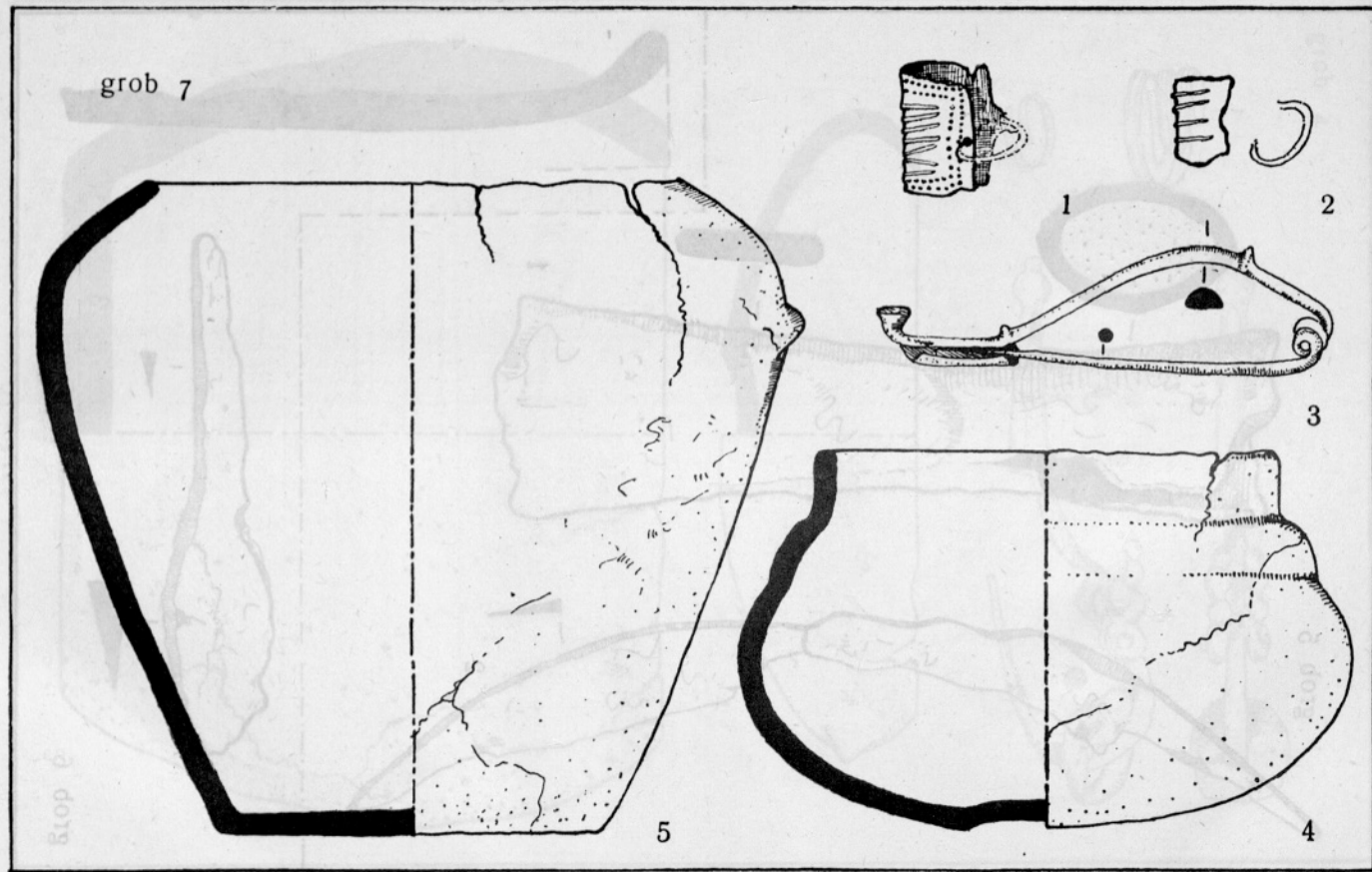

1-3, 5 = 1/1, 4 = 1/2

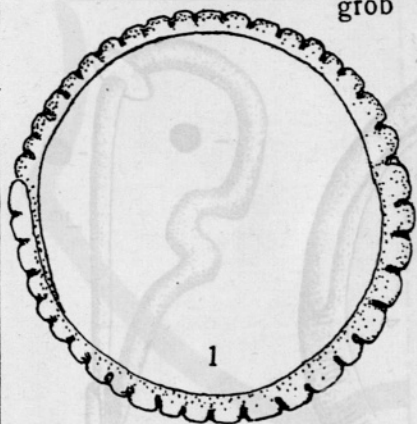

1 = 1/2, 2-4 = 1/1

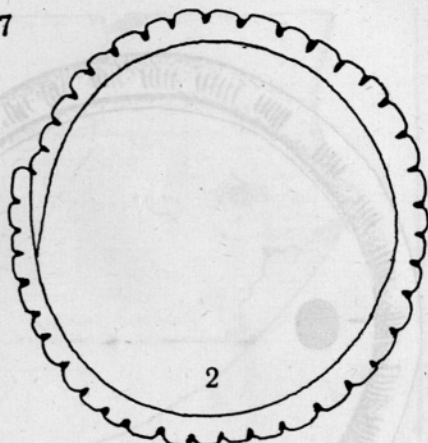

1—4 = 1/1, 5 = 1/2

grob 7

1

2

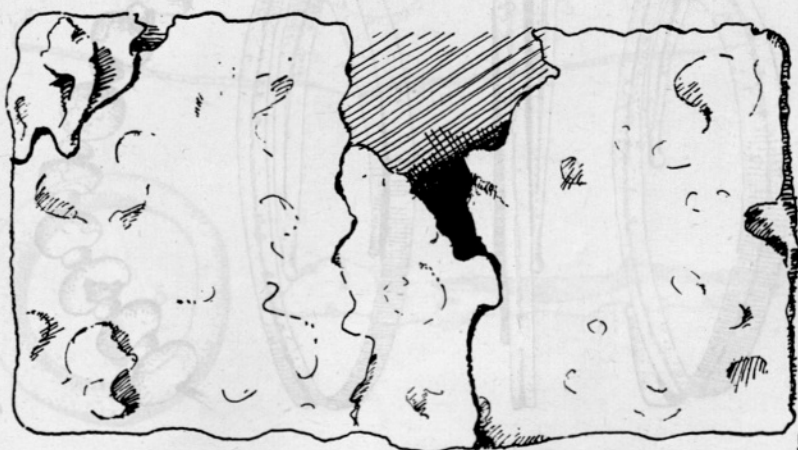

3

grob 8

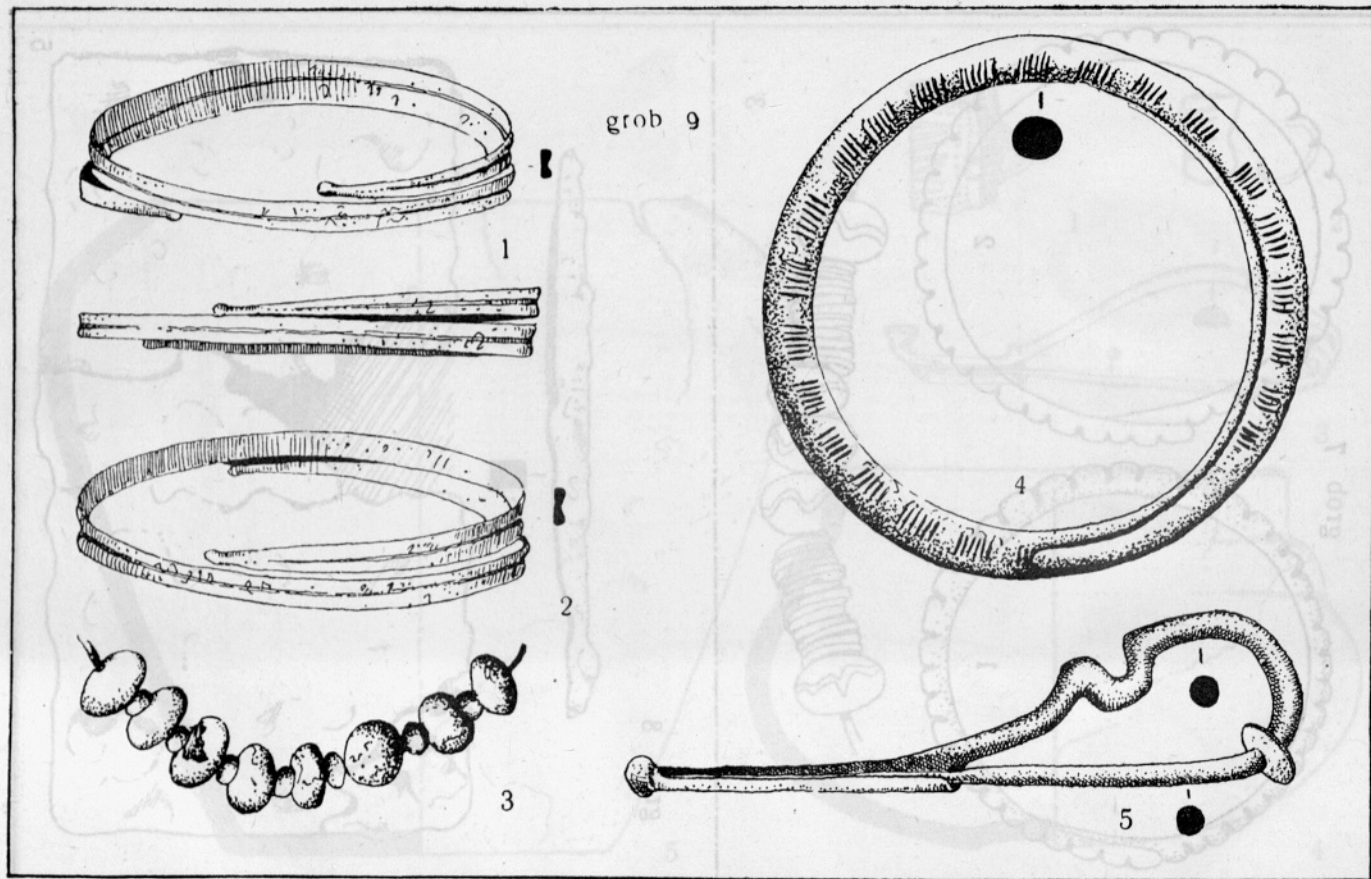
4

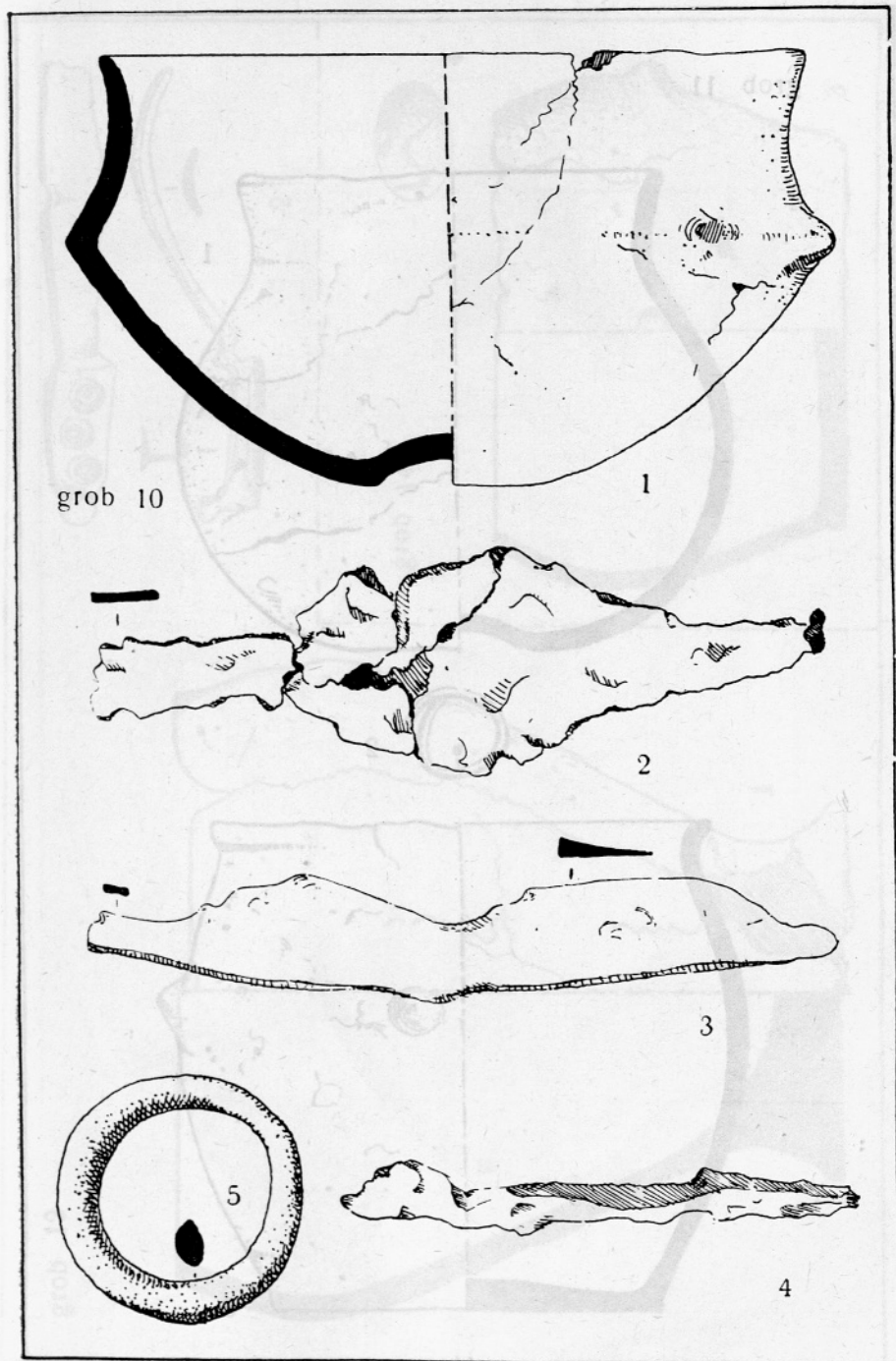

5

1-5 = 1/1

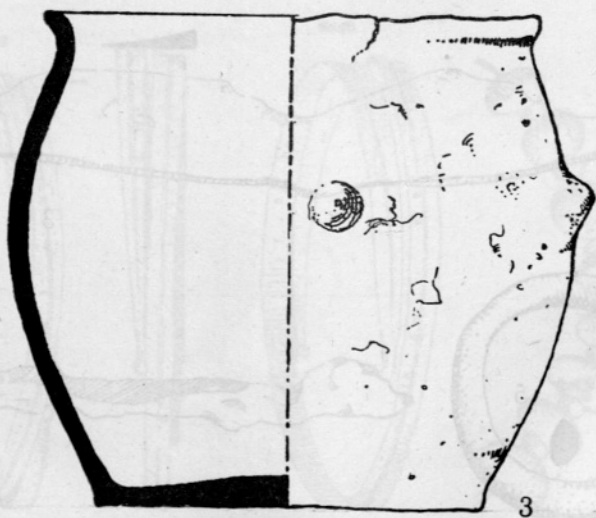
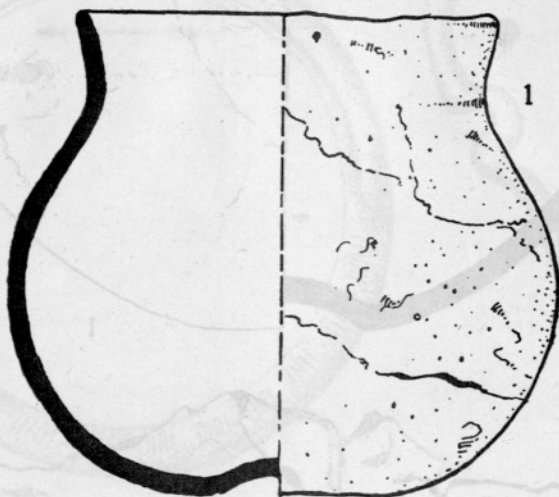

1 = 1/2, 2-5 = 1/1

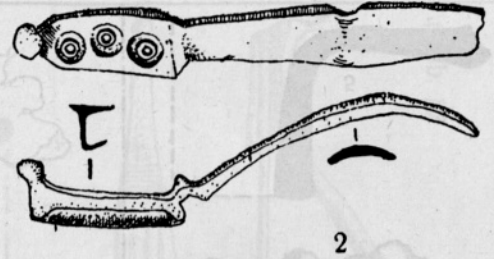
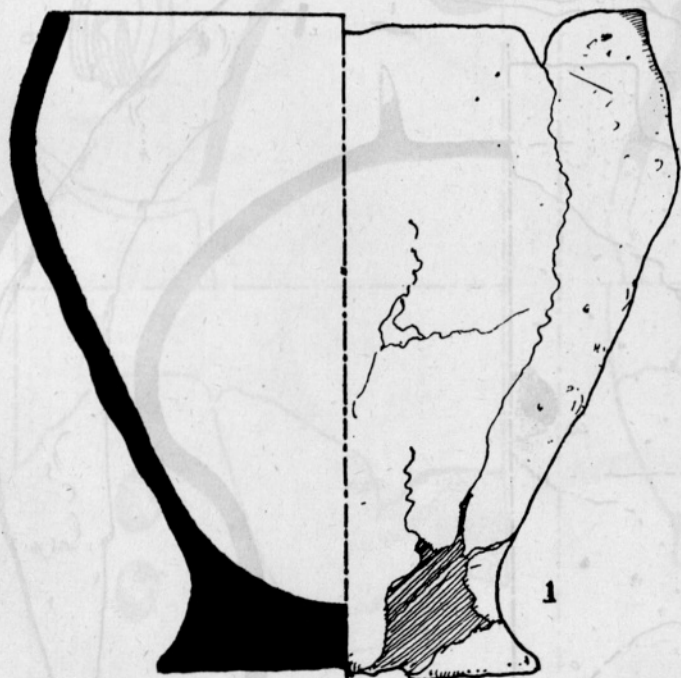
grob 11

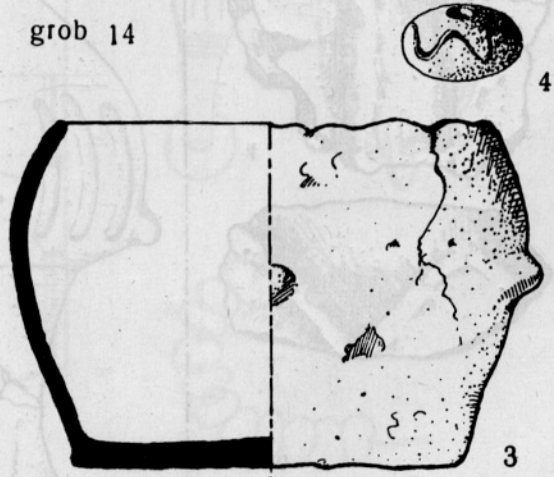
1 = 1/2, 2-3 = 1/1

grob 12

grob 12

grob 14

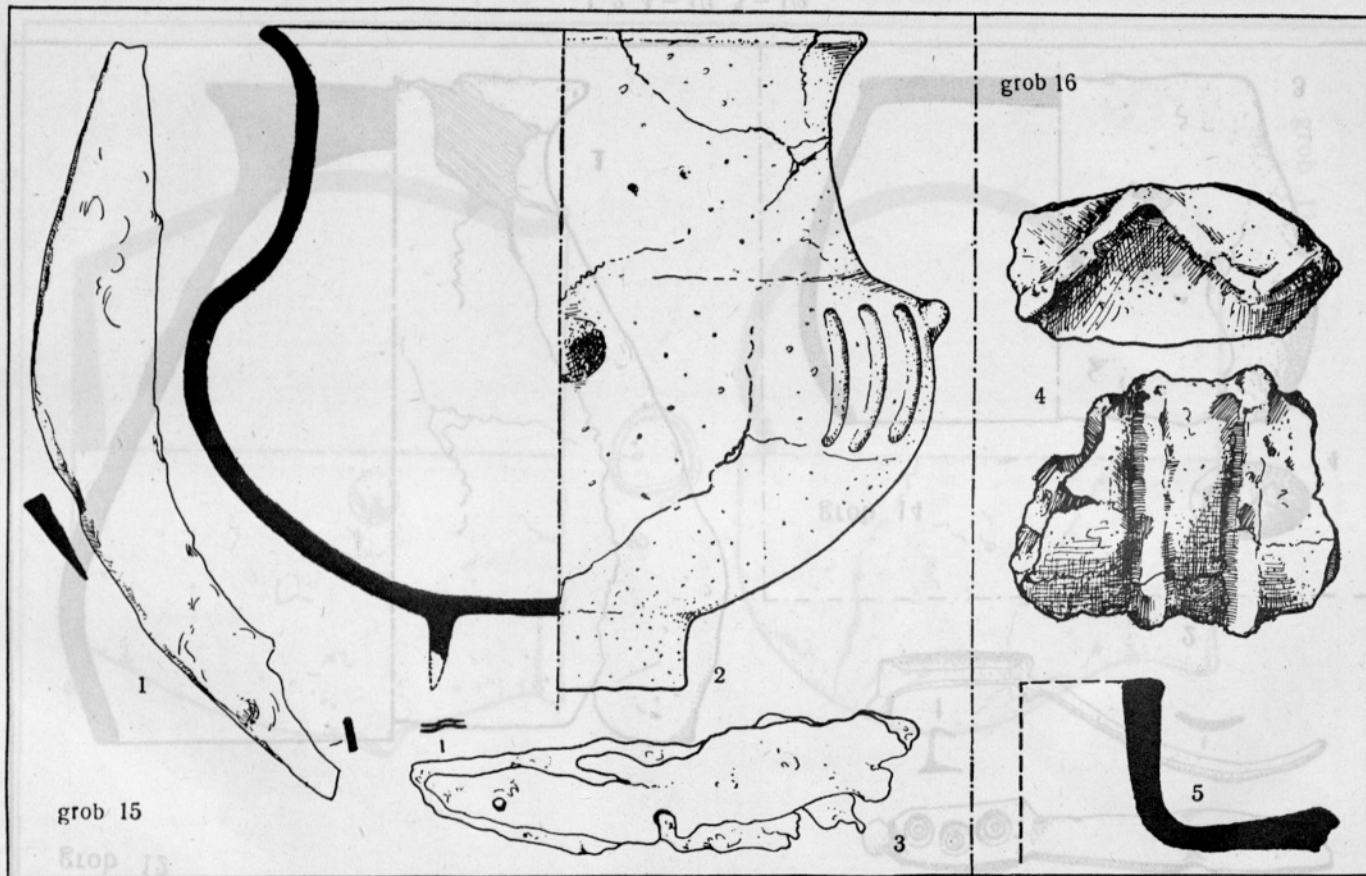

109

1, 2, 4 = 1/1, 3 = 1/2

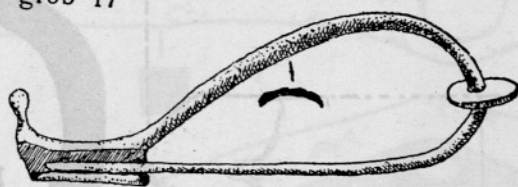
T. XIII

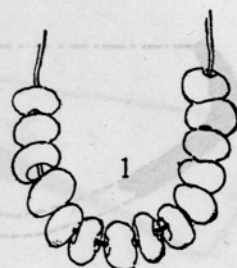

1, 3-5 = 3/4, 2 = ca. 1/3

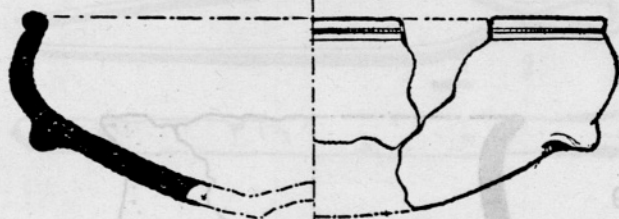
grob 17

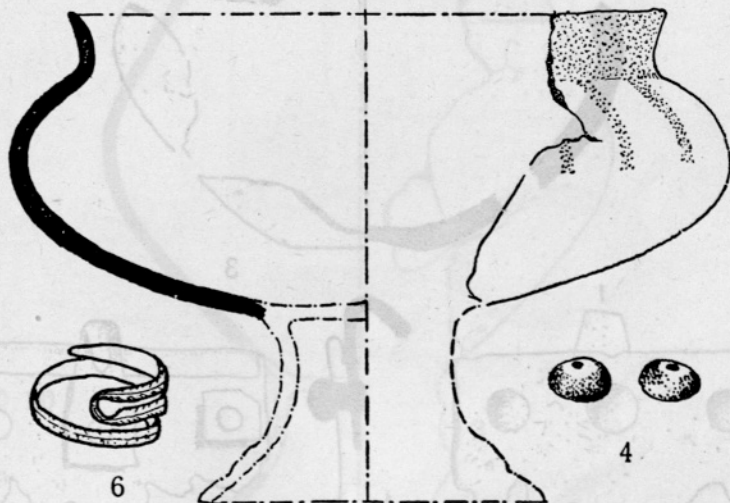
2

1

3

4

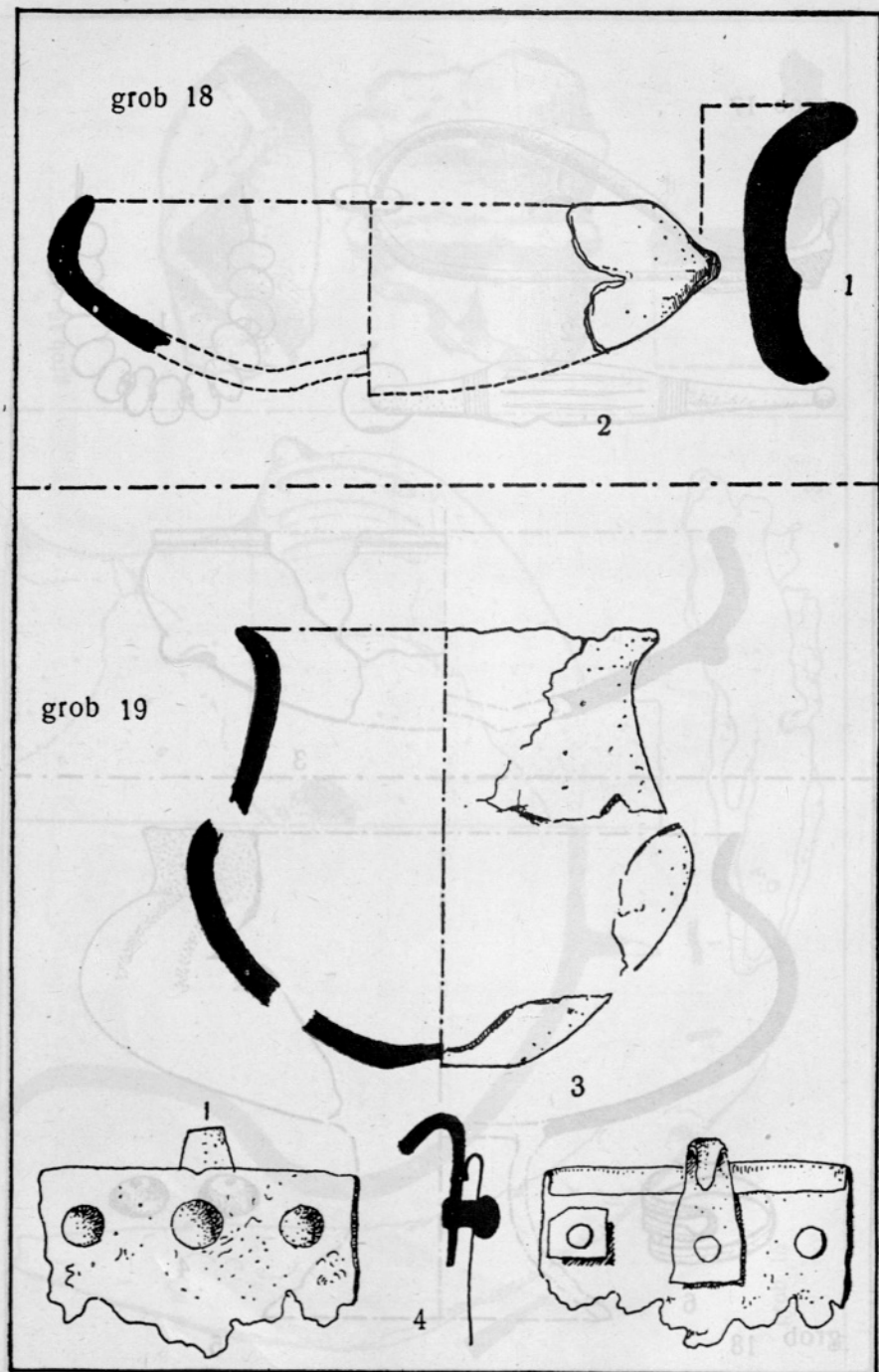

6

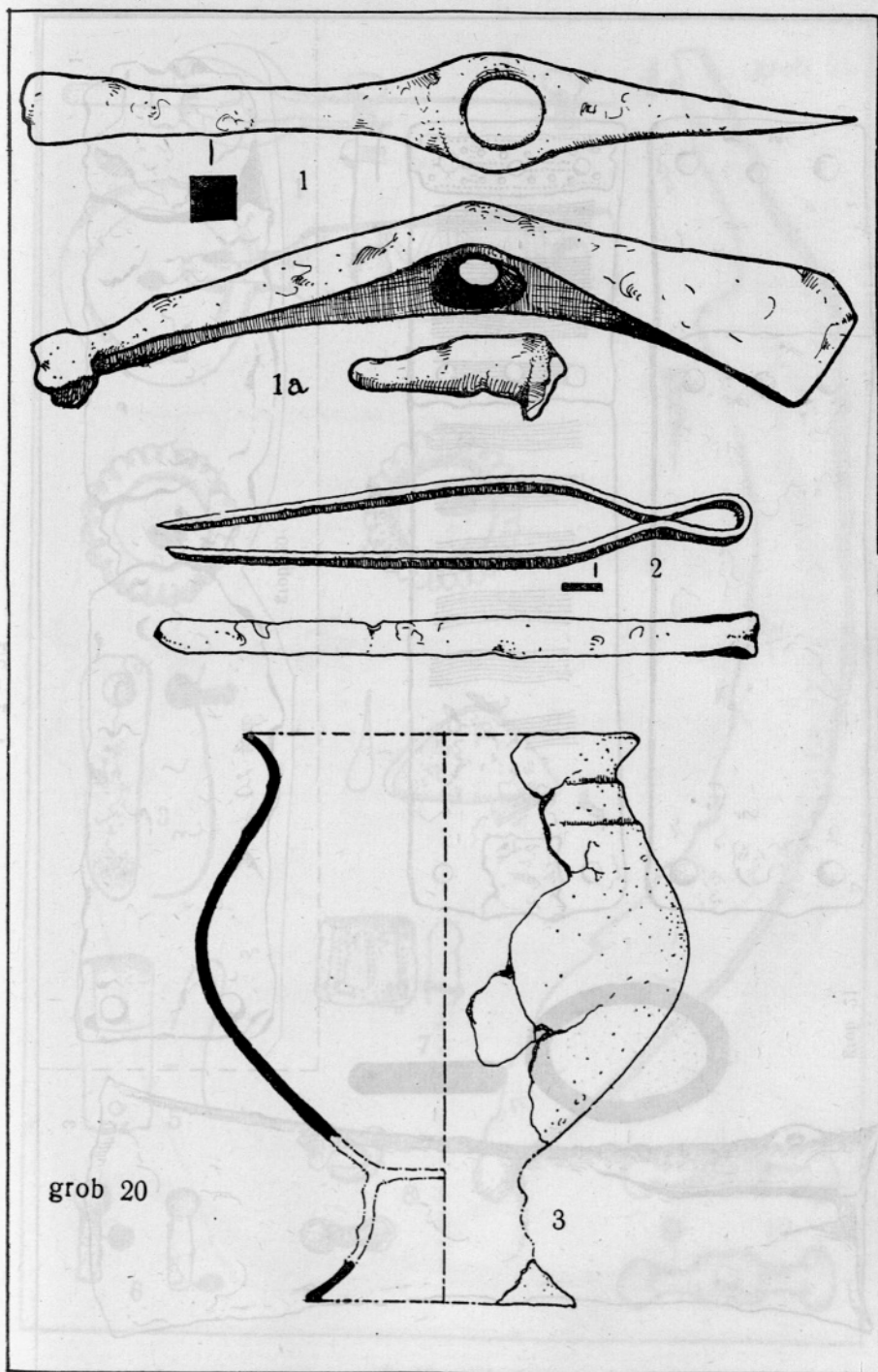
grob 18

5

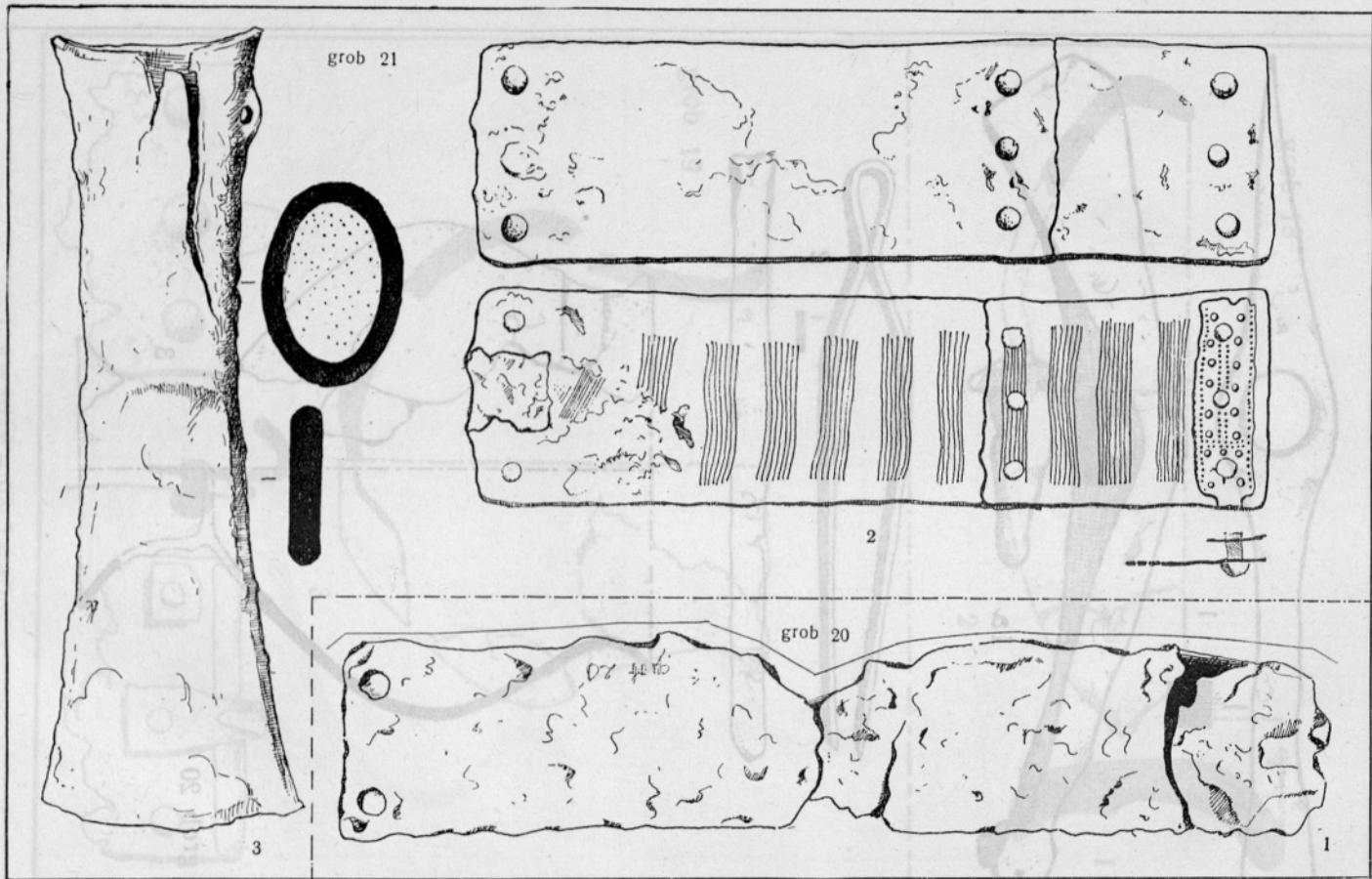
1, 2, 4, 6 = 1/1, 3 = 1/2, 5 = 1/3

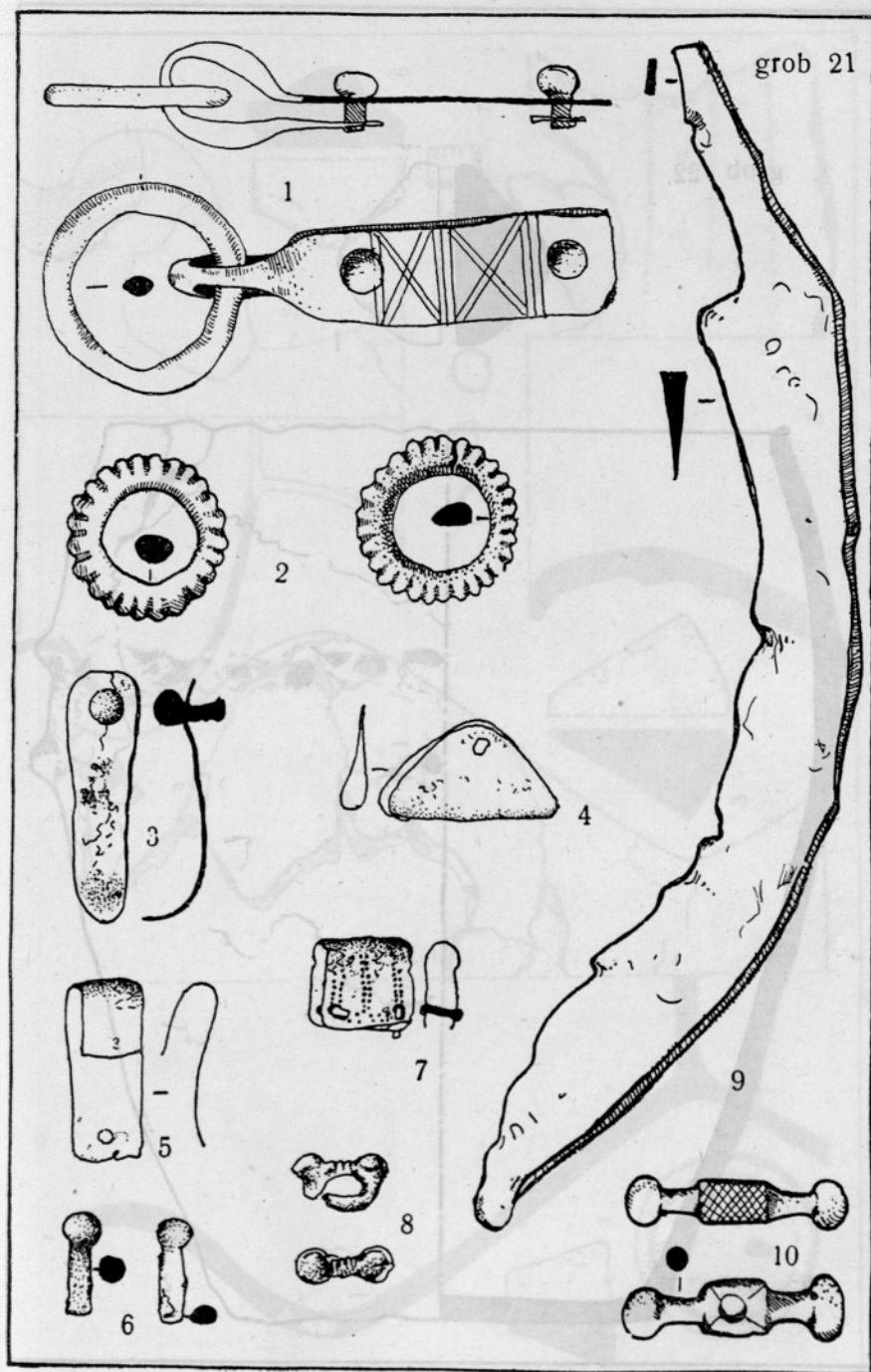

1, 4 = 1/1, 2 = 1/2, 3 = 1/3

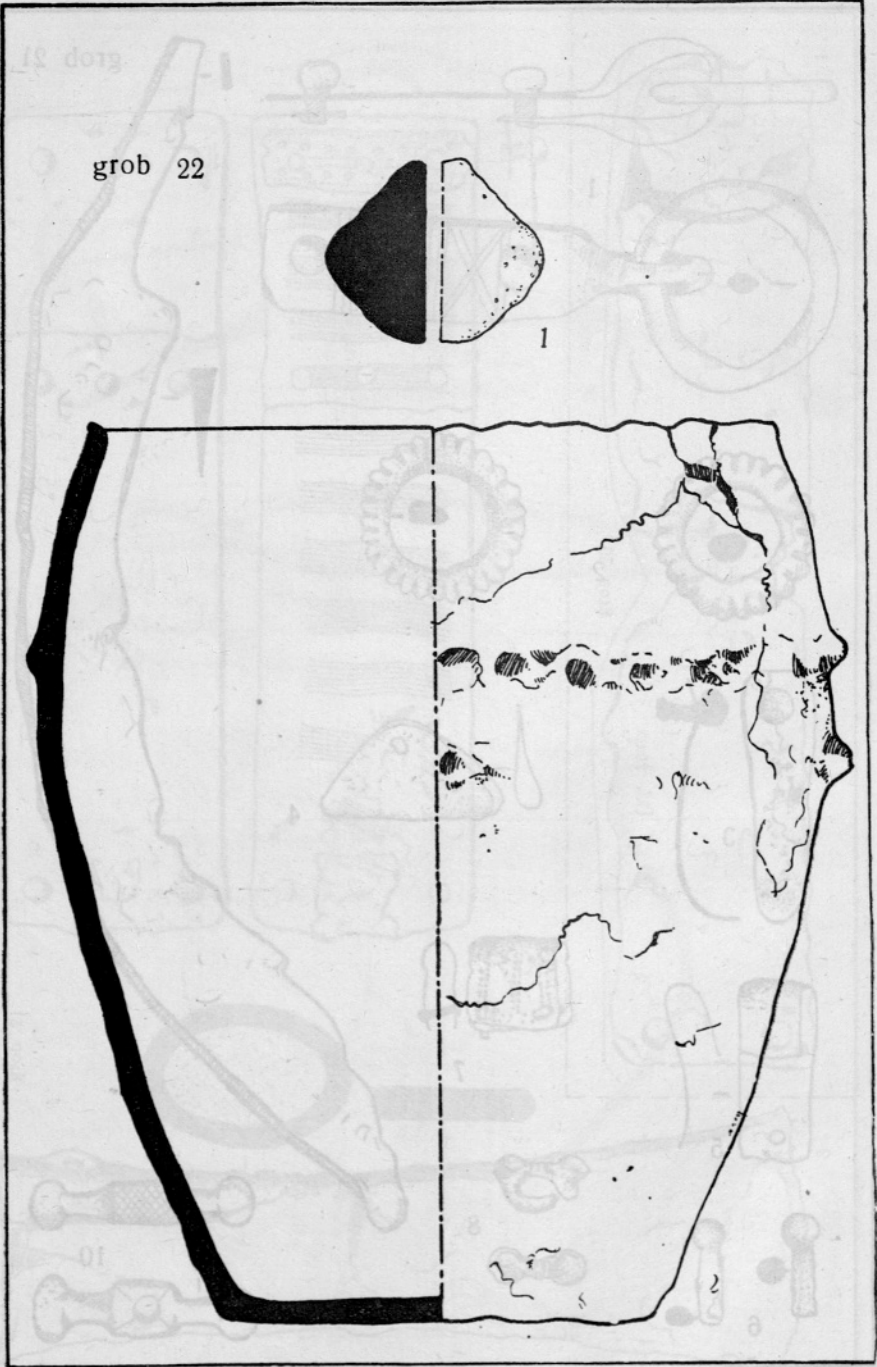

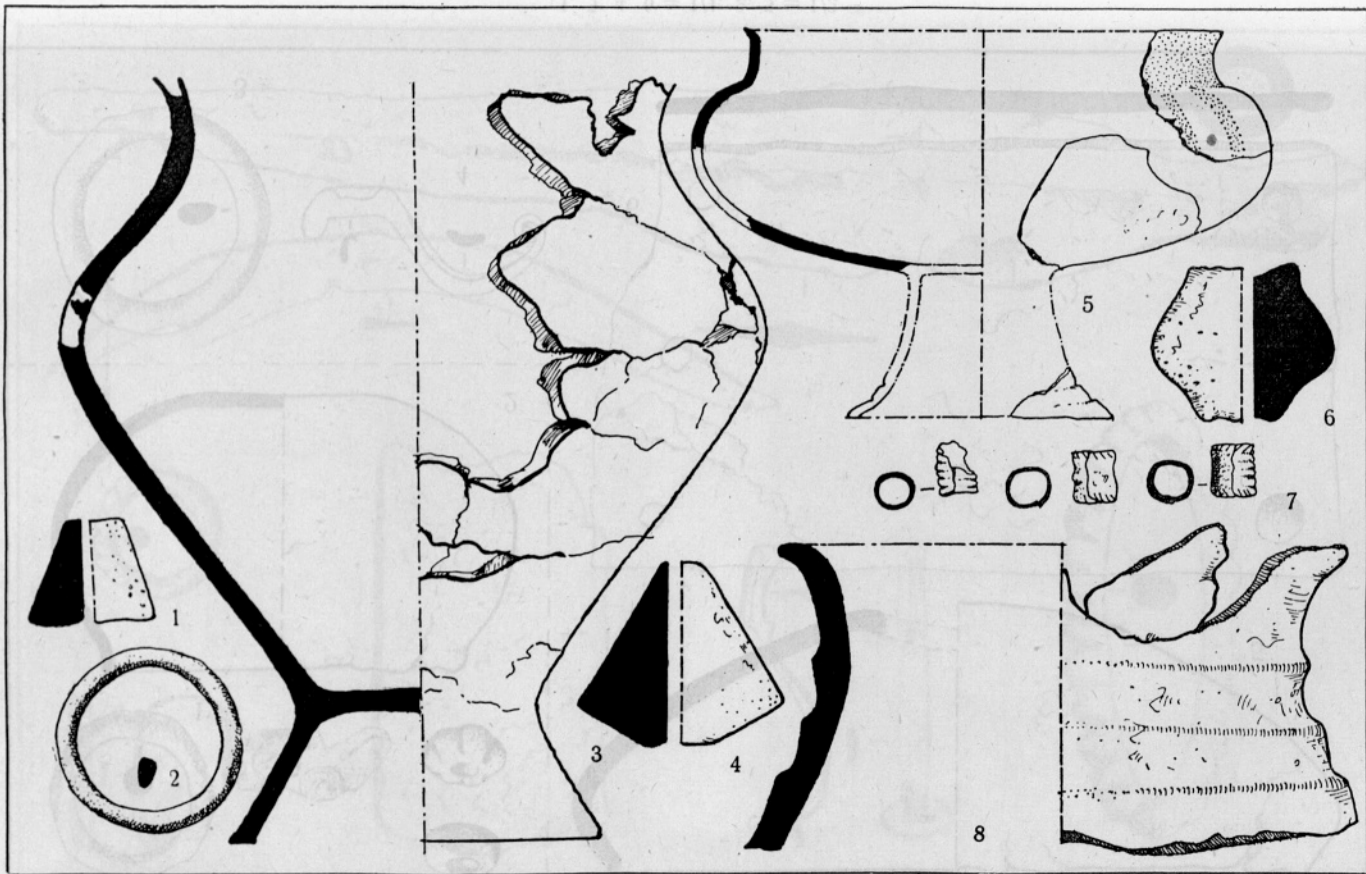

1-10 = 1/1

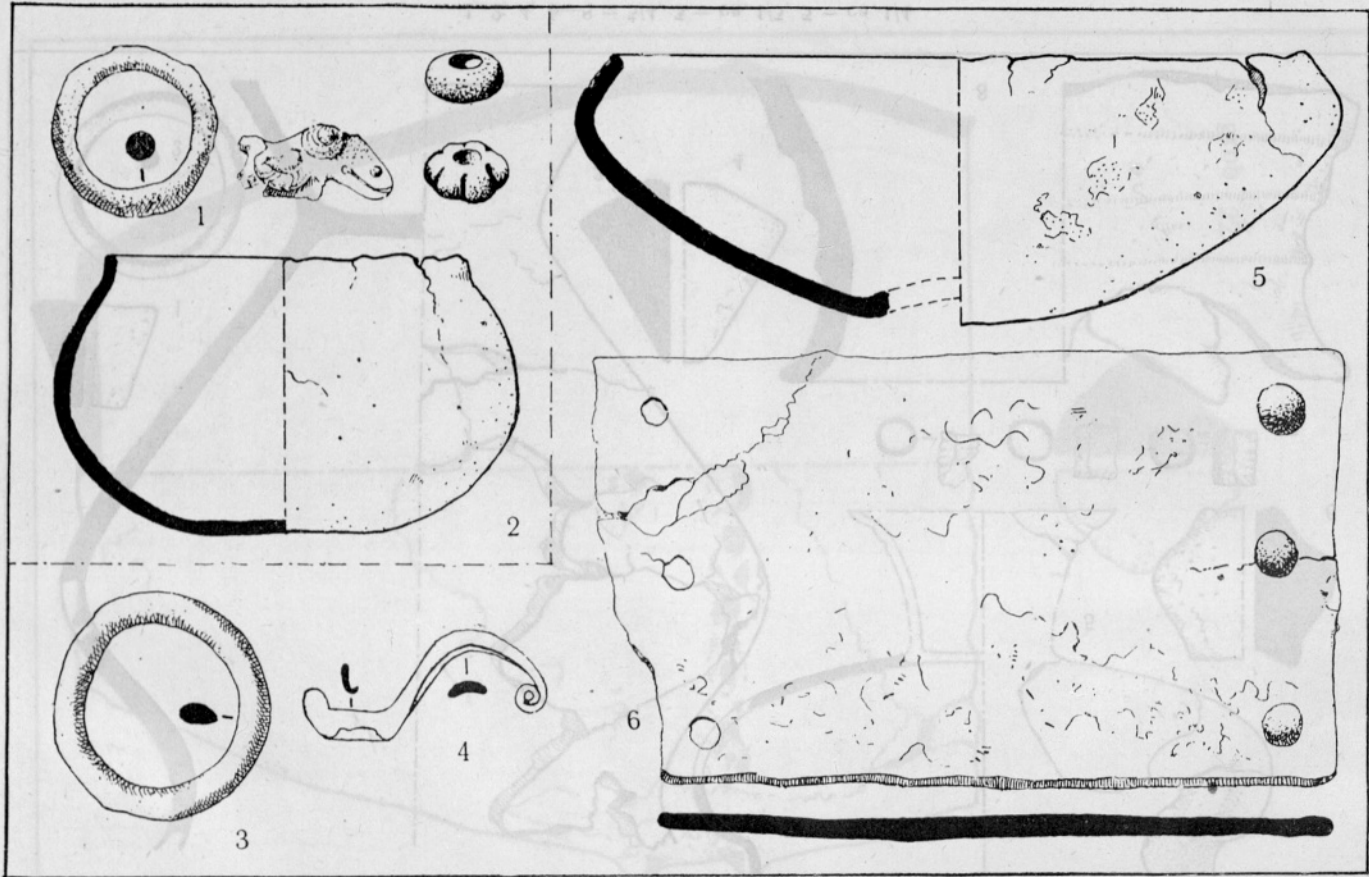

1 = 1/1, 2 = 1/2

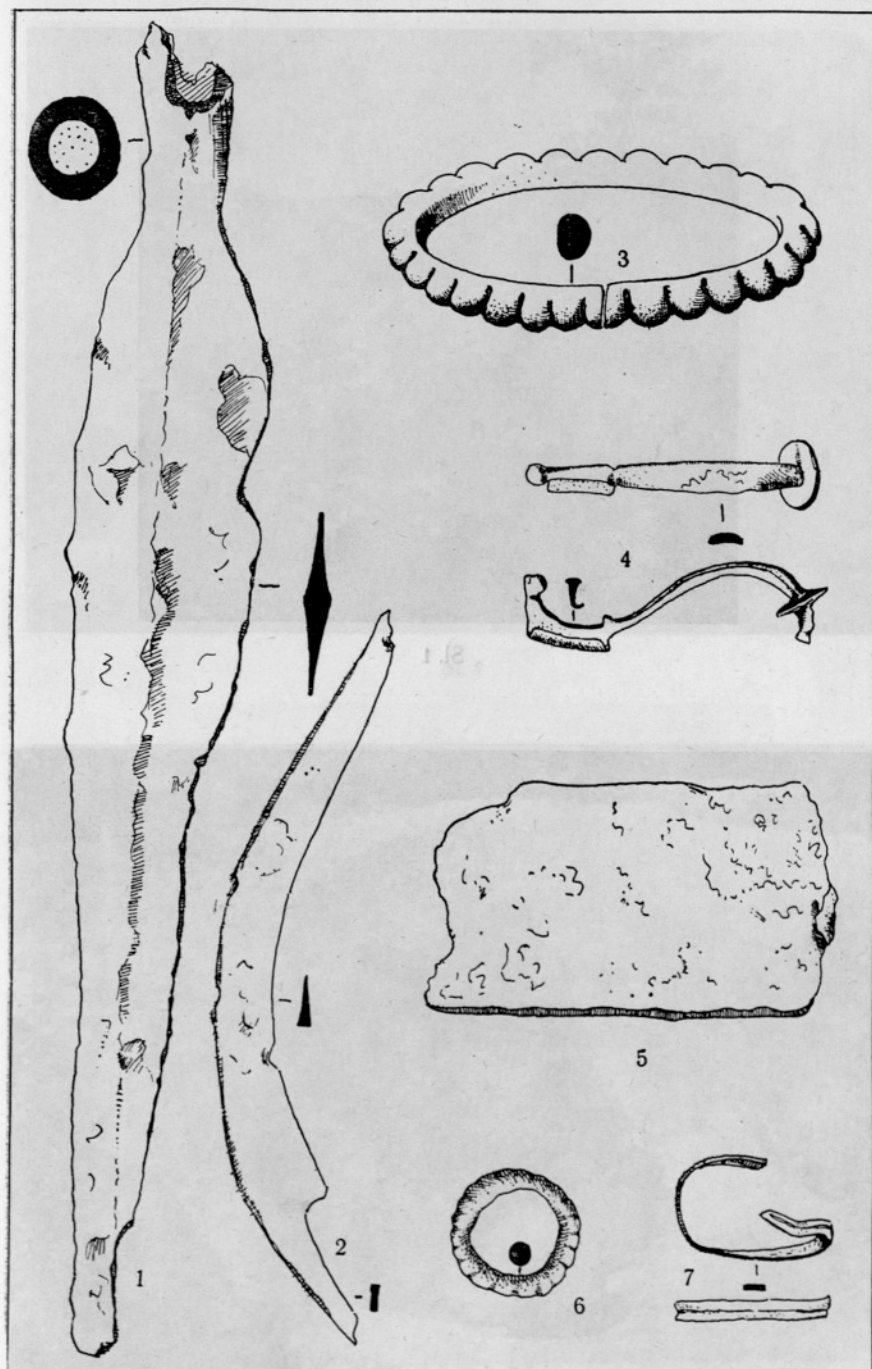

1, 2, 4, 6-8 = 3/4, 3 = ca. 1/3, 5 = ca. 1/4

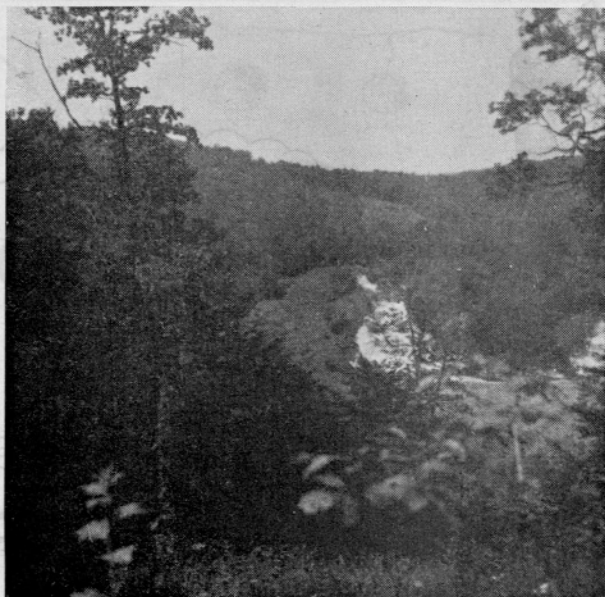

1, 3, 4, 6 = 1/1, 2, 5 = 1/2

1-7 = 3/4

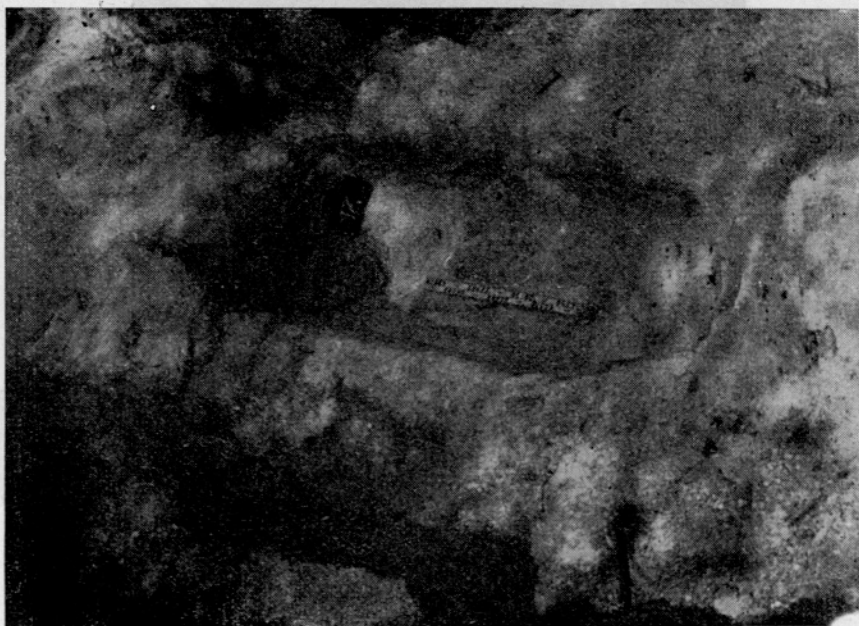
Sl. 1

Sl. 2

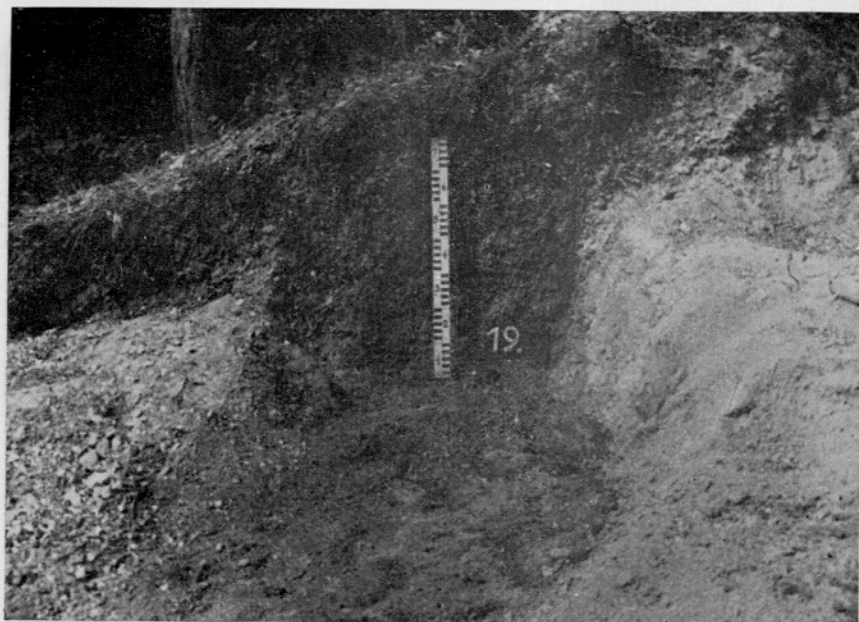

Sl. 1

Sl. 2

Sl. 1

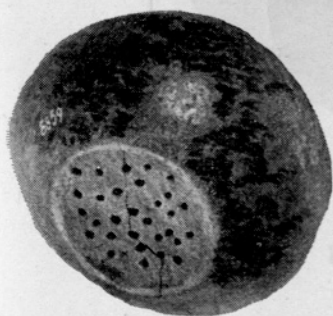
Sl. 2

1

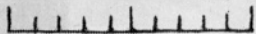
2

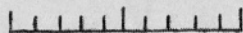
3

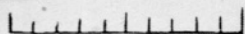
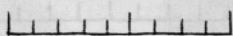

1

2

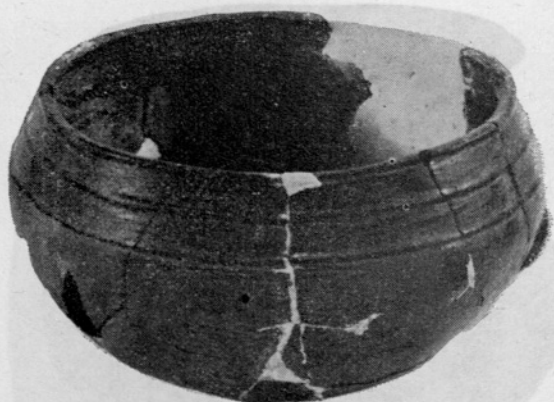
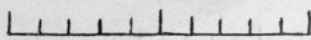

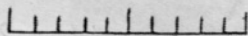

1

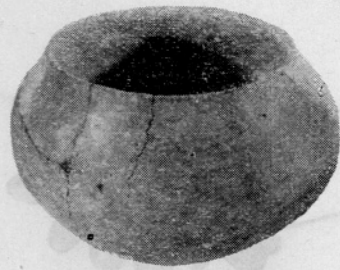

2

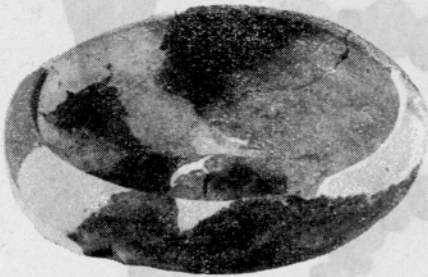

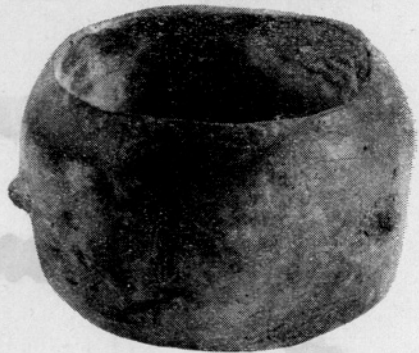
1

2

3

4

5

6

